

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI

NEVFEL B. HARİS

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Fatih ZENGİN

HAZIRLAYAN
Mehmet Fatih YAVUZ

MALATYA 2023

**T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI**

NEVFEL B. HARİS

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Fatih YAVUZ

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Fatih ZENGİN**

MALATYA 2023

ONUR SÖZÜ

Bu tezde gelinen noktaya kadar, bütün süreçlerde akademik kurallara son derece ihtimam gösterildiğini, tez sunumunda etiğe aykırı bir davranış bulunmadığını ve tez yazım kurallarına uygun hareket edilerek hazırlandığını ayrıca çeşitli eserlerdeki içerikler kullanılırken bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mehmet Fatih YAVUZ

ÖNSÖZ

Hız. Peygamber'in hayatına dair çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Ancak Hız. Peygamber'in amcasının oğlu Nevfel b. Haris ve ailesi hakkında detaylı bir çalışma bulunmamaktadır. Yaptığımız literal taramalar bunu göstermektedir. Bu nedenle Mekke'nin güç ve saygınlık açısından ileri gelen, Hız. Peygamber de içinde bulunduğu Haşimoğulları kabilesinden Nevfel b. Haris ve ailesinin İslam'a katkılarını anlatma gereği duyduk.

Hız. Peygamber'in yanında, akrabalarının da İslam'ın yayılması için önemli katkılarda bulunduğunu daha yakından görmek ve tezimizin de büyük çoğunluğunu oluşturan değerli bir şahsiyet olan Hız. Peygamber'in (s) amcası Haris b. Abdülmuttalib'in oğlu Nevfel b. Haris ve ailesinin hayatını kapsamlı bir şekilde ele almaktayız.

Bu çalışma bir giriş olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde: Araştırmanın mahiyetinden ve araştırmamızda kullanılan bazı temel kaynakları anlattık. Birinci bölümde: Nevfel b. Haris'in yakın atalarından Kilab, Kusay, Abdumenaş, Haşim, Abdülmuttalib ve Haris'i inceledik. Nevfel b. Haris'in Bedir'de esir düşmesi, Müslüman olması, katıldığı savaşlar ve vefatı hakkında bilgi verdik. İkinci bölümde ise: Nevfel b. Haris'in kardeşlerinin Müslüman olmaları, Müslüman olduktan sonraki hayatları ve ailelerinden bahsettik. Üçüncü bölümde ise: Nevfel b. Haris'in çocuklarının İslam dinine katkıları, Hız. Peygamber ve dört halife döneminde aldıkları görevleri ve bunun dışında çocukları ve eşlerini kaleme aldık.

Tezimizin hazırlığında bize ışık olan ve yardımlarını eksik etmeyen danışmanım Doç. Dr. Fatih Zengin'e, her türlü yardımlarını ve deneyimlerini aktaran değerli hocam Vaiz Burhan Yıldırım'a ve bu süreçte bana maddi ve manevi destek olan sevgili eşime teşekkürü bir borç bilirim.

Mehmet Fatih YAVUZ

Ocak 2023

ÖZET

Hız. Peygamber'in amcası Haris, babası Abdülmuttalib ile zemzem kuyusunu yeniden açmıştır. Haris'in oğlu Nevfel b. Haris ise bisseten uzun yıllar sonra Müslüman olmuştur. Nevfel b. Haris silah ticareti yapmıştır. Bedir Savaşı'nda esir düşmüş, fidye olarak bin mızrak vermiştir. Huneyn savaşında Müslümanlarla beraber sebat etmiş ve İslam ordusuna üç bin mızrak tahsil etmiştir.

Nevfel b. Haris'in kardeşleri: Rebia, Ebu Süfyan, Abdullah, Ümeyye, Erva, Muğire ve Abdüşems'tir. Rebai b. Haris'in oğlunun kan davası Veda Hutbesi'nde Hız. Peygamber tarafından kaldırılmıştır. Nevfel'in diğer kardeşi Ebu Süfyan b. Haris ise yıllarca İslam'a düşmanlık yapmış, Müslüman olduktan sonra takva sahibi bir mümin olmuştur.

Çocukları ise; Haris, Abdullah, Abdurrahman, Rebia, Said, Muğire, Ubeydullah, Ümmü Said, Ümmü Muğire ve Ümmü Hâkim'dir. Nevfel b. Haris'in oğullarından Muğire b. Nevfel, Hız. Osman döneminde, Abdullah b. Nevfel ise Mervan b. Hakem döneminde kadılık yapmıştır. Diğer oğlu Haris b. Nevfel, zekât tahsildarlığı ve emirlik gibi önemli görevleri ifa etmiştir.

Hız. Peygamber'in akrabalarının İslam'ın yayılması için idari, askeri ve sosyal alanda önemli katkılarda bulunduğunu kısaca görmekteyiz. Çalışmamızın içerisinde daha ayrıntılı bir şekilde de kaleme alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Haşimiler, Nevfel b. Haris, Nevfel'in Ailesi

ABSTRACT

Haris the uncle of prophet opened the zamzam well with his father, Abdulmuttalib. Nevhel the son of haris became a muslim many years later after the emergence of Islam. Nevhel the son of Haris was a gun trader. He was captured in Bedir War and gave one thousand spears as ransom. He fought against enemies with Muslims in Humeyn War and donated 3 spears to Islamic Army.

The siblings of Nevhel the son of Haris are Rebai, Ebusufyan, Abdullah, Umeyye, Erva, Muğire and Abdushems. The feud of Rebai the son of Haris was abolished by Prophet in his last khutbah. Another sibling of Nevhel Ebu Sufyan the son of Haris fought against Islam for many years and after he had become a muslim, he became a believing man.

The children of him are Haris, Abdullah, Abdurrahman, Rebia, Said, Muğire, Ubeydullah, Ummu said, Ummu Mugire and Ummu Hâkim. Muğire the son of Nevhel was a muslim judge in Osman period and Abdullah the son of Nevhel was a muslim judge in Mervan the son of Hâkim period. Another son, Haris the son of Nevhel had some important missions such as ameer and zakat collector.

In essence, we can see that relatives of Prophet made significant contributions to administration, military and social parts of Islamic community. This condition has been analyzed more elaborately in our study.

Key Words: Hashimis, Nevhel the son of Haris, Nevhels family

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ.....	1
1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
2. Araştırmanın Kaynakları	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NEVFEL B. HARİS'İN YAKIN ATALARI

1.1. Kilâb.....	4
1.2. Kusay	4
1.3. Abdumenaf (Muğire).....	6
1.4. Haşim	7
1.5. Abdülmuttalib	8
1.6. Haris.....	10
1.6.1. Abdülmuttalib ve Oğlu Haris'in Zemzem Kuyusunu Yeniden Bulması	12
1.7. Nevfel B. Haris'in Hayatı.....	15
1.7.1. Adı ve Künyesi	15
1.7.2. Doğumu.....	16
1.7.3. Bedir Savaşı'na Katılması.....	16
1.7.3.1. Bedir Savaşı Öncesi.....	16
1.7.3.2. Bedir Savaşına Zorla Götürülmesi	18
1.7.3.3. Bedir Savaşının Başlangıcı	20
1.7.3.4. Esir Düşmesi ve Müslüman Olması.....	23
1.7.4. Nevfel b. Haris'in Mekke'den Medine'ye Hicret Etmesi.....	27
1.7.5. Nevfel b. Haris'in Katıldığı Savaşlar	29

1.7.5.1. Mekke'nin Fethi	29
1.7.5.2. Huneyn Savaşı	32
1.7.5.2.1. Huneyn Savaşı'nda Nevfel b. Haris'in 3 bin	
Mızrak Vermesi Üzerine İhtilaflar	34
1.7.5.3. Taif Kuşatması	35
1.7.6. Hz. Peygamber'in Nevfel b. Haris'i Evlendirmesi.....	35
1.7.7. Nevfel b. Haris'in Vefatı	36

İKİNCİ BÖLÜM

NEVFEL B. HARİS'İN KARDEŞLERİ

2.1. Rebia B. Haris	38
2.1.1. Künyesi ve Doğumu	39
2.1.2. Mekke'den Medine'ye Hicreti ve Müslüman Olması	39
2.1.3. Hz. Peygamber'in Veda Hutbesinde Kan Davasının Kaldırılması..	40
2.1.4. Kan Davasında Geçen İsim Hakkındaki Farklı Rivayetler	42
2.1.5. Katıldığı Savaşlar	44
2.1.6. Hz. Peygamber'den Zekât İşlerini Yürütmek İçin İzin İstemesi	44
2.1.7. Vefatı.....	46
2.1.8. Çocukları	46
2.2. Ebû Süfyân B. Haris	47
2.2.1. Künyesi ve Doğumu	48
2.2.2. Çocukluğu ve Gençliği.....	48
2.2.3. Müslüman Olması.....	50
2.2.4. Müslümanlık Sonrası Ebû Süfyân	54
2.2.5. Katıldığı Savaşlar	55
2.2.6. Vefatı.....	58
2.2.7. Çocukları	58
2.3. Abdullah B. Haris	59
2.4. Muğire.....	60
2.5. Abdullah	60
2.6. Ümeyye.....	60
2.7. Erva	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEVFEL B. HARİS'İN ÇOCUKLARI

3.1. Haris B. Nevfel	63
3.1.1. Müslüman Olması.....	63
3.1.2. Atandığı Görevler	64
3.1.3. Dürre bt. Ebu Leheb ile Evlenmesi	65
3.1.4. Vefatı.....	66
3.1.5. Çocukları	66
3.2. Muğire B. Nevfel	68
3.2.1. Doğumu.....	68
3.2.2. Hz. Ali ile Beraber Sıffin Savaşına Katılması	69
3.2.3. Hz. Ali'nin Şehit Olması Esnasında Muğire b. Nevfel	69
3.2.4. Ümame bt. As ile Evliliği.....	70
3.2.5. Hz. Hasan'ı Desteklemesi.....	73
3.2.6. Hz. Hüseyin'in Şehit Edilmesi	74
3.2.7. Vefatı.....	75
3.2.8. Çocukları	75
3.3. Abdullah B. Nevfel.....	76
3.3.1. Medine'nin İlk Kadısı Olması	77
3.3.2. Vefatı.....	77
3.3.3. Çocukları	78
3.4. Sa'id B. Nevfel.....	79
3.4.1. Çocukları	79
3.5. Abdurrahman B. Nevfel.....	80
3.6. Ubeydullah B. Nevfel	80
3.7. Rebia B. Nevfel.....	81
3.8. Ümmü'l Muğire BT. Nevfel	81
3.9. Ümmü Sa'id BT. Nevfel	82
3.10. Ümmü Hâkim BT. Nevfel.....	82
SONUÇ	83
BİBLİYOGRAFYA	86

KISALTMALAR

(s)	: Sallallahu Aleyhi ve Selem
a.s	Aleyhi's-Selâm
b.	: bin
bkz	: Bakınız
bs	: Baskı
bt.	: binti
c.	: cilt
çvr.	: Çeviri
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Hz.	: Hazreti
ö.	: ölüm tarihi
s.	: sayfa
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi ve Selem
t.y	: tarih yok
thk	: tahkik
trc.	: Tercüman
v.d	: ve diğerleri

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmamızın gayesi; Nevfel b. Haris (ö. 656) ve ailesini tanımak ve tanıtmak, şahsiyetini, ahlaki ve fiziki özelliklerini, hayatını ve gerçekleştirdiği faaliyetleri araştırmaktır. Nevfel b. Haris ve ailesi ile alâkalı kaydedilen bütün bilgilere ulaşmak, bu bilgilerden hiçbirini zayi etmeden her birini kullanmak amaçladığımız en temel hedeftir.

Bu çalışmamızda İslam'ın ilk dönemlerinde yazılan tabakât, siyer ve neseb kitapları gibi başyapıtlardan, konumuzun içeriği ile ilgili mühim bilgiler bir araya getirilerek aktarılmaktadır. Bu aşamada, başta Arapça olan temel kaynaklara yer verilmiştir. Ayrıca son dönemlerde yapılan çalışmalardan da yararlanılmıştır.

Nevfel b. Haris'in soyunu detaylı araştırmak için tabakat ve neseb kitapları üzerinde son derece durulmuştur. Genel anlamda tezimiz, biyografik bir çalışma olduğu için bu tür eserlerden tezin her bölümünde azami derecede istifade edilmiştir.

2. Araştırmanın Kaynakları

Tarih, belgeleri araştırıp inceleyen ilim dallarından biridir. Tarih ile ilgili alanda hazırlanan çalışmalara, öncelik olarak tarihi belgelerin bulunduğu temel eserler gözden geçirilerek başlanır. Görüleceği üzere bizler de Hz. Peygamber'in amcasının oğlu Nevfel b. Haris ve ailesi'nin konu edinildiği bu araştırmamıza siyer kaynaklarını inceleyerek çalışmaya koyulduk. Temel kaynaklar olan İbn İshâk'ın (ö. 151/768) *es-Sîre'si* ve İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) *es-Sîretü'n-Nebeviyye* isimli çalışması bizim için çok önemli yere sahiptir. el-Makrîzî'nin (ö. 845/1442) *İmtâ'u'l-esmâ* adlı eseri ise çoğu önemli meselelere açıklık getirmesi yönünden elzem kaynaklardan olmuştur.

Vakıdî'nin (ö. 207/823) *Kitâbü'l-Megâzî* isimli eserin içeriğinde, Nevfel b. Haris ve ailesinin katıldığı seriyye ve gazveleri ayrıntılı olarak anlatır. Bu eserin de çalışmamıza büyük katkısı olmuştur.

Taberi'nin (ö. 310/923) *el-Müntehab min Kitabi Zeyli'l-Müzeyyel ve Târihü'r-Rusûl ve'l-Mülûk* adlı eserleri Hz. Peygamber dönemi olayları ile alakalı farklı rivayetleri içerdiğinden çalışmamıza kaynak olmuştur.

Bu temel eserler dışında İbnu'l-Cevzi'nin (ö. 597/1201) *el-Muntazam fî Tarihi'l Muluk ve'l-Umem*, İbnü'l-Esîr'in (ö. 630/1233) *el-Kâmil fî't-Târih*, İbn Seyyidi'n-Nâs'ın (ö. 734/1334) *Uyûnü'l-Eser*, İbn Kesîr'in (ö. 774/1372) *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, , Diyârbekrî'nin (ö. 990/1582) *Târihü'l-Hamîs Ahvâli'n-Nefs'i*, adlı eserlerinden de sıkça yararlanılmıştır. İbn Habîb'in (ö. 245/860) *Kitâbü'l-Muhabber*'i, Ezrâkî'nin (ö. 250/864 (?)) *Ahbâru Mekke*, Beyhâkî'nin (ö. 458/1066) *Delâilü'n-Nübüvve* adlı kitapları da çalışmamıza ışık tutmuştur.

Temel İslâm Tarihi kaynakları dışında, Tabakât ve Ensab kitapları çalışmamız için olmazsa olmaz kaynaklardan olmuştur. Tabakât türü kaynaklar arasında; İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *Tabakâtü'l Kübrâ'sı*, Halîfe b. Hayyât'ın (ö. 240/854-55) *Tabakât'ı*, Hatib el-Bağdadî'nin (ö. 463/1071) *Târihu Bağdâd'ı*, Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Siyeru A'lami'n-Nübelâ'sı* ve İbn Hacer el-Askalanî'nin (ö. 852/1449) *el-İsâbe'si*, İbn Abdilber'in (ö. 463/1071) *el-İstiâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb* isimli eseri çalışmamızla ilgili bilgileri derlediğimiz kaynaklardan olmuştur. Ensab türü kaynaklarımız arasında kullandığımız eserlerin başında ise Mus'ab ez-Zübeyrî'nin (ö. 236/851) *Kitabu Nesebi Kureyş'i*, Belazuri'nin (ö. 279/892) *Ensabu'l-Eşraf*, İbn Kudâme'nin (ö. 620/1223) *et-Tebyîn fî ensâbi'l-Kureşyyîn* eseri gelmektedir.

Hadis kitaplarından, el-Buhârî'nin (ö. 256/870) *Sahîhu'l-Buhârî* eseri, Müslim'in (ö. 261/875) *Sahih-i Müslim* eseri ve Taberânî'nin (ö. 360/971) *el-Mu'cemü'l-kebîr* eserinden faydalanılmıştır.

Son dönemde yazılan ve kullandığımız bir diğer eserler: Muhammed Rıza'nın (ö. 1950) *Muhammed Rasulüllah ve Cevad Ali'nin* (ö. 1987) *el-Mufasssal fî Tarihi'l- Arab Kable'l-İslam* eseridir. Türkçe kaynaklarda: Asım Köksal'ın (ö. 1998) *Hiz. Muhammed ve İslamiyet (Mekke Devri)- Hiz. Muhammed ve İslamiyet (Medine Devri)* istifade edildi. Ayrıca Muhammed Hamidullah'ın (ö. 2002) *İslam Peygamberi*, Âdem Apak'ın *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi* ve İhsan Süreyya Sırma'nın *Müslümanların Tarihi* vd. eserlerinden faydalanılmıştır.

Çalışmamızla ilgili son dönemde yazılan direkt veya dolaylı olarak yazılan tez, makale, kitap gibi çalışmalardan istifade edilmiştir. Bu kaynakların dışında tezin ana malzemeleri bulmamızda *el-Mektebetü's-şâmile* programından da faydalanılmıştır.

Tezde yer verilen eser, şahıs ve coğrafya isimlerinin yazımında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından neşeredilen İslam Ansiklopedisi esas alınmıştır.

Atıf sisteminde İsnad Atıf Sistemi'nin ikinci versyonu esas alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

NEVFEL B. HARİS'İN YAKIN ATALARI

Nevfel bin Haris'in nesebi, Mekke'de bulunan önde gelen kabilelerden olan Kureyş'in Hâşimî kolundan Nevfel b. Haris b. Abdülmuttalib b. Hâşim bin Abd-i menâf b. Kusayy el-Kureyşî el-Hâşimî'ye dayanır.¹

1.1. Kilâb

Asıl adı Kilâb b. Mürredir. Milâdî 358 yılında doğmuştur.² Kilâb kelimesi düşmana karşı pes etmeden savaşmak ve dövüşmek anlamlarına gelen bir sözcükten ortaya çıkmıştır. Araplar bu isimden hoşlanmayıp Kusay'ın babasına sorduklarında o da onlara çocuklarının düşmanlarına korku salmak için bu ismi verdiklerini belirtmiştir.³ Kilab b. Mürre "Fatimah bint-i sa'd ibn-i seyl" ile evlenmiş ardından iki oğlu dünyaya gelmiştir. Bunlardan büyük oğlu Zühre ibn-i kilâb, daha genç olan oğlu ise Kusay b. Kilab'tır.⁴

1.2. Kusay

Asıl adı Zeyd olan Kusay, yaşı epey küçükken babası Kilâb b. Mürre'yi kaybetmiştir. Annesi Sa'd b. Seyl, o sıralar Mekke'ye yerleşen Rabia b. Haram ile evlenir. Bir süre sonra Rabia, hanımı Sa'd ile oğlu Zeyd'i alarak kabilesinin yaşadığı Tebük yakınlarına gider. Kusay'ın öz kardeşi Zühre, Tebük'e gitmeyip Mekke'de kalmıştır. Zeyd, uzaklaşmak manasına gelen, kasv sözcüğünden türetilmiş olan Kusay lakabıyla anılmıştır. Bunun sebebi ise kardeşi Zühre'den uzakta yetişmesidir.⁵

¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî İbn Sa'd, *Kitabü't-Tabakati'l- Kebir*, 2. Bs (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 2001), c. IV/41.

² Muhammed b. İshâk b. Yesâr İbn İshak, *es-Sîre: Kitâbü'l-Mebde' ve'l-Meb'as ve'l-Meğazî* (Kahire, 1998), c. I/84; İbn Sad, *Kitabü't-Tabakati'l- Kebir*, I/66; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd Taberî, *Târîhu'r-Rusul ve'l-mülûk* (Beyrut: Dâru't-Turâs, 1967), c. II/260.

³ Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye bi'l-Menhi'l-Muhammediyye* (Kahire: el-Mektebetü'l-Tevfikiyye, t.y.), c. I/14.

⁴ Ebû'l-Hasen İzzeddin Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî(ö. 630/1233) İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târih* (Lübnan: Darul Kitabu'l Arabî, 1997), c. II/23.

⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I/67; Ebu'l-Fida İsmâil İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (Beyrut: Dâru Hicr, 1997), c. II/209.

Kusay, bir süre anne ve babasının yanında kalıp, soyu ve kabilesi hakkında bilgi toplayarak Mekke'ye kabilesine dönmüş, kısa bir süre içinde de Kureyş kabilesinde seçkin bir konuma gelmiştir. Mekke'de olduğu dönemde, zengin bir tüccar ona yüklü miktarda mal varlığını miras bırakınca Kusay'ın maddi gücü artmıştır. Daha sonra o dönemde Mekke'nin büyük bir bölümünü himayesinde bulunduran Huzâa Kabilesi'nin başkanı Huleyl b. Hubsîyye'nin kızı Hubbâ ile evlenmiştir.⁶

Kusay'ın kayınpederi Huleyl, yaşı ilerleyince Kâ'be'nin anahtarlarını kızı Hubba'ya vermiştir. Kusay ise kayınpederinden bu görevi kendisine vermesini teklif edince sidane görevini tamamen üstlenmiş olur. Fakat Huzaa kabilesi bu duruma karşı çıkmıştır. Ancak Kusay, Kinâne ve Kudâa'nın yardımlarıyla Mekke'nin idaresini ve Kâ'be'nin hizmetlerini üzerine almıştır.⁷ Ayrıca Kusay'ın Kâ'be'nin anahtarlarını bir tulum şarap karşılığı Huzâa reisi Ebû Hubşan'dan satın aldığı da söylenir. Huzâa'nın buna razı olmayıp Kusay ile savaşa girdiği, Ya'mer b. Avf'ın hakemliğine başvurulduğu, hakemin Kusay'ın lehine karar verdiği, böylece hâkimiyetin, Kusay'ın şahsında Kureyş kabilesine geçtiği, onun Mekke dışında yaşayan Kureyş kollarını birleştirip Mekke'ye yerleştirdiği, Mekke ve civarında Kureyş'in hâkimiyetini güçlendirdiği, bundan dolayı kendisine “birleştirici” denildiği de söylenmiştir.⁸

Kâbeyi onarıp hac menasikini düzenleyen Kusay, Cürhümlülerin yerinden edip toprağa gömdükleri Hacer-i Esved'i Kâ'be'deki yerine koymuştur. Kâbe'nin görevlerinden olan kıyâde, livâ, hicâbe, nedve, sikâye ve rifâde gibi önemli hizmetleri yönetimi altına almıştır. Kusay kendi kabilesi dışındaki kabilelerin Mekke'ye olan bağılıklarını artırmak için farklı yerlerde su kuyuları da kazdırmıştır. Yine en önemli icraatlarından olan, önemli konuların görüşüldüğü ve karara varıldığı Dârünnedve adıyla anılan toplantı meclisini Milâdî 440 senesinde hizmete açmıştır.⁹

Kâ'be'nin bakımını ve anahtarlarını muhafaza göreviyle sikaye, rifade ve liva görevini oğlu Abdudhar'a, diğer kalan hizmetleri de Kinâne kabilesine devretmiştir. Kusay tarihi kesin olmamakla birlikte miladi 480'de vefat etmiş ve Hacun'a

⁶ İbnü'l-Esir, *Kâmil*, II/18-19.

⁷ Zeynep Yavuz, *Hz. Peygamber'in Halaları* (Yüksek Lisans, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2019), 11.

⁸ Taberî, *Târih*, II/255; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II/210-211; Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, 6. Bs (İstanbul: Ensar, 2011), I/112.

⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I/70; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, II/19; İbn Kesîr, *Bidâye*, II/209.

defnedilmiştir.¹⁰ Vefatından sonra Kureyşliler onun ilkelerine tabi olmayı sürdürmüşlerdir.¹¹

1.3. Abdumenaf (Muğire)

Kusay'ın dört oğlundan biri olan Abdumenaf'ın gerçek adı Muğiredir. Yüz güzelliğinden dolayı ona kamer de denmiştir. Annesi Hubbâ bint Huleyl, doğduğunda evladını minnet olsun diye Mekke'deki büyük putlardan Menâf'a adanmış olduğu için Abdümenâf adını almıştır. Böylelikle ona çoğunlukla Abdümenâf denilmeye başlanmıştır. Ayrıca eli açıklığı sebebiyle ona Kureyşliler feyyaz lakabını da vermişlerdir.¹²

Kusay'ın ölümünden bir müddet sonra, başta Abdümenâf olmak üzere Kusay'ın diğer oğulları, Mekke yöneticiliğinin, Dârünnedve idaresi dâhil olmak üzere diğer görevlerin Abdüddâr'dan alınarak Abdümenâf'a verilmesini kararlaştırmışlardır. Bu karar Kureyşliler arasında ihtilafların çıkmasına sebep olmuştur. Kureyş halkı, “el-Mutayyebûn” (güzel koku sürünenler) diye anılan Abdümenâf'ın yanında olanlar ile “el-Ahlâf” (yeminliler) denilen Abdüddâr taraftarları olarak ikiye ayrılmıştır. Çatışma noktasına geldiği sırada sözü geçen büyükler, sidâne (Kâbe muhafızlığı) ve livâ (sancaktarlık) görevlerinin ve Dârünnedve başkanlığının eskisi gibi Abdüddâr'da kalmasını, sikâye (su) rifâde (yemek) ve kıyâde (başkumandanlık) görevlerinin ise Abdümenâf'a verilmesini sağlamak suretiyle ortayı bulmaya çalışmışlardır.¹³ Abdümenâf'ın vefatına kadar bu görevler bu şekilde devam etmiştir.¹⁴

Abdumenaf bununla kalmayıp Mekke'ye başka şehirlerden gelen tüccarlarla mali ve idari ilişkilerini kuvvetlendirmiş, şehrin yönetimini sağlamlaştırmıştır. Başka devletlerin idarecileri de Abdumenaf'a kendi sınırlarında ticaret yapma izni sunmuşlardır.¹⁵

¹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I/73.

¹¹ Ali Osman Ateş, “Kusay b. Kilâb” (Ankara: DİA, 2002), c. 26: 460-461.

¹² İbn İshak, *Sîre*, I/85; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, II/18.

¹³ Mustafa Fayda, “Abdumenaf b. Kusay” (İstanbul: DİA, 1988), c. 1/287-288.

¹⁴ Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik (ö. 218/833) İbn Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (Kahire: Mektebetü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1955), c. I/138-140; Ebû Ca'fer Muhammed İbn Habîb, *Kitabü'l-Münemmak fî Ahbâri Kureyş* (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1985), 32-54; Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, I/114.

¹⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I/75-76.

Abdümenâf'ın iki farklı eşinden altı erkek ve altı kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Erkek çocukları kabilenin yararına yakın devletlerle ticari antlaşmalar yapmıştır. Babalarının vefatından sonra ise amcaları Abdüddar'ın oğulları ile çekişmeler ortaya çıkmıştır. Bunun akabinde Abdümenâf'ın oğulları Hilfü'l- Mutayyebîn, Abdüddâroğulları ise Hılfü'l-Ahlâf yeminini içmişlerdi.¹⁶ Arada sözü geçenler büyükler, antlaşma ile Abdümenâfoğulları ve Abdüddâroğulları'na Kâbe'nin görevlerini eşit bir şekilde paylaştırmıştır.¹⁷

1.4. Haşim

Asıl adı Amr'dır. Tam adı ise Ebû Nadle Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay b. Kilâb el-Kureyşî'dir. Mekke'de kıtlığın baş gösterdiği bir yıl Suriye'den getirdiği ekmekleri ufalayarak, suyu ile çorba yapıp hacıları doyurduğu için “Hâşim” (kıran, ufaltan) lakabıyla ün kazanmıştır.¹⁸

En başta Kureyş kabilesi adına Sâsânîler, Himyerîler, Habeşîler ve diğer bazı devlet ve kabilelerle ticarî ve diplomatik ilişkiler kuran Hâşim, Bizans İmparatoru II. Leon ve Gassânî melikiyle antlaşmalar yaparak ülkelerine Kureyşliler'in serbestçe ticarî seyahat yapabilmelerini sağlamış ve böylece Kureyş'in sınırlı olan ticarî ilişkileri daha geniş bir boyut kazanmıştır. Kureyş'in kış ve yaz olmak üzere yılda iki defa ticarî seyahat yapmasını gelenek haline getiren Hâşim kışın Yemen ve Habeşistan'a, yazın da Suriye ve Anadolu'ya kadar giderek ticaret yapmıştır. Hâşim, Habeşistan'da da serbestçe ticaret yapabilmeleri için Necâşî'ye bir mektup göndermiş ve kervan yolu üzerinde yaşayan kabilelerle ticarî antlaşmalar sağlamıştır.¹⁹ Antlaşmaların şartlarına göre Kureyş tüccarları, Habeş'ten gelen malları Bizans'ta satıp kazandıklarını eksiksiz Habeşlilere vereceklerdi. Buna karşılık Habeşliler de kervan güzergâhının emniyetini sağlayacaklardı.²⁰

¹⁶ Yavuz, *Hiz. Peygamber'in Halaları*, 12.

¹⁷ Taberî, *Târîh*, II/252; Ebû Gays Muhammed Hayrüdî b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ez-Ziriklî, *el-A'lâm Kâmûsü Terâcim li-Eşher'ir-Ricâl ve'n-Nisâ*, 15. Bs (Beyrut: Daru'l-İlm lil-Melâyîn, 2002), c. IV/30.

¹⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I/143; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, II/16.

¹⁹ Yavuz, *Hiz. Peygamber'in Halaları*, 13.

²⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I/78-79; Taberî, *Târîh*, II/252.

Mutayyebîn birliğinin önderliğini Haşim üstlenmiştir. Mutayyebîn ile Ahlâf arasındaki mücadele son bulup sulh sağlanınca, Haşim Kâbe'nin hizmetlerini kendi himayesine almıştır. Haşim, Mekke halkının ve hacıların su sorununu ortadan kaldırmak için iki kuyu kazdırmıştır. Kuyunun su sızdırmasını önlemek amacıyla hayvan derileri kullanılmıştır. Daha sonra develerle su taşınarak kuyular doldurulmuştur.²¹ Böylelikle Mekke'nin su sorunu ortadan kalkmıştır. Hâşim, bu sorunun ortadan kaldırması nedeniyle halk ve çevre ülkeler nezninde saygınlık kazanmıştır.

Hâşim'in yeğeni Ümeyye amcasının itibarını kıskanmıştır. Münafere²² yapmak için Haşim'e davet göndermiştir. Bu atışmada kaybeden taraf Ümeyye olmuştur. Münafere öncesinde belirlenen anlaşma sebebiyle elli deve veren Ümeyye Şam'da on yıl ikamet etmek zorunda kalmıştır.²³ Hâşim, ticaret için Şam'a seyahat ederken Medine'de Neccâroğulları'ndan Amr b. Zeyd b. Lebîd onu misafir etmiştir. Bu yakınlık, babası Abdümenâf'ın ve kendisinin yakın dostu olmasından dolayıdır. Bu ziyaret süresinde Amr'ın kızı Selmâ ile nikâhlanmıştır. Nikâh şartı olarak Selma, evlendikten sonra hamile kalır ise doğumunu ailesinin yanında gerçekleştireceğini sununca doğumunu Medine'de yapmıştır. Dünyaya gelen çocukları ise Hz. Peygamber'in dedesi Şeybe (Abdülmuttalib)'tir. Hâşim'in Abdülmuttalib haricinde üç oğlu ile beş kızı vardır.²⁴ Hâşim, zevcesini Medine'de bıraktıktan sonra ticaret yapmak için Şam'a doğru giderken yolda hastalanması sebebiyle Gazze'de vefat etmiştir. Bundan dolayı günümüzde Filistin'deki bulunan Gazze şehrine *Ğazzetu Hâşim* denmektedir. Oğlu Abdülmuttalib Medine'de sekiz yaşına kadar kalmış daha sonra amcası Muttalib onu Mekke'ye götürmüştür.²⁵

1.5. Abdülmuttalib

Abdülmuttalib'e doğuştan gelen ön saçlarındaki beyazlardan dolayı Şeybe veya "Şeybetü'l-Hamd" adı verilmiştir.²⁶ Abdülmuttalib ona verilen künyedir. Bunun sebebi ise Şeybe, babası vefat ettiğinde amcasıyla birlikte Mekke'ye geldiği zaman amcasının

²¹ İbnü'l-Esir, *Kâmil*, II/16-17.

²² Soy ve itibar hususunda övünme

²³ İbrahim Sarıçam, "Haşim b. Abdümenâf" (İstanbul: DİA, 1997), 16/ 405-406.

²⁴ Ahmed b. Yahya Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşrâf* (Beyrut: Daru'l Fikr, 1996), c. I/64.

²⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I/69; İbn Kesîr, *Bidâye*, I/223.

²⁶ Taberî, *Târih*, II/14.

bineğinin arkasında oturmuştur. Bunu gören Mekke halkı, Şeybe'yi, amcası Muttalib'in kölesi sanmışlardır. Bu sebepten dolayı Şeybe'ye Abdülmuttalib demişlerdir. En büyük oğluna hitaben araplar tarafından Ebü'l-Hâris diye de künyelenmiştir.²⁷

Abdülmuttalib, eli açıklığı ve zekâsıyla Kureyş'in saygınlığını hiçbir zaman kaybetmemiştir. Ramazan ayında yalnız başına Hira'da kalmayı ilk o gerçekleştirmiştir. Kavmine karşı sevgisini göstermeyi ihmal etmemiştir. Kureyşliler ona ikinci İbrâhim demişlerdir. Abdülmuttalib'i amcası yetiştirmiş ve ölümüne yakın bir zamanda, *"Babanın yerine sen lâıksın"* diyerek kabile reisliği görevini ona devretmiştir.²⁸

Abdülmuttalib, Fil olayı gerçekleştiği dönemde Mekke'nin lideriydi. Abdülmuttalib bu bu hadisede önemli bir yere sahiptir. Şöyle ki Ebrehe, Mekke'ye geldiğinde Abdülmuttalib'e ait olan 200 kadar deveye el koymuştur. Bunun üzerine Ebrehe ile görüşmek istemiş, o da kabul etmiştir. Abdülmuttalib Ebrehe'den el koyduğu develeri geri vermesini isteyince Ebrehe şaşırarak ve ona: *"Ben buraya sizin mâbedinizi yıkmak için geldim. Sen ise develerini düşünüyorsun. Ne biçim iştir bu"* demiştir. Buna karşılık olarak Abdülmuttalib: *"Kâ'be Allah'ın evidir. O'nu Allah korur. Ben develerin sahibiyim, develerimi geri ver"* demiştir. Ebrehe bu cevaba kızmış ve Abdülmuttalib'i dışarı çıkarmıştır.²⁹ Sonrasında Kur'ân'ın Fil sûresinde de konu olan öbek öbek kuşlar, Ebrehe'nin ordusunu attıkları taşlarla askerleri öldürmüşler ve Ebrehe ise oradan kaçmıştır.³⁰

Abdülmuttalib, başlarda putlara tapsa da hayatının son zamanlarında onlara tapmaktan vazgeçmiştir. Hayatında İslam'a uygun bazı davranışları ve kuralları olduğu da görülmüştür. Bunlardan bazıları; içkinin ve zinanın yasak olması, birbirine mahrem olanların evlenmesinin yasak olması, hırsızın ceza olarak elinin kesilmesi ve Kâbe'nin çıplak olarak tavaf edilmesini yasaklamasıdır.³¹

²⁷ İbn Hişam, *es-Sîre*, I/145; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I/70.

²⁸ Ahmet Sezikli, "Abdülmuttalib" (İstanbul: DİA, 1988), c. 1/272-273; Mustafa Âsım Köksal, *Hız Muhammed ve İslâmiyet Mekke Devri*, 2. Bs (İstanbul: Işık Yayınları, 1981), c. I/71.

²⁹ İhsan Süreyya Sırma, *Müslümanların Tarihi*, 3. Bs (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), c. I/432.

³⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I/91.

³¹ Ebu'l-Ferec Nüreddin Ali b. Burhâneddin el-Halebî, *İnsanu'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn*, 2. Bs (Beyrut: Dâru'l-Kitâb, 2006), c. I/9-10; Cevad Ali, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm* (Beyrut: Darul Sagi, 2001), c. X/321.

Abdūlmuttalib'in on veya on üç erkek evladı; altı kız evladı olmuştur: Oğullarının isimleri; Hâris, Zübeyr, Ebû Tâlib, Gaydâk, Ebû Leheb, Abdülkâbe, Abdullah, Kusem, Mukavvim, Hacl, Dırâr, Hamza ve Abbas'tır.³² Kızlarının isimleri; Ümeyme, Ümmü Hakîm el-Beyzâ, Berra, Âtike, Ervâ ve Safiyye'dir.³³

Abdūlmuttalib sağlığında oğlu Abdullah'ın vefatı ve sonra annesini de kaybeden torunu Muhammed'e gereken ihtimamı göstermiş; bakımını üstlenmiş, ancak yaşı dolayısıyla iki sene sonra hayatını kaybetmiştir. Hz. Peygamber, yanında bulunduğu süre içinde ona çocuklarından ve diğer torunlarından daha çok değer vermiştir.³⁴ Abdūlmuttalib yemek yediği zamanlarda torununu kimi zaman yanına veya dizine oturtmuş, en beğendiği yemekleri ona vermiştir.³⁵ Ona karşı her zaman hürmet ve merhametini ihmal etmemiştir. Hz. Peygamber evde olmadığı zamanlarda bile o gelene kadar hiçbir şeye dokunmamıştır. Vefatını hissedince torununun bakımını oğlu Ebû Tâlib'e vasiyet etmiştir.³⁶

Bilinen bir rivayete göre seksen iki yaşında Mekke'de vefat etmiş ve Cennetü'l-Muallâ'daki (Hacûn Kabristanı) büyük dedesi Kusay'ın mezarı yanına defnedilmiştir.³⁷ Abdūlmuttalib, halk tarafından saygın ve sevilen birisi olması sebebiyle vefat ettiğinde Mekke'de yas ilan edilerek çarşılar uzun bir süre kapalı kalmıştır. Vefatı sebebiyle Mekke halkı uzun süre matem tutmuştur.³⁸

1.6. Haris

Hâris b. Abdūlmuttalib'in doğum tarihi hakkında net bir bilgi yoktur. Hâris'in soyu, Benî Hâşim'in Hârisiyyûn diye bilinen kalabalık bir kolunu teşkil eder.³⁹ Babası Abdūlmuttalib onun adına izâfeten Ebû'l-Hâris künyesiyle anılır.⁴⁰ Haris'in ismiyle

³² İbn İshak, *Sîre*, I/86; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I/93.

³³ İbn İshak, *Sîre*, I/86; İbn Hişam, *es-Sîre*, I/153; İbn Kesîr, *Bidâye*, II/253.

³⁴ Osman Adıgüzel, *Hz. Peygamber'in Dedesi Abdūlmuttalib ve Halalarının Hayatları* (Yüksek Lisans, Harran Üniversitesi, 2018), 23-24.

³⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I/118.

³⁶ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, trc. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), 52.

³⁷ Belâzurî, *Ensâb*, I/84.

³⁸ Belâzurî, *Ensâb*, I/87.

³⁹ İbrahim Sarıçam, "Hâris b. Abdūlmuttalib" (İstanbul: DİA, 1997), c. 16/194.

⁴⁰ İbn İshak, *Sîre*, I/74; İbn Hişam, *es-Sîre*, I/86; Belâzurî, *Ensâb*, I/86; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I/65; Köksal, *İslam Tarihi (Mekke Devri)*, I/30.

künyesinin aynı olduğu söylene de künyesinin Ebu Rebia ya da Muğire olduğu da kaynaklarda rivayet edilmektedir.⁴¹

Annesinin adı hakkında kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır. Semra bt. Cündeb⁴² olduğunu söyleyenlerin yanı sıra Safiyye bt. Cüneydib⁴³, Safiyye bt. Humeyd ya da Safiyye bt. Cündeb⁴⁴ adının olduğunu bildirenler de mevcuttur. Rivayetlerin birçoğunda aynı anneden olma kardeşinin olmadığı, annesinin tek çocuğu olduğu geçse de⁴⁵ diğer bazı kaynaklarda Kussem ve Erva ile aynı anneden kardeş olduğu bilgisi yer almaktadır.⁴⁶ Abdülmüttalib'in on iki veya on üç oğlu olduğunu söyleyen kaynakların yanında tek kardeş olduğunu söyleyen kaynaklar da bulunmaktadır.⁴⁷

Haris b. Abdülmüttalib Hz. Peygamber'in amcası Ebu Talip ile Şam'a ticaret yapmak için gitmiştir. Rahip Bahira'nın Hz. Peygamber'i görmek istemesi üzerine Haris'in Hz. Peygamber'in kolundan tutup götürmesi kaynaklarda geçmektedir. Diyarbekrî bu olayı anlatırken Haris'in "*Abdullah b. Abdülmüttalib'in oğlunu geride bıraktığımız için biz suçluyuz.*" diyerek kalkıp Hz. Peygamber'i alıp getirdiğini rivayet etmiştir. Ancak bazı kaynaklarda bu sözü Kureyşlilerden birinin söylediği de geçmektedir. Haris'in Hz. Peygamber'in doğumuna yakın ya da doğumundan dokuz yıl önce vefat ettiği de kaynaklarda bildirilmiştir.⁴⁹ Bunun yanında Haris'in, Hz. Peygamber dünyaya gelmeden önce, Abdullah'ın kurban edilmekten kurtulduğu yıl vefat ettiği ve bu sırada oğlu Rebia'nın iki yaşında olduğu da rivayet edilmektedir.⁵⁰ Yani bu tarih Hz. Peygamber'in doğumundan beş yıl önce vefat ettiğine işaret etmektedir. Bazı kaynaklarda ise bisetten önce vefat ettiği bildirilmiştir.⁵¹

⁴¹ Belâzurî, *Ensâb*, I/99; Belâzurî, *Ensâb*, IV/399.

⁴² İbn Hişam, *es-Sîre*, I/79.

⁴³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I/73.

⁴⁴ Ebû Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *et-Tebyîn fî ensâbi'l-Kureşsiyyîn* (Beyrut: Alemlü'l-Kutub, 1988), 96.

⁴⁵ İbn Hişam, *es-Sîre*, I/79; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I/73; Köksal, *İslam Tarihi (Mekke Devri)*, I/24.

⁴⁶ Belâzurî, *Ensâb*, I/99.

⁴⁷ Ömer Faruk Kiraz, *Hz. Peygamber'in Amcaları* (Yüksek Lisans, Sakarya Üniversitesi, 2007), 33.

⁴⁹ Hüseyin b. Muhammed b. Hasan Diyarbekrî, *Târîhu'l-Hamîs Fî Ahvâli'n-Nefs* (Beyrut: Daru's-Sadr, t.y.), c. I/258; Kiraz, *Hz. Peygamber'in Amcaları*, 34.

⁵⁰ Belâzurî, *Ensâb*, I/87.

⁵¹ Ebû Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Beyrut, 1985), 99; Ebû'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-Eser fî Fînûni'l-Meğâzi ve's-Şemâili ve's-Siyer* (Beyrut: Daru'l Kalem, 1993), c. II/387.

1.6.1. Abdülmuttalib ve Oğlu Haris'in Zemzem Kuyusunu Yeniden Bulması

Abdülmuttalib'in zemzemi nasıl bulduğu konusuna geçmeden önce zemzemin ilk olarak ne zaman ve neden ortaya çıktığını, zemzemin Abdülmuttalib'e kadar nasıl uzandığına değinmekte fayda vardır.

Cenab-ı Hak, İbrahim'in çocuklarıyla beraber Mekke'ye gitmesini vahyetmiştir. Bunun üzerine Hz. İbrahim eşi Hacer ve oğlu İsmail'i alarak Şam'dan Mekke'ye doğru yola çıkmıştır. Çölde yürümeye devam ederken Allah'ın emri ile Hz. İbrahim oradan ayrılmıştır. Bunun üzerine Hacer, Hz. İbrahim'in peşinden giderek Hz. İbrahim'e; kendilerini ıssız ve hiçbir şeyin olmadığı çölün ortasında neden bıraktığını sormuştur. Hacer birkaç kez sormasına rağmen Hz. İbrahim cevap vermemiştir. Daha sonra Hacer, Allah'ın emri olup olmadığını sorunca, Hz. İbrahim de Allah'ın emri olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Hacer Allah bizi yalnız bırakmaz deyip Hz. İbrahim'den ayrılıp İsmail'in yanına dönmüştür.⁵²

Mekke'nin ıssız beldelerinde yanlarındaki erzak ve suları da bitince Hacer endişelenmeye başlamıştı. Kendisinden ziyade oğlu İsmail'in susuz kalıp ölmesinden korkuyordu. Bu korku ile bir çare aramak için Safâ ile Merve tepeleri arasında koşmaya başlamıştı. Tepelerde tam yedinci defa gidip geldiği esnada oğlu İsmail'in olduğu yerden bir ses duymuştu. Bu sesin Cebrail tarafından kazılan suyun kaynama sesi olduğunu anlamıştı. Geriye döndüğünde İsmail'in su ile oynadığını görmüştü. Suyun tükenmemesi için de önüne sütre çekmeye çalışmıştı. Kuran-ı Kerim'de⁵³ ekin bitmeyen vadi olarak geçen Mekke'nin kurak ve ıssız bu vadisinde kendilerini unutmayan Kerem sahibi Allah'a şükürünü eda etmişti.⁵⁴

Hacer, İsmail ile birlikte burada bir süre yaşadktan sonra Şam'dan gelen Cürhüm kabilesi zemzem suyunu gördüklerinde kabilenin önde gelenleri suyun durumunu öğrenmek için iki kişiyi kuyunun bulunduğu yere göndermişlerdi. Gönderilen iki kişi kabileye suyun temiz ve berrak olduğunu haber vermişlerdi.⁵⁵ Daha sonra kabilenin

⁵² Adıgüzel, *Hz. Peygamber'in Dedesi Abdülmuttalib ve Halalarının Hayatları*, 42.

⁵³ İbrâhîm 14/37

⁵⁴ Ebu'l-Velid Muhammed b. Abdillâh el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke ve mâ câe fihâ mine'l-Âsâr* (Mekke: Mektebetü's-Sekâfe, 2002), c. I/97; Mustafa Sabri Küçükkaşçı, "Zemzem" (İstanbul: DİA, 2013), c. 44/242-246.

⁵⁵ Taberî, *Târîh*, I/256.

büyükleri, Hacer'in yanına gelerek burada yaşamak istediklerini söyleyip kendilerine izin vermesini söylemişlerdi. Bunun üzerine Hacer, zemzem kuyusunun hak sahibi kendisi ve oğlu olduğunu kabul etmeleri halinde burada yaşayabileceklerini söylemişti. Kabile üyeleri bu şartı kabul ederek oraya yerleşmişlerdi. Cürhümlüler buraya yerleştikten sonra yakın akrabalarını da davet etmişlerdi. Hz. İsmail Cürhüm kabilesinin içinde büyümüş onların dilini ve kültürünü benimsemişti.⁵⁶

Cürhüm kabilesinin gün geçtikçe Mekke'de sayıları artmıştır. İlk zamanlar saygın ve merhametli olan Cürhümlüler zamanla ataları Hz. İbrahim'in yolundan ayrılmış, Kâbe'ye ve başka bölgelerden gelen insanlara kötü davranmışlardı. Cürhümlüler bütün bu yanlışları yapınca, Allah zemzem suyunu kurutmuştu. Zemzem suyunun çekilmesinden asırlar sonra Allah Abdülmuttalib'in rüyasında kuyunun nerede olduğunu bildirene dek hiç kimse kuyunun yerinden haberdar olmamıştı.⁵⁷

Hz. Ali'den nakledilen rivayete göre, Abdülmuttalib, dört gece üst üste benzer rüyalar görmüştür. Birinci gece rüyasında tanımadığı bir kişi ondan Taybe isminde bir yeri kazmasını söylemiştir. Bunun anlamını bilmeyen Abdülmuttalib o kişiye bunu sormaya çalışsa da cevabını alamamıştır. İkinci gece bu sefer ondan Berre'yi kazmasını isteyen bu kişi Berre'nin ne demek olduğunu söylemeden yine gitmiştir. Sonraki gece Abdülmuttalib yine Hicr'de uyurken bu kişi rüyasına girmiş bu sefer ona Madnune'yi kazmasını söylemiştir fakat ne olduğunu söylemeden gitmiştir. Dördüncü gece rüyasına gelen bu kişi bu sefer Abdülmuttalib'ten zemzemi kazmasını istemiştir. Zemzem'in ne manaya geldiğini soran Abdülmuttalib'e ise ondan çıkan suyun hiçbir zaman bitmediğini ve sonunun olmadığını, o suyun herkese yeteceğini, onun yerinin ise kan ve işkembe artığının arasında, beyaz kanatlı karganın gagaladığı yerde, karınca yuvasının yanında olduğunu söylemiştir.⁵⁸

Zemzem kuyusu hadisesi hakkında kaynakların genelinde bu suyun nerede olduğunun Abdülmuttalib'e çok kez rüyada gösterildiği yer almaktadır. Fakat bu konu hakkında çeşitli rivayetler de bulunmaktadır.⁵⁹ Sonuç olarak zemzem suyu Allah

⁵⁶ el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, I/57; İbn Kesîr, *Bidâye*, I/155.

⁵⁷ İbn Hişam, *es-Sîre*, I/112-113; el-Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, I/88-89.

⁵⁸ İbn Hişam, *es-Sîre*, I/110-111.

⁵⁹ İbn Hişam, *es-Sîre*, I/71.

tarafından verilen bir lütuf olup, yerinin sadece Abdülmuttalib'e bildirilmesi ve ondan kazmasını istediği bir kuyu olarak kabul edilmektedir.⁶⁰

Abdülmuttalib'in o esnada var olan tek erkek oğlu Haris'tir. Oğlunun desteği ve kendi çabasıyla Zemzem Kuyusu'nun yerini bir müddet aramışlardır.⁶² Zemzem'in yeri Abdülmuttalib'e rüyada bildirilince baba oğul söylenen yere gidip kazıya orada devam etmişlerdir. Bir gün yine kazı esnasında Abdülmuttalib sonunda ona rüyada tarif edildiği gibi, örülmüş taşlara ulaşmayı başarmıştır. Bu heyecanla yüksek sesle tekbir getirmeye başlamıştır. Sesleri duyan Kureyş halkı Abdülmuttalib'in kuyuyu bulduğunu görünce, onun etrafına toplanıp kuyudan hak talep etmişlerdir.

Bunun üzerine Abdülmuttalib, Haris'e kazı bitene kadar kendisini korumasını ve kazı bitene kadar bu işten vazgeçmeyeceğini söylemiştir.⁶³ Abdülmuttalib'in kararlılığını gören Kureyşliler, onu ve oğlunu rahat bırakmışlardır. Abdülmuttalib zemzem suyunu bulduktan sonra Kureyşlilerin karşı çıkmasına rağmen zemzem kuyusunu özel mülkiyetine geçirmiştir. Ancak Haris'ten başka oğlu olmadığı için kendisini savunmakta güçlük çekmiştir. Bu sebeple Allah'a "*On oğlu olursa birini kurban etmeyi vaat etmiştir.*" Daha sonra beş hanımından on oğlu dünyaya gelir.⁶⁴ Adağını yerine getirmek isteyerek oğullarını toplar, kimin kurban edileceğini tespit etmek üzere oğulları arasında o günün ölçü ve anlayışına göre fal oklarıyla kura çekmeye karar verirler. Çekilen kurada oklar Hz. Peygamber'in babası Abdullah'ı gösterir. Önce kura tekrar edilir. Yine Abdullah'a çıkınca Mekke'nin ileri gelenleri, Abdullah'ı kurban edilmekten kurtarmak için diyet olarak deve kesilmesini tavsiye ederler. Abdülmuttalib buna razı olmaz. Bunun üzerine bir tarafa Abdullah'ı diğer tarafa on deve koyarak kuraya devam ederler.⁶⁵ Fal okları Abdullah'ı gösterince deve sayısını onar onar artırırlar ve fala devam ederler. Develerin sayısı yüz olunca oklar deveyi gösterir. Abdülmuttalib: "*Bir defa daha tekrar edin yine develere çıkarsa o zaman kabul ederim.*" der. Fal oklarını tekrar atarlar ve oklar

⁶⁰ İbn Hişam, *es-Sîre*, I/71; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 47.

⁶² İbn İshak, *es-Sîre*, 74; Belâzurî, *Ensâb*, I/86; el-Kastalânî, *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye*, I/33; İbn Sad, *et-Tabakât*, I/65; Köksal, *İslam Tarihi*, I/30.

⁶³ İbn İshak, *Sîre*, 57; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali(ö. 630/1233) el-Beyhaki, *Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifetü Ahvali Sâhibi's-Şerîa* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988), c. I/86.

⁶⁴ İbn Hişam, *es-Sîre*, I/113.

⁶⁵ Adıgüzel, *Hz. Peygamber'in Dedesi Abdülmuttalib ve Halalarının Hayatları*, 57-58.

ikinci defa deveye çıkar. Bunun üzerine Abdullah yerine 100 deve kurban edilir. Böylelikle Abdullah kurban edilmekten kurtulur.⁶⁶

1.7. Nevfel B. Haris'in Hayatı

İslam tarihi kaynaklarında Nevfel adında birçok sahabi vardır. Bunlardan bazıları: Nevfel b. Talha, Nevfel b. Abdullah, Nevfel b. Musahak, Nevfel b. Salabe, Nevfel b. Ferve'dir. Bu başlıkta bahsedilen kişi ise Hz. Peygamber'in amcasının oğlu ve Mekke'nin en yaşlısı olan Nevfel b. Haris'tir.

1.7.1. Adı ve Künyesi

İsmi, Nevfel b. Haris b. Abdülmuttalib b. Haşim b. Abdümenaf b. Kusay'dır. Annesi, Gaziyye bt. Kays b. Abdüluzza b. Amire b. Umeyre b. Vedi'a b. el-Haris b. Fih'r'dir.⁶⁷ Babası Haris b. Abdülmüttalib'tir. Bunların yanında Nevfel b. Haris'e oğlu Haris b. Nevfel'den gelen "Eba Haris" diye de hitap edilirdi. Kureyş kabilesinden olması nedeniyle imtiyazlı bir aile üyesiydi.⁶⁸

Nevfel b. Haris Haşimoğullarının en yaşlı Müslümanı idi. Amcaları Abbas ile Hamza'dan ve kardeşleri Rebi'a b. Haris, Ebu Süfyan b. Haris ve Abdullah b. Haris'ten önce doğmuştur. Buradan anlaşılacağı üzere Nevfel b. Haris'in olgunluk ve itibar bakımından önemli bir konumda olduğu görülmektedir.⁶⁹

Nevfel b. Haris, ticaretle uğraşan ve geçimini ticaretten elde ettiği kazançla sağlayan bir kişi idi. Mekke'nin önde gelen zengin ve itibarlı tüccarlardandı. O dönemde

⁶⁶ İbn Hişam, *es-Sîre*, I/160-164; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I/81; Taberî, *Târîh*, II/240-243; Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, I/118-119.

⁶⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/41; Ebü'l-Muzaffer Şemsüddîn Yûsuf b. Kızıoğlu et-Türkî el-Avnî el-Bağdâdî Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'l-zamân fî târîhi'l-a'yân* (Şam: Daru'l Risaleti Alemiye, 2013), c. V/199.

⁶⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/41; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd Taberî, *el-Müntehab min Kitâbi Zeyli'l-Müzeyyel* (Lübnan: Daru'l Alemiye, 1998), 10; Ebü'l-Hasen İzzeddin Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî (ö. 630/1233) İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, 8. Bs (Beyrut: Daru'l Kitabu'l-İlmiye, 1994), c. V/347; en-Nemerî İbn Abdülber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb* (Beyrut: Daru'l-Cil, 1992), c. V/177; Takyüddin Muhammed b. Ahmed el-Hasanî el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn fî Tarihi'l-Beledi'l-Emin*, 28. Bs (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), c. VI/168; Diyarbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/161.

⁶⁹ Taberî, *Târîh*, VII/599; İbn Abdülber, *İstî'âb*, V/177; İbn Kesîr, *Bidâye*, IX/672; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V/347; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/168.

kullanılan ok, yay, mızrak gibi savaş aletlerinin tüccarlığını yapmaktaydı. Haşimoğullarının yürüttüğü Kâbe hizmetlerini de yürütmekteydi.⁷⁰

1.7.2. Doğumu

Ulaşabildiğimiz kaynaklarda Nevfel b. Haris'in doğum tarihi ve doğumu hakkında bilgi verilmemiştir. O dönemde Haşimoğullarının en yaşlı kimselerindendir. Nevfel b. Haris'in amcaları Abbas ile Hamza'dan daha büyük olduğu kaynaklarda zikredilmekte bu sebeple Abbas'ın Hz Peygamberden iki ya da üç yıl önce Hz. Hamza'nın ise 569 veya 570'li yıllarda dünyaya geldiği kaynaklarda geçmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere Nevfel b. Haris'in 560-570 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir.⁷¹

Abbas ile Nevfel b. Haris arasında amca yeğen ilişkisinin yanı sıra geçmişten gelen bir dostluğun olduğu bilinmektedir. Onlar, birbirini seven, muhabbet duyan iki ortaklı. Dostlukları hem ekonomi hem de aile ilişkileri gibi önemli noktalara sahipti.⁷² Bu sebeptendir ki yaş farkının çok olmadığı kanaatindeyiz.⁷³

1.7.3. Bedir Savaşı'na Katılması

Müslümanlar ile Müşrikler arasında yapılan bu savaşta Nevfel b. Haris tarafsız kalmıştır. Müşrik ordusu savaşa gittiği vakit Mekke'de kalmayı tercih etmiştir. Ancak Hz. Peygamber'in soyundan olanların savaşa katılmaması, savaşın seyrini Müslümanların lehine değiştireceği düşüncesi nedeniyle Müşrikler, Nevfel b. Haris'i ve Haşimoğullarından geride kalanları zorla savaşa götürmüşlerdir.

1.7.3.1. Bedir Savaşı Öncesi

Müslümanlar Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra Medine'de devletin temelleri atılmıştı. Bu savaş Müslümanların Arap yarımadasında var olma ile yok olma mücadelesiydi. Medine halkı askeri ve ruhsal açıdan yeterli donamına sahip değillerdi. Hicretten iki yıl sonra Mekkelilere karşı lojistik ve stratejik açıdan güçlü olmak

⁷⁰ ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII/54.

⁷¹ Abdülkadir Şenel, "Nevfel b. Hâris" (İstanbul: DİA, 2007), 33/51.

⁷² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/42; Taberî, *Târih*, VII/599; Taberî, *Zeylû'l-müzeyyel*, 10; İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/177; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V/347.

⁷³ Abdülkadir Şenel, "Nevfel b. Hâris" (İstanbul: DİA, 2007), 33/51.

zorundaydılar. Buna karşın Hz. Peygamber savaşın belirtilerinin başlangıcından bitişine kadar gerekli tüm tedbirleri almıştır. Kur'an-ı Kerim'de Bedir savaşından bahsedilmiş olup Müslümanların Mekkeli müşriklerden maddi ve manevi yönden daha güçlü oldukları belirtilmiştir.⁷⁴ Bu sayede Müslümanların moral ve motivasyonları yükselmiş, Mekkeli müşriklerle yapılan ilk savaşta galip gelmişlerdir. Hz. Peygamber savaşı bir peygamber gibi değil de bir komutan gibi yönetmiştir.⁷⁵

Bedir savaşı Müslümanlar için bir milat olmuştur. Müslüman olanlar Medine'ye hicret etmiştir. Müslüman olmayıp Hz. Peygamberin karşısında duranlar Mekke'de yaşamaya devam etmiştir. Yaşayanların arasında Hz. Peygamberin akrabalarının bir kısmı da yer almaktaydı. Bunların başında Hz. Peygamberin amcası Haris b. Abdülmuttalib'in oğlu Nevfel b. Haris bulunmaktaydı.⁷⁶

Medine şehri Mekke'nin kuzeyinde ticaret kervanlarının güzergâhının olduğu yerde bulunmaktaydı. Hicretten sonra Müslümanlar yaşamlarını idame etmekte zorluklar yaşıyorlardı. Medineli Müslümanlarla kardeşlik ilan edilmiş ve bu vesileyle hayatta kalmaya çalışıyorlardı. Müslümanların ticaret kervanının geçiş güzergâhında olması ilk zamanlar sorun olmamıştı. Ancak zaman zaman küçük çatışmalar yaşanmaktaydı.⁷⁷ Mekkeli müşrikler Müslümanların Medine'de nüfuz sahibi olmalarını istemiyordu. Bu nedenle çevre kabileler ve Medine'nin şehir merkezinde yaşayan Yahudilerle gizli gizli planlar yapmaktaydılar. Planlar neticesinde, Hz. Peygamberi öldürmek için Abdullah b. Ubey'le anlaşma yapmışlardır.⁷⁸

Hz. Peygamber stratejik öneme sahip olan Mekke- Şam ticaret yolunu gözetlemesi için Abdullah b. Cahş komutasında küçük bir askeri birliği görevlendirmiştir. İslam tarihi kaynaklarında bu birlik Abdullah b. Cahş Seriiyesi adıyla bilinmektedir. Bu seriyyede Hz. Peygamber Abdullah b. Cahş'a çatışmaya girmemesini tembihlemiştir.⁷⁹ Fakat Abdullah, Taif'ten dönen Mekkelilere ait kervana saldırmış ve onlardan bir kişiyi

⁷⁴ Âl-i imran 2/124-125.

⁷⁵ Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, I/253-254.

⁷⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/42.

⁷⁷ İbn Hişam, *es-Sîre*, II/261.

⁷⁸ Mustafa Âsım Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet Medine Devri*, 2. Bs (İstanbul: Işık Yayınları, 1981), c. I/327.

⁷⁹ Muhammed b. Ömer Vâkıdî, *Kitâbu'l-Meğâzî* (Beyrut: Alemu'l-Kutub, 1984), c. I/12; İbn Hişam, *es-Sîre*, II/258.

öldürmüş iki kişiyi de esir almıştır. Hz. Peygamber bu olaydan dolayı Abdullah b. Cahş'a kızmış, ölen kişinin diyetini ödemiş ve esirleri serbest bırakmıştır.⁸⁰ Fakat Mekkeliler bu olaydan faydalanmak istemişlerdir. Müslümanları zor durumda bırakıp önceden planladıkları savaşı gerçekleştirme bahanesinde bulunmuşlar ve savaşın hazırlıklarına başlamıştı. Büyük bir ordu hazırlamak için neredeyse herkesin seferber olduğu büyük bir ticaret kervanı Şam'a doğru hareket etmişti. Burdan kazanılacak gelirlerle ordunun gerekli ihtiyaçları karşılanacaktı.⁸¹

Hz. Peygamber sahabeyle yaptığı istişare neticesinde kervana doğru gitmeyi kararlaştırdılar. Hicretin ikinci yılı Ramazan ayının 12. gününde Medine'den yola çıktılar. Mekkeli müşriklerin kervanın başında bulunan Ebu Süfyan, kervanı korumak için önden gönderdiği atlı casuslardan Müslümanların kervanın önünü keseceği bilgisini almıştır. Bu nedenle Mekke'ye adamlarını göndermiş bu durumu Müşriklere bildirmiş onlardan yardım istemişti. Haber Mekke'ye ulaştığında herkes telaşlanmıştı. Çünkü Mekke ahalisinin tamamı kervana katkıda bulunmuşlardı.⁸²

1.7.3.2. Bedir Savaşına Zorla Götürülmesi

Mekke'nin lideri Ebu Cehil, haberi aldıktan sonra şehrin önde gelenlerini Daru'n Nedve denilen mecliste istişare yapmak üzere toplantıya davet etmiştir. İstişareden sonra hazırlıklar yapılmıştır lakin zamanlarının dar olması nedeniyle çevre kabilelere haber gönderme fırsatları olmamıştır. Haber vermemelerinin bir başka nedeni ise Müslümanları güçsüz ve aciz görmelerinden kaynaklanmaktadır.⁸³

Haşimoğulları bu mücadeleye katılmama kararı almışlardı. Müşrikler Merrüzzehran denilen yerde mola vermişlerdi. Ebu Cehil uykusundan uyanıp Kureyşlilere Haşimoğullarını arkalarında bıraktıkları için kızmıştı. Hz. Peygamber onları savaşta yense de yenilse de kendilerine bir faydası olmayacağını söylemişti. Bu yüzden Haşimoğullarının yalnız bırakılmamasını ve onların da savaşa katılması gerektiğinin kendi menfaatlerine olacağını söylemiştir. Bu konuşma üzerine Müşrikler Mekke'de

⁸⁰ Vâkıdî, *Meğâzî*, I/14.

⁸¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II/16; Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, I/260.

⁸² İbn Hişam, *es-Sîre*, II/262; Adnan Demircan, *Siyer*, 1. Bs (İstanbul: Beyan Yayınları, 2017), 369.

⁸³ İbn Hişam, *es-Sîre*, II/610.

bıraktıkları Haşimoğullarından Nevfel b. Haris, Abbas b. Abdülmuttalib, Ebu Talip ve Akil b. Ebu Talib'i zorla Bedir'e doğru yola çıkartmışlardır.⁸⁴

Nevfel b. Haris, Kureyş kervanını kurtarmak ve Müslümanlarla savaşmak için hazırlanan müşrik ordusuna katılmak istemiyordu.⁸⁵ Bu nedenle Mekkeliler Nevfel b. Haris'e tepki göstermişlerdir. Nevfel b. Haris müşriklere karşı çıkıp şöyle söylemiştir:

حَرَامٌ عَلَيَّ حَرْبُ أَحْمَدَ إِنِّي

أَرَى أَحْمَدًا مِنِّي قَرِيبًا أَوَاصِرُهُ

وَأِنْ تَكُ فِهُرٌ أَلْبَتُّ وَتَجَمَّعْتُ

عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ لَا شَكَّ نَاصِرُهُ⁸⁶

Ahmed'e karşı harp etmek bana haramdır;

Ben Ahmed'i kendime yakın görüyorum, onun dostluk bağlarını.

Fihri⁸⁸ ona karşı kıskırtsa ve bir araya gelse bile,

Allah onun yardımcısıdır.⁸⁹

Savaşa katılmamada ısrarcı olsalar da müşrikler onları zorla savaşa götürmüşlerdi.⁹⁰ Mekke'de yaşayan Haşimoğulları ailesinden Müslüman olanlar, Müşriklerden Müslüman olduklarını gizlemişlerdir. Çünkü müşrikler Mahzumoğulları'dan Seleme b. Hişam, Abbas b. Ebu Rebia ve başka kabilelere mensup Müslümanlara işkence etmişlerdi. Bu yüzden açığa çıkmaktan korkmuşlardır. Bu durumdan haberdar olan Hz. Peygamber, Bedir günü Müslümanlara Abbas b. Abdülmuttalib, Ebu Talib, Akil b. Ebu Talib, Nevfel b. Haris ve Ebu Süfyan b. Haris ile

⁸⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/9.

⁸⁵ İbn Hişam, *es-Sîre*, II/281.

⁸⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/42.

⁸⁸ Kureyş

⁸⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakakâtil'l-Kebir*, trc. Adnan Demircan, 1. Bs (İstanbul: Siyer Yayınları, 2020), c. IV/48.

⁹⁰ Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Târihi'l-Mulûk ve'l-Umem* (Beyrut: Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, 1992), IV/188; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, V/199; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII/54.

karşılaştığında onları öldürmemelerini çünkü onların zorla savaşa getirildiğini ve savaşma isteklerinin olmadığını söylemiştir.⁹¹ Bunun üzerine Ebu Huzeyfe b. Utbe b. Rebia: *“Aile üyelerimizi ve aşiretlerimizi öldüreceğiz. Haşimoğullarını bırakacak mıyız? Vallahi onlarla karşılaşırsam onları kılıçla birleştiririm”* demiştir. Hz. Peygamber, Ebu Huzayfe’ye: *“Bu sözleri söyleyen sen misin?”* diye buyurmuştur. Daha sonra Ebu Huzayfe Hz. Peygamber’e, ailesinin öldürülmesi aklına geldiğini ve zoruna gittiğinden dolayı söylediğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber Ebu Huzayfe’ye, ailesinin Müslümanlara karşı savaşma gayretinde olduklarını ancak Nevfel, Abbas, Ebu Talib, Akil ve Ebu Süfyan’ın savaşa zorla getirildiklerini buyurmuştur. Ebu Huzeyfe’nin bu çıkışı sahabe tarafından kızgınlıkla karşılanmıştır. Ebu Huzeyfe bu konuşmanın ardından pişmanlığını dile getirmiştir.⁹²

1.7.3.3. Bedir Savaşının Başlangıcı

Mekkeliler hazırlıklarını tamamladıktan sonra 1000 kişilik orduyla Bedir’e doğru yola çıktılar. Müşriklerin ordusunda 700 deve ve 100 at bulunmaktaydı.⁹³ Müslümanlar müşriklere göre ordunun teçhizatında yeterli düzeyde değildiler. Müslümanların ordusunda 314 asker, 70 deve ve 3 at bulunuyordu. Ordu ise; 173 kişi Hazreciler, 61 kişi Evsliler ve 83 kişi ise Muhacilerden oluşmaktaydı.⁹⁴

Ebu Süfyan’ın kervanını Medine sınırından uzaklaştırmasıyla beraber savaş tehlikesi ortadan kalkmıştır. Fakat kervan Mekke’ye vardıktan sonra Ebu Süfyan çevre kabilelerin yardımıyla planlı ve büyük bir savaş yapmayı teklif etmiştir. Ancak Ebu Cehil tarafından kaale alınmamıştır. Ebu Süfyan’ı destekleyen bazı kabile liderleri de korkaklıkla itham edilmiştir. Ebu Leheb, hastalığı nedeniyle savaşa iştirak edememiştir.⁹⁵ Bir miktar ücret ödeyerek yerine başka birini görevlendirmiştir. Bunun yanında Ümeyye b. Halef savaşa katılamama kararı alsa da Mekkeli liderlerin ısrarı üzerine savaşa katılmıştır. Hz. Ömer’in kabilesi olan Beni Adi ve Hz. Peygamber’in annesi Amine’nin

⁹¹ Nevfel b. Haris’in kardeşi Ebu Süfyan b. Haris’ten bahsedilmektedir.

⁹² İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV/9-10.

⁹³ İbn Hişam, *es-Sîre*, II/344.

⁹⁴ İbn Hişam, *es-Sîre*, II/384.

⁹⁵ İbn Hişam, *es-Sîre*, II/266.

kabileleri Beni Zühre, savaşa katılmamıştır.⁹⁶ Burada da anlaşılacağı üzere Mekke'li müşriklerin tamamının savaş yanlısı olmadığı görülmektedir.

İlahi yardım ve birlikte hareket etme duygusu müşriklere galip gelmede önemli bir etken olmuştur. Örneğin; muhacirler Medine'ye hicret zamanında tüm mal varlıklarını Mekke'de bırakarak kaçmak zorunda kalmışlardı.⁹⁷ Bu nedenle Ebu Sufyan'ın kervanına saldırıp kaybettikleri malları elde etmek için güçlü bir dayanışma içinde olmuşlardır.

Hiz. Peygamber Bedir kuyularına Mekkelilerden önce gelmiş ve yüksek bir yere orduyu konumlandırmıştır. Hiz. Peygamber'in sahabeyle yaptığı istişare neticesinde Hubab b. Nezir'in teklifiyle Bedir'de bulunan su kuyularının biri hariç tamamının taşla kapatılma önerisini kabul edilmiştir.⁹⁸

Bedir gününde ise müşrikler Bedir kuyularında çadırlarını kurmuşlardır. Mekke'den zorla getirdikleri Haşimoğullarını bir çadırda toplamışlardır. Haşimoğullarının başına onlara sert davranan nöbetçiler bırakmışlardır. Bu nöbetçilerden biri de Hâkim b. Hizam'dır.⁹⁹ Müşriklerin, Haşimoğullarını zorla savaşa getirmelerinin sebebi ise Müslümanları psikolojik olarak yıpratıp savaşta galip gelme amacı gütmeleriydi.

Savaş gecesi yağın yağmur nedeniyle Müslümanların bulunduğu zemin sertleşmiş, müşriklerin bulunduğu zemin ise çamur haline gelmişti. Bu durum müşriklerin kabiliyet gücünün azalmasını sağlamıştı.¹⁰⁰ Kur'an-ı Kerim'de Bedir savaşı öncesi şöyle anlatılmaktadır: *“Karşı karşıya gelen iki orduda sizin için bir mesaj vardı. Bir ordu Allah yolunda savaşıyor; diğeri ise inkârında direniyordu. Onlar ötekilerin iki misli olduğunu kendi gözleriyle görüyorlardı. Ama Allah, dilediğini yardımıyla güçlendirir. Bu olayda basiret sahipleri için elbette ibretler vardır.”*¹⁰¹ Allah savaştan önce ve savaş zamanında ilahi yardımın nasıl tecelli ettiğini bu şekilde bildirmektedir: *“Hani (Allah), kendi tarafından bir güvenlik olarak sizi hafif bir uykuya daldırıyor; sizi temizlemek, sizden Şeytanın vesvesesini gidermek, kalplerinizi pekiştirmek ve ayaklarınızı sağlam bastırmak*

⁹⁶ İbn Hişam, *es-Sîre*, II/265.

⁹⁷ Mustafa Fayda, “Bedir Gazvesi” (İstanbul: DİA, 1992), c. 5/325-327.

⁹⁸ İbn Hişam, *es-Sîre*, II/278-279.

⁹⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/9-10.

¹⁰⁰ İbn Hişam, *es-Sîre*, II/278.

¹⁰¹ Âl-i İmrân, 3/13.

*için üzerinize gökten yağmur yağdırıyordu.”¹⁰² Başka bir ayette Müslümanların müşriklerden daha güçlü olduğu bildirilmektedir. Ayette şöyle buyrulur: “*Hani karşılaştığınız zaman onları gözlerinize az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyor ki Allah, olacak bir işi gerçekleştirsin. Bütün işler Allah’a döndürülür*”.¹⁰³*

Allah, Kur'an-ı Kerim'de Müslümanlara ilahi yardımda bulunacağı bildirmiş olsa da Hz. Peygamber savaşta stratejik ve taktik bakımından her zaman planlı hareket etmiş ve orduyu teyakkuzda tutmuştur. Burada da anlaşılacağı üzere insanın gayretinin sebep-sonuç bağlamında vuku bulacağının bilinmesidir. Savaş başlamadan önce Hz. Peygamber yüksek sesle dua etmiştir. Duada şöyle buyurmaktadır: “*Ya Rab! Peygamberlerine yardım edeceğin hakkındaki ahdini ve zafer vaadini senden isterim. Allahım! Eğer müminlerin helâkını diliyorsan, bugünden sonra sana ibâdet eden bulunmayacaktır.*” (Rasûlullah, sırtından ridası düşünceye kadar duasına devam etmişti. Hz. Ebû Bekir, onun ridasını alıp tekrar omuzlarına koymuş ve arkasında beklemiştir. Sonunda o, Rasûlullah'ın elini tutarak: “*Bu kadar dilek yeter ya Rasûlallah! Rabbına karşı duada ısrar buyurdun.*” dedi. Allah'ın elçisi bu esnada bir zırh içinde idi.¹⁰⁴

Arap geleneklerine göre savaştan önce karşılıklı vuruşmalar olurdu. Buna mübareze denilirdi. Mekkeli müşriklerden Şeybe b. Rebia, Utbe b. Rebia ve Velid b. Utbe meydana çıkmışlardır. Ensar'dan Avf b. Haris ve Muavviz b. Haris kardeşler ile Abdullah b. Revaha meydana çıktılar. Ama müşrikler kendi kabilelerinden olmadığı için kabul etmemişlerdir.¹⁰⁵ Bunun üzerine Hz. Peygamber, Utbe b. Rebia'nın karşısına Ubeyde b. Haris, Şeybe b. Rebia'nın karşısına Hz. Hamza, Velid b. Utbe'nin karşısına da Hz. Ali'yi çıkarmıştır.¹⁰⁶ Savaşın başında gerçekleşen mübarezede Hz. Hamza ve Hz. Ali rakiplerini öldürmüşlerdir. Ubeyde b. Haris ve Şeybe b. Rebia yaralanmıştır. Hz. Hamza ile Hz. Ali Rebia'yı öldürerek mübarezede başarılı olmuşlardır.¹⁰⁷

Çarpışma öncesi bu başarı Müslümanların manevi yönden güçlü olmalarını sağlamıştır. Bu safhadan sonra Müslümanlar ile müşrikler arasında asıl savaş başlamıştır.

¹⁰²Enfal, 8/11.

¹⁰³Enfal, 8/44.

¹⁰⁴ Vâkidi, *Meğâzi*, I/59-67-81; Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, I/263.

¹⁰⁵ Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, I/264.

¹⁰⁶ İbn Hişam, *es-Sîre*, II/284.

¹⁰⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II/17.

Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın yardımının Müslümanların üzerine olduğuyla ilgili ayetler bulunmaktadır. Bu yardım manevi askerlerin Müslümanların safında mücadele ettiğiyle ilgilidir. Ayette şöyle bildirilir: *“İnananlara: "Rabbinizin size gönderilmiş üç bin meleklerle yardım etmesi size yetmeyecek mi?" diyordun. Evet, eğer sabrederseniz, sakınırsanız ve onlar de hemen üzerinize gelirlerse Rabbiniz size, nişanlı beş bin meleklerle imdat edecektir. Allah bunu, ancak size müjde olsun ve böylece kalbleriniz yatışsın diye yapmıştır. İnkâr edenlerin bir kısmını kesmek veya ümitsiz olarak geri dönecek şekilde bozguna uğratmak için gereken yardım, ancak güçlü ve hâkim olan Allah katından olur”*¹⁰⁸ Başka bir ayette: *“Hani Rabbinizden yardım istiyor, yalvarıyordunuz. O da, “Ben size ard arda bin meleklerle yardım ediyorum” diye cevap vermişti. Allah bunu, sadece bir müjde olsun ve onunla kalpleriniz yatışsın diye yapmıştı. Yoksa yardım ancak Allah katındandır. Şüphesiz Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*¹⁰⁹

1.7.3.4. Esir Düşmesi ve Müslüman Olması

13 Mart 624 (2. Hicri, Ramazan, Cuma)¹¹⁰ tarihinde gerçekleşen Müslümanlar ile müşriklerin ilk kez karşı karşıya geldiği bu savaşta Müslümanlar galip gelmişti. Müşrik ordusu büyük bir hezimete uğratılmıştı. Öyle ki, savaşta Ebu Cehil olmak üzere müşriklerden yetmiş kişi ölmüştü.¹¹¹

Bedir savaşında galip gelen Müslümanlar savaştan kaçamayan, yaralanan müşrikleri esir almışlardı.¹¹² Bu esirlerin içinde Hz. Peygamber'in amcası Abbas ve amcası Haris'in oğlu Nevfel b. Haris bulunmaktaydı.¹¹³ Nevfel b. Haris'i Cebbâr b. Sahr¹¹⁴ esir almıştır.¹¹⁵ Esirlerin durumunu istişare etmek üzere Hz. Peygamber sahabeyi toplamıştır. Hz. Ebubekir esirlerin fidye ödeyip serbest bırakılmasını söylemiştir. Hz. Ömer ve Sa'd b. Muaz gibi sahabeler ise esirlerin tamamının öldürülmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Sonunda Hz. Peygamber, Hz. Ebubekir'in teklifini kabul etmiştir. Bunun

¹⁰⁸ Al-İmran 3/124-125-126-127.

¹⁰⁹ Enfal 8/9-10.

¹¹⁰ İbn Hişam, *es-Sîre*, II/286; Belâzurî, *Ensâb*, III/124.

¹¹¹ Vâkîdî, *Meğâzî*, I/128-130; Belâzurî, *Ensâb*, I/296.

¹¹² Mustafa Fayda, “Bedir Gazvesi” (İstanbul: DİA, 1992), c. 5/ 325-327.

¹¹³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/41; Taberî, *Târîh*, VII/599; Rifâ'a Râfî' b. Bedevî et-Tahtâvî, *Nihâyetu'l-İcâz fî Sîreti Sâkini'l-Hicâz*, I. Bs (Kahire: Dâruz'z-Zahhâr, 1998), I/53.

¹¹⁴ Cebbâr b. Sarh, Medineli olup Hazrec kabilesinin Benî Selime kolundandır. Hz. Peygamber'e biat eden hanımlardan biri olan annesi Suâd bint Seleme de aynı kabiledendir.

¹¹⁵ Belâzurî, *Ensâb*, I/301-305.

üzerine esirlerin maddi durumlarına göre 1000-4000 dirhem arasında para ödemeleri şartı koşturmuşur.¹¹⁶ Hz. Peygamber Maddi durumu iyi olmayan ve okuma-yazma bilen esirlerin on Müslüman çocuğa okuma- yazma öğretme şartıyla serbest bırakılması kararını almıştır. Bu karar Hz. Peygamber'in ilme ve eğitime verdiği önemi göstermektedir.¹¹⁷ Aynı zamanda bu tutum hukuk itibariyle de evrensel bir örnek teşkil etmiş, insana ve ilime verilen önemin bir göstergesi olmuştur.

Hz. Peygamber, Nevfel b. Haris'in yakın akrabası olmasına rağmen ona diğer esirlerden farklı davranmamıştır. Esirler arasında adaleti her daim gözetmiştir.¹¹⁸ Allah Kur'an-ı Kerim'de esirler hakkında şöyle buyurmaktadır. *"Ey Peygamber! Elinizdeki esirlere söyle: Eğer Allah, kalplerinizde (iman, ihlâs, iyi niyet gibi) bir hayır (olduğunu) bilirse, sizden alınan fidyeden daha hayırlısını size verir ve sizi bağışlar. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. Eğer sana hainlik etmek isterlerse, (bil ki) onlar daha önce Allah'a da hainlik etmişlerdi de Allah onlara karşı (sana) imkân vermişti. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."*¹¹⁹

Hz. Peygamber, Nevfel b. Haris'e fidyeye verdiği takdirde serbest bırakılacağını söylemiştir. Nevfel b. Haris bu söze karşılık, Fidyeye verip kendisini esirlikten kurtaracağı mala sahip olmadığını demiştir.¹²⁰ Hz. Muhammed (s) Nevfel'e: *"Cüdde¹²¹'deki mızraklarını¹²² fidyeye verip kendini kurtar"* dedi. İbn Kurfüz, Cidde değil de Hayra denilen bir bölgede mızrakların olduğunu nakletmiştir.¹²³ Nevfel şaşırarak Hz. Muhammed (s)'e: *"Yemin ederim ki, Cidde'de bulunan mızraklarımı benden başka kimse bilmiyordu? Sen nereden biliyorsun?"* dedi.¹²⁴ Hz. Muhammed (s) *"Bana Allah (c.c)*

¹¹⁶Vâkıdî, *Meğâzî*, I/105-111; İbn Hişam, *es-Sîre*, II/316; Ebû Muhammed (Ebû'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ bimâ li'r-resûl mine'l-ebnâ'i (enbâ'i) ve'l-ahvâl ve'l-hafede ve'l-metâ*, 8. Bs (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999), I/199.

¹¹⁷Sırma, *Müslümanların Tarihi*, II/238-239; Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, I/267-268; Fayda, "Bedir Gazvesi", V/ 325-327.

¹¹⁸Vâkıdî, *Meğâzî*, I/107.

¹¹⁹Enfal 8/ 70-71.

¹²⁰İbn Hişam, *es-Sîre*, V/218.

¹²¹Cidde.

¹²²Bkz. Mustafa Zeki Terzi, "Mızrak" (Ankara: DİA, 2020), c. 30/3-4.

¹²³Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Hasen b. Ali el-Kustantini İbn Kurfüz, *Vesiletü'l-İslâm bi'n-nebi aleyhi's-salâti ve's-selâm*, 1. Bs (Beyrut: Darul Garbil İslami, 1984), 81.

¹²⁴Taberî, *Târih*, VII/599.

bildirdi.” dedi.¹²⁵ Bunun üzerine Nevfel b. Haris: “*Şehadet ederim ki, sen Allah’ın Resulüsün*” dedikten sonra bin mızrağı fidye olarak verdi.¹²⁶

Başka kaynaklarda Nevfel b. Haris’in fidyelerini Abbas’ın verdiği nakledilmektedir.¹²⁷ Hz. Peygamber Abbas’a, mal sahibi olduğunu söyleyerek kendisinin, kardeşinin oğlu Akil b. Ebu Talib’in, Nevfel b. Haris’in ve Haris b. Fihroğulları’nın kardeşi olan ortağı Utbe b. Amr b. Cahdem’in fidyelerini verirse onların serbest bırakılacağını söylemiştir. Abbas, Hz. Peygamber’e gerçekte Müslüman olduğunu ve Bedir savaşına zorla getirildiğini söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Müslüman olup olmadığını ancak Allah’ın bilebildiğini, gerçek bir Müslümansa da bunun boşa çıkmayıp Allah tarafından mükâfatlandırılacağını fakat kurtulmak için fidye vermesi gerektiğini buyurmuştur. Abbas, Hz. Peygamber’e malının olmadığını söylemiştir. Hz. Peygamber bunun üzerine şöyle buyurmuştur: “*O halde sen ve eşin Ümmü’l-Fadl birlikte gömdüğünüz mal nerede? Sonra ona, eğer başıma bir şey gelirse gömdüğümüz mallar, Fadl’in çocuklarına ve Abdullah’a aittir, dedin.*” Abbas bu hadisenin sadece eşi ve kendi arasında olduğunu söyleyerek Hz. Muhammed’in Allah’ın Resülü olduğunu bir kez daha dile getirmiştir.¹²⁸ Kendisi, Nevfel b. Haris’i, Akil b. Ebu Talib’i ve müttefiki Utbe b. Amr’ı fidye vererek kurtarmıştır.¹²⁹ İbn Abdülber, Nevfel b. Haris’in esir düştüğünde yanında malının olduğunu ve onları vererek serbest kaldığını söylemiştir. Zengin olması nedeniyle¹³⁰ kendi fidyelerini kendisi ödeyerek serbest bırakıldığına dair rivayetler de bulunmaktadır.¹³¹

¹²⁵ Diyarbekrî, *Târihu’l-Hamîs*, I/161.

¹²⁶ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV/42; İbn Abdülber, *İstî’âb*, IV/177; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Gâbe*, V/347; el-Fâsî, *el-Âkdu’s-Semîn*, VI/168; Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *el-İsâbe Fî Temyîzi’s-Sahâbe* (Beyrut: Daru’l Kitabu’l-İlmiye, 1994), VI/378; et-Tahtâvî, *Sîreti Sâkini’l-Hicâz*, I/53; Köksal, *İslam Tarihi (Medine Devri)*, I-378.

¹²⁷ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî İbn Kuteybe, *el-Ma’arif*, 2. Bs (Kahire: Heyetu’l-Mısıriyye el-Âmmetü’l Kitap, 1992), I/127; İbn Kesîr, *Bidâye*, IX/672.

¹²⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV/9-10.

¹²⁹ Ebu’l-Kâsım Ali b. Hasen İbn Asâkir, *Târihu Medineti Dimaşk*, 8. Bs (Beyrut: Daru’l Fikr, 1995), XXVI/288; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Gâbe*, V/347; el-Fâsî, *el-Âkdu’s-Semîn*, VI/168; Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Lisanu’l-Mizan*, 2. Bs (Hindistan: Matbaatü Dâiratü’l-Me’ârif en-Nizâmiyye, 1971), VI/44; Diyarbekrî, *Târihu’l-Hamîs*, I/162.

¹³⁰ ez-Ziriklî, *el-A’lâm*, VIII/54.

¹³¹ Taberi, *Zeylü’l-müzeyyel*, 10.

Nevfel b. Haris serbest bırakıldığı gün Müslüman olmuş, Hz. Peygamber onunla Abbas'ı kardeş ilan etmiştir.¹³² Nevfel b. Haris'in Müslüman olduktan sonra müşriklere şöyle seslendiği rivayet edilmiştir:

إِلَيْكُمْ إِلَيْكُمْ إِنِّي لَسْتُ مِنْكُمْ
تَبَرَّأْتُ مِنْ دِينِ الشُّيُوخِ الْأَكْبَرِ
لَعَمْرُكَ مَا دِينِي بِشَيْءٍ أُبِيعُهُ
وَمَا أَنَا إِذْ أَسْلَمْتُ يَوْمًا بِكَافِرٍ
شَهِدْتُ عَلَى أَنَّ النَّبِيَّ مُحَمَّدًا
أَتَى بِالْهُدَى مِنْ رَبِّهِ وَالْبَصَائِرِ
وَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ يَدْعُو إِلَى التَّقَى
وَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ لَيُسَبِّحُ بِشَاعِرٍ
عَلَى ذَاكَ أَحْيَا ثُمَّ أُبْعَثُ مَوْقِفًا
وَأَتَوَى عَلَيْهِ مَيِّتًا فِي الْمَقَابِرِ¹³³

Dikkat edin, dikkat edin. Ben sizden değilim.

Büyük ihtiyarların dininden kurtuldum.

Yemin ederim ki, benim dinim satacağım bir şey değildir.

Ve ben Müslüman olduğum için kâfir değilim.

Şuna şahitlik ettim ki, Peygamber Muhammed,

Rabbinden hidayeti ve açık delilleri getirdi.

Ve Resülullah takvaya çağırıyor,

Resülullah bir şair değildir.

Buna göre yaşarım sonra diriltilirim, belirlemiş bir vakitte.

¹³² Taberî, *Târih*, VII/599.

¹³³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/42.

*Ve ona göre bir ölü olarak kabirlerde ağırlanırım.*¹³⁴

Tahtâvî¹³⁶ ve İbn Hişam'ın¹³⁷, Nevfel b. Haris'in Hendek savaşına yakın bir zamanda Medine'ye hicret ettiği vakit Müslüman olması görüşünü, birçok kaynak zayıf olarak kabul etmişlerdir. Ortak görüş ise Bedir savaşından sonra serbest bırakıldığı esnada Müslüman olmasıdır.¹³⁸ Lakin Mekke'de can güvenliğini tehlikeye atmamak ve ticari işlerinin aksamaması için Müslümanlığını gizlediğini söyleyebiliriz.

1.7.4. Nevfel b. Haris'in Mekke'den Medine'ye Hicret Etmesi

Hicret sözcüğünün kelime anlamı, “bir yerden başka bir yere gitmek” demektir. Hicret, bir grubun veya bir kişinin yurdunu terk edip başka bir yere geçici veya kalıcı olarak yurt edinmesi demektir. İslam tarihi kaynaklarında hicret, Hz. Peygamber'in 622 yılında Mekke'den Medine'ye yaptığı göç olarak bilinmektedir.¹³⁹ İslam dinin yayılması ve kurumlaşmasıyla beraber Medine'ye göçler artmıştır. Mallarını, yurtlarını terk edip Allah için hicret edenlere saygı gösterilmiştir.¹⁴⁰ Çünkü Müslümanlar Medine'de dinlerini rahat bir şekilde yaşayabilme fırsatı bulmuşlardır. Lakin Mekke'nin fethinden sonra Hz. Peygamber hicretin bittiğini ve artık Medine'ye gelinmemesi konusunda ahabını uyarmıştır. Çünkü Mekke'nin fethiyle beraber güvenlik, dini gerekleri yerine getirme gibi elzem durumlar ortadan kalkmıştır. Bunun yanında Medine şehrinin lojistik ve sosyolojik yapısının korunması da Hz. Peygamber tarafından tedbir alınmıştır.¹⁴¹

Nevfel ise serbest bırakıldıktan sonra Mekke'ye dönmüştür. Abbas ve Akil ile beraber rifade, sikaye ve riyaset görevlerini yerine getirmişlerdir.¹⁴² Mekke, ticari kervanların sıkça uğradığı bir şehirdir. Bu yüzden Nevfel b. Haris tüccarlığa devam etmiştir. Ticari faaliyetlerini aksatmak istemediğinden Mekke'de kalmayı tercih etmiştir.

¹³⁴ İbn Sa'd, çvr. Demircan, *Kitâbü't-Tabakakâtil'l-Kebir*, IV/49.

¹³⁶ et-Tahtâvî, *Sîreti Sâkini'l-Hicâz*, 53-54.

¹³⁷ İbn Hişam, *es-Sîre*, V/218.

¹³⁸ İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/177; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V/347; Ebû Zekeriyâ İmâdüddîn Yahyâ b. Ebî Bekr el-Âmirî, *Behcetü'l-me'hâfil ve bugyetü'l-emâsil fî telhîşi's-siyer ve'l-mu'cizât ve's-şemâ'il* (Beyrut: Daru's-Sadr, t.y.), I/272.

¹³⁹ Adnan Demircan, *Nebevi Direniş Hicret*, 3. Bs (İstanbul: Beyan Yayınları, 2017), 13.

¹⁴⁰ Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, I/228-229.

¹⁴¹ Ahmet Önkâl, “Hicret” (İstanbul: DİA, 1998), c. 17/458-462.

¹⁴² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/15.

Medine’de müşriklerin intikam duygusu, kendilerinden olmayanları dışlaması gibi sebepleri de Nevfel b. Haris’in Mekke’de kalma nedenlerinden sayabiliriz.

Diğer taraftan müşriklerin savaşlarda başarısız olmaları Mekke’de yaşayan Müslümanların aleyhinde cereyan etmiştir. İslam’ın emir ve yasaklarını yerine getirmede güçlük çekmişlerdir. Allah Kur-an’ı Kerim’de bu durum hakkında şöyle buyurmaktadır: *“Allah yolunda hicret eden kimse yeryüzünde gidecek birçok uygun yer ve imkân bulacaktır. Kim Allah ve resulü uğrunda hicret ederek yurdundan çıkar da sonra ölüm onu yolda yakalarsa artık onun mükâfatını vermek Allah’a aittir; Allah daima günahları örtmektedir, engin rahmet sahibidir.”*¹⁴³ Başka bir ayette hicretin büyük mükâfatları olduğunu belirtilmiştir. *“İnanan, hicret eden, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenlerin Allah katındaki mertebeleri pek büyüktür. Muradına erecek olanlar da onlardır. Rableri onları kendi rahmeti, hoşnutluğu ve cennetleriyle müjdeliyor; onlar için orada kesintisiz nimetler vardır. Onlar orada ebedî olarak kalacaklardır. Kuşkusuz en büyük ödül Allah katında olandır.”*¹⁴⁴

Bunun üzerine Nevfel b. Haris ve Abbas, Mekke’de üç yıl kaldıktan sonra Hendek savaşı günlerinde Medine’ye hicret etmişlerdir.¹⁴⁵ Hicret etmeden önce Haris, gizli inancı ilan etmiştir.¹⁴⁶ İkinci tabaka hicret edenlerden olduğu da söylenir.¹⁴⁷

Nevfel b. Haris ve Abbas Medine’ye ulaştıktan sonra Hz. Muhammed (s)’in yanına gittiler. Hz. Muhammed (s) onunla Abbas’ı kardeş ilan etti. Taberi, Bedir savaşından sonra serbest bırakıldıklarında kardeş olduklarını söyler.¹⁴⁸ Hz. Muhammed (s) Nevfel b. Haris’e Mescid-i Nebevi’nin yanında bir ev verdi. Abbas’a ise Nevfel b. Haris’in evinin yanında bir ev verdi. Evlerinin arasında sadece bir duvar vardı.¹⁴⁹

Nevfel b. Haris’in evi, Hüküm Meydanı (Rahabetü’l-Kada) ve Darü’l-imarenin (Emirlik Evi) karşısında bulunmaktaydı. Hz. Muhammed (s), Medine’nin çarşısında, es-Seniyye yolu üzerinde bulunan diğer evi de Nevfel b. Haris’e pay olarak verdi. Nevfel b.

¹⁴³ Nisa 4/ 100.

¹⁴⁴ Tevbe 9/20-22.

¹⁴⁵ İbn Hişam, *es-Sîre*, V/218; Diyarbekrî, *Târihu’l-Hamîs*, I/161.

¹⁴⁶ Şenel, “Nevfel b. Hâris”, 33: 51.

¹⁴⁷ Sıbt İbnü’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-zamân*, V/199.

¹⁴⁸ Taberi, *Zeylû’l-müzeyyel*, 10.

¹⁴⁹ İbn Sad, *et-Tabakât*, IV/41-43; Belâzurî, *Ensâb*, IV/401.

Haris burayı develerinin meskeni olarak kullanıyordu. Nevfel b. Haris, Hz. Peygamber'in yanına giderek çocuklarının zekât işlerinde görevlendirmesini talep etmiştir. Fakat Hz. Peygamber, zekâtın Haşim oğullarına helal görülmediğini, malın kiri olduğunu ve humusun¹⁵⁰ kendilerine yeteceğini söylemiştir.¹⁵¹

Nevfel b. Haris mallarını, hayattayken oğulları arasında paylaştırdı. Bu miras nesilden nesile aktarıla gelmiştir.¹⁵²

1.7.5. Nevfel b. Haris'in Katıldığı Savaşlar

Nevfel b. Haris Bedir'de serbest bırakıldıktan sonra Mekke'ye geri dönmüştür. Daha çok ticaret ile meşgul olmuş çatışmalardan uzak durmuştur. Bu nedenle Uhud ve Hendek savaşına katılmamıştır. Hendek günlerinde Medine'ye hicret etmiştir. Hz. Peygamber'e bağlılığını bildirmiştir. Hicretin ardından yapılan Mekke'nin Fethi, Taif kuşatması ve Huneyn Gazvesi'nde Müslümanlarla savaşlara iştirak etmiştir.

1.7.5.1. Mekke'nin Fethi

Nevfel b. Haris'in ailesi ve kardeşleri Mekke'nin fethinde Müslümanların safında sebat etmişlerdi.¹⁵³ Bu nedenle çalışmamızda Mekke'nin fethini anlatmayı gerekli gördük. Nevfel b. Haris'in savaş esnasında ki teçhizat yardımı, İslam'ın zafer kazanmasına son derece katkı sağlamıştır.

Hendek savaşının Müslümanların lehine sonuçlanmasıyla beraber Mekke ile Medine arasındaki güç dengesi tamamen değişmiştir. Mekkelî müşrikler savunma pozisyonuna geçmişlerdir. Hz. Peygamber ise umre yapmak için 1400 ashabıyla beraber Mekke'ye gitmiştir.¹⁵⁴ Orada Müşrikler Müslümanlara silahla karşı koymaya cesareti gösterememişler fakat zorluk çıkarmışlardı. Bunun neticesinde müşrikler ile Müslümanlar arasında Hudeybiye Barış antlaşması imzalanmıştı. Bu anlaşma tarafların başka kabilelerle ortaklık yapmasına imkân vermiştir. Bunun üzerine Müslümanlar Beni

¹⁵⁰ Ganimet gelirlerinin 1/5 demektir.

¹⁵¹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gābe*, V/347-348; İbn Hacer, *el-İsābe*, VI/378-379.

¹⁵² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/43.

¹⁵³ İbn Hişam, *es-Sîre*, V/218; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/41; Taberî, *Târih*, VII/599; İbn Kesîr, *Bidâye*, IX/672.

¹⁵⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II/95.

Huzaa, Müşrikler ise Beni Bekir kabilesiyle ortaklık kurmuşlardır.¹⁵⁵ İki kabile arasında İslam'dan çok önceden gelen bir düşmanlık bulunmaktaydı. Nitekim zaman zaman sürtüşmeler de olmuştur.¹⁵⁶

Hudeybiye antlaşmasından yaklaşık iki yıl sonra Beni Bekir kabilesinden bir grup Beni Huzaa kabilesinin yanında Hz. Peygamber'e hakaret etmiştir. Aralarında çıkan arbedede Beni Huzaa kabilesinden 20 kişi ölmüştür.¹⁵⁷ Bu olayda Müşrikler Beni Bekir kabilesine yardım etmiştir. Daha sonra Beni Huzaa kabilesinden iki heyet Medine'ye gelerek Hz. Peygamber'den yardım istemişlerdir.¹⁵⁸

Hz. Peygamber bu haber üzerine Mekke'ye bir elçi göndermiştir. Haberde Huzaa kabilesinden ölenlerin diyetlerinin ödenmesinin ya da Beni Bekir ile ittifakın sonlandırılmasının, aksi takdirde Hudeybiye anlaşmasının hükmünün ortadan kalkacağı geçmekteydi. Hz. Peygamber'in bu isteğine Müşrikler olumsuz cevap vermişlerdi. Kısa zaman sonra yaptıklarının yanlış olduğunu fark etmişlerdi. Çünkü Mekkelilerin suçlu oldukları anlaşılmıştı. Bunun üzerine Müşrikler anlaşmayı yenilemek amacıyla Ebu Süfyan'ı Medine'ye göndermişlerdi. Ebu Süfyan, Hz. Peygamber'in karşısına çıkmak istese de Resûlullah kabul etmemişti. Ashabın önde gelenleriyle¹⁵⁹ görüşmesinden de bir sonuç çıkmayınca Hz. Ali'nin tavsiyesi üzerine halkın huzurunda anlaşmayı tek taraflı yenileyip şehri terk etmiştir. Fakat antlaşmanın tek taraflı yenilenmesi mümkün olmadığından, hükmü iki yıl sonra ortadan kalkmıştır.¹⁶⁰

Hz. Peygamber vakit kaybetmeden savaş hazırlıklarına başlamış, Medine şehri dışına çıkmayı yasaklamıştı. Hazırlıkların tamamlanmasının ardından Hz. Peygamber Medine'den ayrıldı. Yol üzerinde çevre kabilelerin katılımıyla asker sayısı on bine ulaşmıştı. Hz. Peygamber Mekke'ye yakın bir tepede karargâh kurmuştu. Her savaşçının bir meşale yakmasını emretmişti. Yanan meşaleleri gören Müşrikler telaşlanmıştı. Bunun üzerine Ebu Süfyan ile birkaç kişi gelişmeleri öğrenmek için karargâha doğru gitmişlerdi. Müslümanlar tarafından yakalanan Ebu Süfyan Hz. Peygamber'in huzuruna çıkarılmıştı.

¹⁵⁵ Belâzurî, *Ensâb*, I/353.

¹⁵⁶ Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, I/297.

¹⁵⁷ Vâkîdî, *Meğâzî*, II/ 783-784.

¹⁵⁸ İbn Hişam, *es-Sîre*, IV/31-38; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II/ 134.

¹⁵⁹ Hz. Peygamber'in eşi Ümmü Habibe, Ebu Süfyan'ın kızı, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer

¹⁶⁰ Vâkîdî, *Meğâzî*, II/785; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II/134; Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, I/298.

Abbas'ın isteğiyle de Müslümanlığı kabul etmiştir. Ebu Süfyan serbest bırakılmayıp Abbas'ın himayesinde tutulmuştur.¹⁶¹

Hiz. Peygamber telaşlanmanın ve ölümlerin yaşanmaması için şöyle buyurmuştur: *“Kendi evine kapanan ya da silahlarını teslim eden veya Kâbe'nin avlusuna sığınan yahut da Ebu Süfyan'ın evine giren herkes emniyettedir.”* Bu ilan, Ebu Süfyan'a bildirildikten sonra o da yanındaki arkadaşlarıyla beraber serbest bırakılmıştır. Ebu Süfyan şehre geri dönünce Müşriklere, Müslümanlara karşı koyacak güçte olmadıklarını, teslim olmaktan başka yapılacak hiçbir şeyin olmadığını söylemiştir.¹⁶² Halid b. Velid'in komutasındakiler dışında Müslüman kuvvetlerin tamamı hiçbir direnişle karşılaşmadan şehre girmişlerdir. Küçük çaplı çatışmalar olsa da sonunda şehir Müslümanlara teslim edilmiştir.¹⁶³

Mekke Müslümanların kontrolüne geçtikten sonra Hiz. Peygamber Kâbe'ye giderek ilk tavafını yapmıştır. Daha sonra Kâbe'nin içindeki putlar parçalanmış ve içindeki resimler silinmiştir.¹⁶⁴ Bilal-i Habeşi Kâbe'nin damına çıkarak ezan okumuştur.¹⁶⁵ Hiz. Peygamber Kâbe etrafında toplanan insanlara kısa bir hitapta bulunmuştur: *“Allah'tan başka ilah yoktur. O'nun eşi ve ortağı yoktur. Allah vaadini yerine getirdi ve kuluna yardım etti. İyi biliniz ki bütün cahiliyye adetleri, bütün mal ve kan davaları ayağımın altındadır. Sadece Kâbe hizmeti (hicabe) ve hacılara su dağıtılması (sikaye) bunun dışındadır.”*¹⁶⁶ Ey Kureyşliler, Allah sizden cahiliye gururunu, soyla, babayla övünmeyi gidermiştir. Bütün insanlar Âdem'den, Âdem de topraktan yaratılmıştır.”¹⁶⁷

Mekkeli müşrikler Müslümanlar'ı, hicretten önce ve sonra olmak üzere toplam yirmi bir sene boyunca dışlamış, mallarını gasp etmiş ve birçok sahabeyi ölüme götürecek işkencelerde bulunmuşlardı. Buna rağmen Hiz. Peygamber Müşrikleri affetmiştir. Bu tutumdan etkilenen birçok insan Müslüman olmuş ve Hiz. Peygamber'e karşı minnet

¹⁶¹ Vâkîdî, *Meğâzî*, II/ 799; İbn Sad, *et-Tabakât*, II/ 135; Belâzurî, *Ensâb*, I/ 355.

¹⁶² Vâkîdî, *Meğâzî*, II/ 816-820; İbn Hişam, *es-Sîre*, IV/ 39; İbn Sad, *et-Tabakât*, II/135; Belâzurî, *Ensâb*, I/ 355.

¹⁶³ Vâkîdî, *Meğâzî*, II/ 825; İbn Sad, *et-Tabakât*, II/ 136; Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, I/300.

¹⁶⁴ İbn Kesîr, *Bidâye*, IV/ 302.

¹⁶⁵ Belâzurî, *Ensâb*, I/ 355.

¹⁶⁶ Bu görevleri Nevfel b. Haris, Abbas ve Akil b. Ebi Talip yürütmüştür. Bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/ 15.

¹⁶⁷ Vâkîdî, *Meğâzî*, I/ 835-837; İbn Sad, *et-Tabakât*, II/ 136-137.

duymuşlardır. İslam’a hizmet etmek için verilen tüm görevleri yerine getirmişlerdir. Hz. Peygamber Mekke’de on dokuz gün kaldıktan sonra Medine’ye geri dönmüştür. Güvenliğin sağlanması için farklı bölgelere seferler düzenlenmiştir.¹⁶⁸ Sonuç olarak Hz. Peygamber Mekke-Medine bütünlüğünü büyük bir savaş çıkmadan ferasetiyle başarmıştır. İslam için yeni bir dönem başlamıştır.

1.7.5.2. Huneyn Savaşı

Huneyn, Mekke’nin doğusundan 30 km uzaklıkta, Taif’in de kuzeybatısında bulunan bir yerdir. Günümüzde Şerai adıyla anılan Huneyn, Seylülkebir ile Sadr adlı iki vadiyi birleştiren alana denilmektedir.¹⁶⁹

Mekke’nin fethinden sonra Müslümanlar Arap yarımadasında güçlü bir konuma erişmişlerdir. Mekke’li müşriklerin arap kabilelerini yönetmesi son bulmuştur. Bu durumu gören Hevazin ve Sakif kabileleri sıranın kendilerine geldiğini düşünerek endişelenmişlerdir. Bu nedenle tüm güçlerini toplayıp Müslümanlara karşı savaş planı yapmışlardır. Bazı kabile üyeleri savaş açmanın doğru olmadığını dile getirmişlerdir. Ancak Hevazin kabilesinin lideri Malik b. Avf uyarılara kulak asmayıp orduyu hazırlamıştır. Kadın, çocuk demeden herkesi bir araya toplayıp ölüm-kalım mücadelesi vermeyi göze almışlardır.¹⁷⁰

Hz. Peygamber, gönderdiği casuslardan aldığı istihbarat sonrasında orduyu hazırlamıştır. Mekke’yi fetheden 12 bin kişilik ordunun yanında 2 bin de Mekkelilerden olmak üzere 14 bin kişilik Müslüman ordusuyla hicretin 8. yılında yola çıkmışlardır. Müslümanlar ilk kez bu kadar büyük bir askeri güce ve sayıya ulaşmışlardır. Bu üstünlük, Müslümanlara güven vermiştir. Fakat böbürlendikleri için düşmanı küçük görmüşlerdir.¹⁷¹

Müslümanlar Huneyn’e gece ulaşmışlardır. Fecr vaktine kadar bekleyip daha sonra Halid b. Velid komutasında 100 kişilik askeri birlikle vadiye doğru harekete geçmişlerdi. Hevazin kabilesindeki askerler vadide pusu kurmuşlardı. Ordu vadinin içine

¹⁶⁸ Mustafa Sabri Küçükkaşçı, “Mekke” (İstanbul: DİA, 2003), c. 28/563-572.

¹⁶⁹ Muhammed Hamidullah, “Huneyn Gazvesi” (İstanbul: DİA, 1998), c. 18/376-377.

¹⁷⁰ Vâkıdî, *Meğâzî*, III/185-889; İbn Hişam, *es-Sîre*, IV/80-82; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, II/149-150.

¹⁷¹ el-Beyhaki, *Delâilü’n-Nübüvve*, V/121; Kasım Şulul, *Son Peygamber Hz. Muhammed (sas)’in Hayatı*, 1. Bs (İstanbul: Siyer Yayınları, 2011), 563.

girince Müslümanları ok yağmuruna tutmuşlardı. Müslümanlar telaşlanmaları nedeniyle düzensiz bir şekilde geri çekilmeye başlamışlardı. Hz. Peygamber'in yanında çok az kişi kalmıştı.¹⁷² Bu kişilerden biri de Nevfel b. Haris'tir. Hz. Peygamber'in yanından hiç ayrılmamış Hz. Muhammed'in (s) sağında yer almıştır.¹⁷³ Müslümanların savaş başlangıcında düşmanlarını hafife alıp zafere kesin gözüyle bakmaları Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmiştir: *“Andolsun, Allah birçok yerde ve Huneyn savaşı gününde size yardım etmiştir. Hani, çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat (bu çokluk) size hiçbir yarar sağlamamış, yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti. Nihayet (bozularak) gerisingeriye dönüp kaçmıştınız.”*¹⁷⁴ Huneyn savaşına Müslümanların kesin zafer gözüyle bakmaları Allah'a karşı tevekkülün tam manasıyla gerçekleşmemesinin bir sonucudur.

Dağılan Müslümanları bir araya toplamak üzere Hz. Peygamber: *“Ey insanlar nereye gidiyorsunuz? Bana geliniz! Ben Allah'ın elçisiyim. Ben Abdullah'ın oğlu Muhammed'im.”* diye seslenmiştir. Yanında bulunan sahabenin yardımıyla Müslümanları bir araya getirmeyi başarmıştır. Tekrardan hücumla geçilerek zafer kazanılmıştır. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmiştir: *“Sonra Allah, Resûlü ile mü'minler üzerine kendi katından güven duygusu ve huzur indirdi. Bir de sizin göremediğiniz ordular indirdi ve inkâr edenlere azap verdi. İşte bu, inkârcıların cezasıdır. Sonra Allah, bunun ardından yine dilediği kimsenin tövbesini kabul eder. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”*¹⁷⁵

Nevfel b. Haris, Huneyn gününde Müslüman ordusuna üç bin mızrakla katkıda bulunmuştur.¹⁷⁶ Hz. Muhammed (s) ona: *“Ey Ebü'l-Haris! Şimdi ben sanki senin müşriklerin bellerinde kırılan mızraklara bakıyor gibiyim!”* demiştir.¹⁷⁷

¹⁷² Vâkıdî, *Meğâzî*, IV/85.

¹⁷³ İbn Hişam, *es-Sîre*, V/218; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/43; Belâzurî, *Ensâb*, IV/401; Taberî, *Târîh*, VII/599.

¹⁷⁴ Teybe 9/25.

¹⁷⁵ Teybe 9/26-27.

¹⁷⁶ Taberî, *Zeylû'l-müzeYYel*, 10; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1991), 199; Ebû's-Safâ Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, 8. Bs (Beyrut: Daru İhyai't-Türas, 2000), XXVII/244-245; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII/54.

¹⁷⁷ İbn Hişam, *es-Sîre*, V/218; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/43; İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/177; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V/347; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/168; Diyarbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/161-162; Abdülmelik b. Hüseyin el-İsâmî, *Samtû'n-Nücûmi'l-Avâli fî Enbâi'l-Evâli ve't-Tevâli* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), I/405; et-Tahtâvî, *Sîreti Sâkini'l-Hicâz*, 53.

Huneyn Gazvesi'nde Müslümanlardan iki yüz şehit verildiği Müşriklerden üç yüz kişinin öldüğü kaynaklarda aktarılmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber, sahabelere çocukları, kadınları, hizmetçileri ve köleleri öldürmemelerini emretmiş ve onlara karşı merhametli olmaları konusunda uyarmıştır. Fakat sahabenin birkaç müşrik çocuğu ve bir kadını öldürmeleri nedeniyle sahabeye kızmıştır.¹⁷⁸

1.7.5.2.1. Huneyn Savaşı'nda Nevfel b. Haris'in 3 bin Mızrak Vermesi Üzerine İhtilaflar

Nevfel b. Haris Huneyn gününde Hz. Peygamber'in yanından ayrılmamış onunla beraber mücadele etmiştir. O dönemdeki zorluklara rağmen Müslümanlara üç bin mızrak vermesi savaşın Müslümanlar lehine sonuçlanmasını sağlamıştır. Hz. Peygamber, yapılan bu yardımı hoşnutlukla karşılamıştır.¹⁷⁹

Bazı kaynaklar Nevfel b. Haris'in Huneyn gününde üç bin mızrağı hibe ettiği rivayet etmektedir. Bazı kaynaklarda ise üç bin mızrağı ödünç verdiği aktarılmıştır. İbn Hişam'ın *Es-Sire*, Taberi'nin *Zeyl*'-il Müzil ve İbn Sad'ın *Tabakat* eserinde Nevfel b. Haris'in üç bin mızrak yardımında bulunduğu geçmektedir.¹⁸⁰ Zirikli el-Alam eserinde, Nevfel b. Haris'in Haşimoğullarının zengin bir üyesi olduğunu ve mızrakları kendi isteğiyle verdiği rivayet edilmektedir.¹⁸¹ Şami'nin *Subulü'l-Hûda ve'r-Reşâd* eserinde ise Hz. Peygamber'in Nevfel b. Haris'ten mızrakları ödünç aldığı bildirilmiştir.¹⁸²

Bazı kaynaklarda mızrakların ödünç verildiği geçse de zayıf bir görüş olduğu düşünülmektedir. Sonuç olarak, İslam tarihi kaynaklarının çoğu Nevfel b. Haris'in, mızrakları İslam ordusuna yardımda bulunmak üzere verdiğini kabul etmektedir.¹⁸³

¹⁷⁸ Muhammed Hamidullah, "Huneyn Gazvesi" (İstanbul: DİA, 1998), c. 18/376-377.

¹⁷⁹ Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, 199-200.

¹⁸⁰ İbn Hişam, *es-Sire*, V/ 218; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/42-43; Taberi, *Zeylü'l-müzeyyel*, 10.

¹⁸¹ ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII/ 54.

¹⁸² Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî Şâmî, *Subulü'l-Hûda ve'r-Reşâd fî Sireti Hayri'l-İbâd*, 1. Bs (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), V/ 312.

¹⁸³ İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/177; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V/347; Safedi, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, XXVII/112; İbn Kesîr, *Bidâye*, IX/672; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/168; Diyarbekrî, *Târihu'l-Hamîs*, I/161; el-İsâmî, *Samtû'n-Nücûmi'l-Avâlî fî Enbâi'l-Evâili ve't-Tevâlî*, I/405; et-Tahtâvî, *Sireti Sâkini'l-Hicâz*, I/53; Ali, *el-Mufasssal*, XIX/95.

1.7.5.3. Taif Kuşatması

Nevfel b. Haris, hicretin dokuzuncu yılında meydana gelen Taif kuşatmasına katıldığına dair birçok kaynakta rivayetler mevcuttur. Huneyn gazvesinde yaptığı mızrak yardımları bu kuşatmada da kullanılmıştır.

Huneyn savaşında Müslümanlara karşı ordu toplayan kabilelerden biri de Sakiflilerdi.¹⁸⁴ Huneyn savaşında Hevazinli müşrikler yenilince Sakifliler surlarla çevrili kaleye sığınmışlardı. Hz. Peygamber bu sığınmanın Mekke'nin güvenliğini tehlikeye atacağını bu nedenle kontrol altına alınması gerektiğini bildirmiştir. Bunun üzerine ordunun bir bölümünü ganimetlerin başına bırakıp diğer bölümüyle Taif'e doğru harekete geçmiştir.¹⁸⁵

Taif yaklaşık yirmi gün kuşatma altında kalmıştır. Haram ayların ve hac mevsiminin yaklaşması ve kaleden atılan oklardan dolayı şehit sayısının artması gibi nedenlerden dolayı kuşatma sona erdirilmiştir. Sakifliler, Arap yarımadasında Müslümanlara karşı direnmede yalnız kalmaları nedeniyle muhasaranın üzerinden bir yıl geçmeden Medine'ye heyet göndermiştir. Bir süre sonra da Müslüman olmuşlardır.¹⁸⁶

1.7.6. Hz. Peygamber'in Nevfel b. Haris'i Evlendirmesi

Hz. Peygamber ashabıyla her anlamda ilgilemeyi ihmal etmemiştir. Onların tüm ihtiyaçlarını giderme hususunda elinden geleni yapmıştır. Evlilik ya da hayırlı bir iş olduğunda ise Hz. Peygamber ile iştirake edilmiş ondan öğütler alınmıştır. Sahabe, evlenmeyi düşündüğü kız veya dul biri olduğunda Hz. Peygamber'e danışmadan evlenmemiştir.¹⁸⁷

Nevfel b. Haris de evlenmek konusunda Hz. Peygamber'den yardım istemiştir.¹⁸⁸ Nevfel b. Haris, bir hanımla nikâhlandığını ancak ihtiyaçlarını giderecek parasının olmadığını Hz. Peygamber'e bildirmiştir. Hz. Peygamber, sahabelerden Eba Rafi ve Eba Eyüp'ü bir yahudinin yanına göndermiş ve kendi zırhını o yahudiye rehin bırakmıştır.

¹⁸⁴ Mustafa Sabri Küçükkaşçı, "Tâif" (İstanbul: DİA, 2010), c. 39/443-447.

¹⁸⁵ Vâkîdî, *Meğâzî*, III/923-938; İbn Hişam, *es-Sîre*, IV/121-129.

¹⁸⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II/158-159; Köksal, *İslam Tarihi (Medine Devri)*, II/58-60; Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, I/314-315.

¹⁸⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X/259; Ahmet Acarlıoğlu, *Hiz. Peygamber (s.a.v) Döneminde Aile Hayatı* (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2017), 41-42.

¹⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI/378.

Buna karşılık 30 sâ¹⁸⁹ arpa alıp Nevfel b. Haris'e ve yeni evlenenlere dağıtmıştır. Rivayetlere göre Arpalar altı ay boyunca un olarak kullanılmış ama hiç eksilmemiştir.¹⁹⁰ Nevfel b. Haris, Hz. Peygamber'e arpaları ölçtüğünü ve daha sonra eksilmeye başladığını söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “ *Eğer onu ölçmeseydiniz onu ömür boyu yerdiniz*” demiştir.¹⁹¹

1.7.7. Nevfel b. Haris'in Vefatı

Nevfel b. Haris vefat ettiğinde kaç yaşında olduğu hususunda çeşitli rivayetler bulunmaktadır. İbn Sâd, Kitabü't-Tabakât'l-Kebir, Tâberi, Târîhu'r-Rusul ve'l-mülûk ve Cevzi-el-Muntazam fî Târîhi'l-Mulûk ve'l-Umem eserlerinde Nevfel b. Haris'in, Hz. Ömer'in halife seçilmesinden bir yıl üç ay sonra ahirete irtihal ettiği bildirilmiştir.¹⁹²

İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye eserinde Nevfel b. Haris'in hicretin 15. senesinde vefat ettiğini ama zayıf bir görüşe göre hicretin 20. yılında vefat etmiş olabileceğini rivayet etmiştir.¹⁹³ Bu görüşe karşın, Zehebi Siyeru A'lami'n-Nübelâ eserinde Nevfel'in hicri 20. yılda vefat ettiği bildirmiştir.¹⁹⁴

İbn Hacer, el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sahâbe eserinde Nevfel b. Haris'in Hz. Ömer'in hilafetinden iki yıl geçmeden önce vefat ettiğini iddia etmiştir.¹⁹⁵ Safedi, Kitabu'l-Vâfi bi'l-Vefeyât eserinde diğer kaynakların dışında bilgi vermiştir. Nevfel b. Haris'in hicri 14. yılda vefat ettiğini söylemiştir.¹⁹⁶

İlk kaynaklardan olan İbn Hişam'ın es-Sire eserinde Nevfel b. Haris'in hicretin 15. senesinde (657) vefat ettiği yazılmaktadır.¹⁹⁷ Nevfel b. Haris'in ölüm tarihi ile ilgili farkı rivayetler bulunsa da birçok kaynağın hicretin 15. yılında vefat ettiği konusunda mutabık oldukları görülmektedir.¹⁹⁸ Nevfel b. Haris'in cenaze namazını Hz. Ömer

¹⁸⁹ Bir avuç

¹⁹⁰ Diyarbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, II/257; Şâmî, *Subulü'l-Hûda ve'r-Reşâd*, IX/312.

¹⁹¹ el-Beyhaki, *Delâilü'n-Nübüvve*, XVI/114; İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII/664; el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ*, V/190; Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Süyûtî, *el-Hasâ'isü'l-Kübrâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1967), II/86.

¹⁹² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/43; Taberî, *Târîh*, VII/599; İbnu'l-Cevzî, *el-Muntazam*, IV/188.

¹⁹³ İbn Kesîr, *Bidâye*, IX/672.

¹⁹⁴ Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, 199.

¹⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI/378.

¹⁹⁶ Safedi, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, XXVII/112.

¹⁹⁷ İbn Hişam, *es-Sire*, V/218.

¹⁹⁸ İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/177; İbnu'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V/347; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/168; Diyarbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/161.

kıldırmiştir. Daha sonra cenaze Cennetü'l Baki'ye defnedilmiştir. Hz. Ömer, defin işlemleri bitene kadar oradan ayrılmamıştır.¹⁹⁹

¹⁹⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/43; Şenel, "Nevfel b. Hâris", c. 33/51.

İKİNCİ BÖLÜM

NEVFEL B. HARİS'İN KARDEŞLERİ

Nevfel b. Haris'in kardeşlerinin sayısı hakkında farklı bilgiler mevcuttur. Kardeşleri: Nevfel, Ebu Süfyan, Muğire, Rebia, Abdullah, Abdüşems, Ümeyye ve Erva'dır. Erva kız olarak geçmekte, diğerleri ise erkek çocuklardır.

İbn Sad, İbn Kudame ve İbn Seyyidünnas Abdullah ile Abdüşems, Ebu Süfyan ile Muğire'nin aynı şahıslar olduğunu söylerler. Ümeyye ismini ise hiç zikretmezler. Yani Haris'in bir kızı ve dört oğlu olduğunu söylemişlerdir.²⁰⁰ Belazuri sadece Ebu Süfyan ile Muğire'nin aynı kişiler olduğunu belirtip altı erkek ve bir kızı olduğunu nakletmiştir.²⁰¹ Diyarbekri ve Dimeşki, Abdullah ile Abdüşems'i bir kabul etmiş, Ümeyye'den ise söz etmeyip Haris'in beş oğlu bir kızı olduğunu dile getirmişlerdir.²⁰² Zübeyri'ye baktığımızda ise Ebu Süfyan ve Muğire, Abdullah ile Abdüşems'in aynı kişiler olduğunu bunların dışında Abdülmuttalib adında bir çocuğunun da olduğunu rivayet etmiştir. Sonuç olarak toplamda beş oğlu bir kızı olduğunu belirtmiştir. Ancak Abdülmuttalib hakkında bilgi vermemiştir.²⁰³ Bu çocukların annesi, Gaziyye bt. Kays b. Tarif'tir.²⁰⁴ Zübeyri'nin eserinde ise bu kadının adı Adiye olarak geçmektedir.²⁰⁵

2.1. Rebia B. Haris

Rebia b. Haris, Kureyş kabilesinin varlıklı ve imtiyaz sahibi bir üyesiydi. Bu sebeple Mekke'de siyasi ve ticari alanlarda etkin rol oynamıştır. Silah, hayvan ticareti, Kâbe'nin bakım ve onarımı gibi önemli işleri yürütmüştür. Hz. Peygamber'e yakınlığıyla da bilinmiştir. Hz. Osman'la dostluk kurmuş ve onunla beraber ticaret yapmıştır. Bunun yanı sıra Abbas b. Abdülmuttalib ile de birçok beldede ticaret yapmışlardır. Mekke'de

²⁰⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/41; İbn Kudâme, *et-Tebyîn fî ensâbi'l-Kureşîyyîn*, 99; İbn Seyyidünnas, *Uyûn*, II/387.

²⁰¹ Belâzurî, *Ensâb*, IV/401.

²⁰² Diyarbekrî, *Târihu'l-Hamîs*, II/105; İbn Asâkir, *Târihu Medineti Dımaşk*, XI/105.

²⁰³ Ebû Abdullah Mus'ab Zübeyrî, *Kitâb-u Nesebi Kureyş* (Kahire, 1982), 85.

²⁰⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/41; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, V/194.

²⁰⁵ Zübeyrî, *Kitâb-u Nesebi Kureyş*, 85; Kiraz, *Hz. Peygamber'in Amcaları*, 35-36.

önde gelen kabile üyeleriyle münasebeti olmuştur.²⁰⁶ Rebia b. Haris Şam'a ticaret yapmak için gitmiştir. O sırada vuku bulan Bedir savaşına katılamamıştır.²⁰⁷

2.1.1. Künyesi ve Doğumu

Adı, Rebi'a b. Haris b. Abdülmüttalib b. Haşim b. Abdümenaf b. Kusay'dır.²⁰⁸ Ebu Erva ise künyesidir. Annesi, Gaziyye bint. Kays b. Tarif b. Abdüluzza b. Amire b. Umeyye b. Vedi'a b. el- Haris b. Fih'r'dir.²⁰⁹

Rebia b. Haris'in doğumu hakkında detaylı malumat bulunmamaktadır. Çoğu kaynakta amcası Abbas b. Abdülmuttalib'ten iki veya dört yaş büyük olduğu söylenmektedir.²¹⁰ Abbas b. Abdülmuttalib'in ise Hz. Peygamber'den iki veya üç yaş büyük olduğu göz önünde bulundurulduğu vakit, Rebia b. Haris'in 566 ya da 568 yıllarında dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Bu iddiaya karşın Belazuri, Rebia b. Haris'in 564 yılında doğduğunu, Hz. Peygamber'den yedi yaş büyük olduğunu bildirmektedir.²¹¹

2.1.2. Mekke'den Medine'ye Hicreti ve Müslüman Olması

Rebia b. Haris Hendek günlerine kadar Şam'da ve Mekke'de yaşamıştı. Abbas b. Abdülmuttalib ve Nevfel b. Haris, Bedir'de serbest bırakıldıktan sonra Mekke'ye gelmişlerdi. Hendek savaşına yakın bir tarihte Medine'ye hicret edeceklerini Rebia b. Haris'e söylemişlerdi. Kısa bir süre sonra Abbas b. Abdülmuttalib ve Nevfel b. Haris yola

²⁰⁶ Taberî, *Târih*, IV/404; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, II/259; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, 257; Şâmî, *Subulü'l-Hüda ve'r-Reşâd*, XI/139; Diyarbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/162.

²⁰⁷ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, IV/241; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II/384.

²⁰⁸ Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî İbn Hibbân, *es-Sikât* (Beyrut: Dârü'l Fikr, 1975), III/128; Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshak b. Musa b. Mehrân İsfahânî, *Ma'rifetü's-sahâbe*, 1. Bs (Riyad: Daru'l-Vatan, 1998), II/1085; İbn Abdülber, *İstî'âb*, II/490; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Telkîhu Fuhûmi Ehli'l-Eser fî Uyûni't-Târih ve's-Siyer* (Beyrut: Daru'l Erkam b. Ebi Erkam, 1997), 137; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, II/259; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, V/261; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, IV/92; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II/384; Şâmî, *Subulü'l-Hüda ve'r-Reşâd*, XI/139; Diyarbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/162.

²⁰⁹ İsfahânî, *Ma'rifetü's-sahâbe*, II/1085; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, II/259; Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdîrrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, *et-Tuhfetü'l-latîfe fî târîhi'l-Medîneti's-şerîfe* (Lübnan: el-Kütübü'l-İlmiyye, 1993), I/341; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II/384.

²¹⁰ Belâzurî, *Ensâb*, IV/399; Ebû'l-Kâsım Abdullâh b. Muhammed b. Abdilazîz b. el-Merzûbân el-Begavî, *Mu'cemü's-sahâbe*, 1. Bs (Kuveyt: Mektebetü'l Daru'l-Beyan, 2000), II/392; İbn Abdülber, *İstî'âb*, 3: II/490; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, 257; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, IV/241; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, II/259.

²¹¹ Belâzurî, *Ensâb*, IV/399.

çıkmişti. Rebia b. Haris ise uğurlamak maksadıyla onlarla beraber Medine'ye yakın bir bölge olan Ebva'ya kadar gitmişti.²¹²

Rebia b. Haris, Ebva'dan Mekke'ye geri dönmek istemiştir. Abbas ve Nevfel, onu geri dönmemesi gerektiği konusunda uyarmışlardır. Aynı zamanda Mekke'nin şirk yurdu olduğunu, orada amcasının oğlu Hz. Muhammed'e düşmanlık olduğunu söylemişlerdir. Bunun yanında Hz. Peygamber'in ve ashabının müşrikler karşısında güçlü durduklarını ve yenilmez bir kuvvete sahip olduklarını Rebia b. Haris'e bildirmişlerdir.²¹³

Nihayetinde Rebia b. Haris, Abbas ve Nevfel'in bu söylediklerine ikna olup onlarla beraber Medine'ye gitmiştir. Hz. Peygamber'in huzuruna çıkmışlardır. Rebia b. Haris burada Müslüman olmuştur. Hz. Peygamber ona ikramda bulunmuş ve ihtiyaçlarını gidermiştir.²¹⁴

Hz. Peygamber, Rebia b. Haris'e ashabının yanında Rebia'nın çok muhterem biri olduğunu ancak saçlarını kesip elbisesini toplasa daha güzel olacağını söylemiştir. Bunun üzerine Rebia b. Haris, Hz. Peygamber'in telkinine uymuştur. Bu uyarının sebebi ise araplarda elbisenin yere değmesi kibrin alameti olarak görülürdü. Bu nedenle Hz. Peygamber ashabını bu konuda uyarırdı.²¹⁵

2.1.3. Hz. Peygamber'in Veda Hutbesinde Kan Davasının Kaldırılması

Rebia b. Haris oğlunun sağlıklı büyümesi için Leys b. Bekaroğulların'dan bir sütanne bulmuştur.²¹⁶ Fakat Hüzeyl kabilesiyle Leys b. Bekaroğulları arasında geçmişten gelen düşmanlık hala devam etmekteydi ve aralarında yeniden bir çatışma çıkmıştı. Bu esnada Rebia b. Haris'in oğlu oyun oynuyordu. Çocuk, Hüzeyliler tarafından atılan bir taşın başına isabet etmesi nedeniyle vefat etmiştir. Bunun neticesinde Rebia b. Haris kan talebinde bulunmuştur. Hz. Peygamber'in veda hutbesine kadar da bu konunun davacısı olmuştur.²¹⁷ Hz. Peygamber 26 Zilkade 10 (23 Şubat 632) tarihinde ehlibeytiyle hac

²¹² Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, 257; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, V/261.

²¹³ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, IV/241; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/45.

²¹⁴ Şâmî, *Subulü'l-Hüda ve'r-Reşâd*, XI/139.

²¹⁵ İbn Kuteybe, *el-Ma'arif*, I/127; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, II/259; Diyarbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/162; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/452.

²¹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/44-45.

²¹⁷ İbn Hişam, *es-Sîre*, II/604; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, 257; Taberî, *Târîh*, III/150; Ebü'r-Rebî' Süleymân b. Mûsâ b. Sâlim el-Kelâî, *el-İktifâ fî Meğâzi Resûlillâh ve Selâseti'l-Hulefâ* (Lübnan: Âlemü'l-

yapmak üzere Medine'den yola çıkmıştır. Zülhuleyfe'de ihrama girdikten sonra Zilhiccenin 4. Günü Mekke'ye ulaşmıştır.²¹⁸ Hz. Peygamber Kâbe'de tavafını tamamladıktan sonra Zilhicce ayının 8. günü Mekke'den Mina'ya doğru yola çıkmıştır. Ertesi gün güneş doğduktan sonra Müzdelife üzerinden Arafat'a gitmiştir.²¹⁹ Burada toplanan yaklaşık 120 bin Müslüman'a veda hutbesi okumuştur.²²⁰ Hz. Peygamber hutbe okurken Rebia b. Haris yanında bulunmuş, söylediklerini yüksek sesle tekrarlamıştır.²²¹ Hutbede:

“Hamd ve şükür Allah’a mahsusur. Biz ona hamdeder, ondan yardım ister, affımızı O’ndan diler ve O’na yöneliriz. Nefislerimizin şerrinden, füllerimizin kötülüğünden O’na sığınırız. Allah kimi doğru yola iletirse, artık o kimse için sapıklık olmaz, kimi de sapıklığa sevk ederse, o kimse doğru yola bir daha ulaşamaz. Allah’tan başka ilah olmadığına, O’nun tekliğine ve bir denginin bulunmadığına şahadet ederim. Yine ben şahadet ederim ki, Muhammed O’nun kulu ve elçisidir.

Ey Allah’ın kulları! Sizlere Allah’tan korkmanızı tavsiye ve sizi O’na itaatte bulunmayı teşvik ederim. Bu suretle en iyi ve hayırlı olan bir şey ile sözlerime başlamak istiyorum.

Ey insanlar! Size açıkladığım şeyleri dinleyin. Zira bilmiyorum. Bu yıldan sonra bulunduğum bu yerde belki de sizlerle tekrar buluşmayacağım.

Ey insanlar! Kanlarınız, mallarınız, haysiyet ve şerefleriniz Rabbinizle bulaşacağınız güne kadar, bu yerde (Mekke), bu ayda (Zilhicce), bu günün mukaddes olması gibi mukaddestir. Dikkat edin tebliğ ettim mi? Ey Allah’ım sen şahit ol.

Emanet olarak eli altında bir şey bulunduran kimse, onu kendisine emanet etmiş olan şahsa iade etmelidir. Artık cahiliye devrinde mevcut olan faiz kaldırılmıştır. Ancak borç olarak verdiğiniz sermayeleriniz sizindir. Bu suretle siz ne zulmedecek ne de zulme uğrayacaksınız. Allah bundan böyle faizin geçerli olmayacağına hükmetti. Kaldırdığı ilk faiz uygulaması ise amcam Abbas’ın faizidir.

Kütüb, 1997), II/33; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, IV/85; İbn Kesîr, *Bidâye*, IV/401; el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ*, II/112; Şâmî, *Subulü'l-Hûda ve'r-Reşâd*, VIII/469.

²¹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II/172.

²¹⁹ Bünyamin Erul, “Vedâ Hutbesi” (İstanbul: DİA, 2012), c. 42/591-593.

²²⁰ Vâkıdî, *Meğâzî*, III/1096-1102.

²²¹ el-Halebî, *es-Sîretü'l-Halebî*, III/372.

Artık cahiliye döneminin kan davaları da kaldırılmıştır. Kaldıracağım ilk kan davası ise Rebia b. Haris'in oğlunun kan davasıdır. Yine cahiliye dönemi Mekke şehri ile ilgili vazifeler de lağvedilmiştir. Kâbe muhafızlığı (sidane) ve hacıların su ihtiyacını karşılama görevi (Sikaye) bunlardan istisnadır.

Kasten adam öldürmenin cezası kısastır. Taş ve sopa ile öldürmek gibi, şüpheli kasıt hallerinde yüz deve kan diyeti vardır. Daha fazlasını isteyen kimse, cahiliye devri insanıdır. Dikkat edin, tebliğ ettim mi? Allah'ım sen şahit ol.

Ey insanlar! Gerçekten şeytan, sizin bu ülkenizde kendisine tapılmaktan ümidini kesmiş bulunuyor. Fakat o, bunun dışındaki iş ve davranışlarınızdan önemsiz saydıklarınızda kendisine tabi olmanızdan memnuniyet duyacaktır.”²²²

Hutbede görüldüğü üzere Hz. Peygamber, bisseten önce ve sonra devam eden problemleri ortadan kaldırmak için gayret sarfetmiştir. Faiz ve kan davası gibi önemli mevzuları kendi akrabalarından başlayarak ortadan kaldırmıştır.²²³ Hz. Peygamber, insan canının Mekke ve Harem-i Şerif gibi kutsal olduğunu da veda hutbesinde belirtmiştir.²²⁴

2.1.4. Kan Davasında Geçen İsim Hakkındaki Farklı Rivayetler

Kaynaklara baktığımızda Rebia b. Haris'in oğlunun ismi hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır. Bazı Kaynaklarda İyas b. Rebia, Âdem b. Rebia, Temmam b. Rebia, Amr b. Rebia ve Rebia'nın oğlunun kanı²²⁵ gibi farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu nedenle malumatlarımızı açıklama gereği duyduk.

İbn Sad ve İbn Cevzi'ye göre Âdem b. Rebia'nın denilmesinin sebebi, bir elif ilave edilmesinden kaynaklı olmasıdır. Temmam b. Rebia, İyas b. Rebia ismini diyenler olsa da en doğrusunu Allah bilir demiştir.²²⁶

²²² İbn Hişam, *es-Sîre*, IV/250-252; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II/184-186.

²²³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/378.

²²⁴ Fatih Zengin, “Veda Hutbesi ve Tahlili”, *Malatya Büyükşehir Belediyesi Yayınları*, 2019, 203-210.

²²⁵ İbnü'l-Esir, *Kâmil*, II/166.

²²⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/45; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, IV/241.

Bazı kaynaklarda Rebia b. Haris'in oğlunun kanı olduğunu ve bu davanın Hz. Peygamber tarafından Veda Hutbesi'nde kaldırıldığı geçmektedir.²²⁷ Bazı kaynaklarda ise Rebia b. Haris'in kanının kaldırıldığı belirtilmektedir.²²⁸

Zehebi, Rebia b. Haris'in kendi kan davası olmadığını, aksine çocuğunun kan davası olduğunu söylemiştir. Rebia b. Haris'in Âdem adında bir oğlu olmadığını bir elifin yanlışlıkla atıldığını bildirmiştir. Zehebi, Rebia'nın oğlunun adının Temmam b. Rebia olabileceğini savunmuştur.²²⁹

İbn Abdülber, Sıbt İbni Cevzi ve İbn Hacer, eserlerinde, Rebia b. Haris'in oğlunun adı İyas b. Rebai ve Temmam b. Rebai olduğu idda edilse de asıl adının Âdem b. Rebia olduğunu savunmuşlardır.²³⁰

İbn Esir, Üsdü'l Gabe eserinde kan davasının veda hutbesinde değil de Mekke'nin fethinde kaldırıldığını rivayet etmektedir. Rebai'nın oğlunun kanı diye telaffuz edilmesi gerektiğini söylemiş ve rivayet edilen Âdem ve Temmam adların ona ait olduğu görüşü zayıf bir rivayettir. Asıl adının İyas olduğunu savunmuştur. İbn Esir, Âdem adının asılsız olduğunu ve bu adın Hammad b. Seleme'nin bir elif harfini fazladan eklenmesinden dolayı ortaya çıktığını idda etmiştir.²³¹

İbn Akûli, eserinde, çoğunluğun Rebia'nın oğlunun kanı olarak kabul ettiği görüşünü savunmuştur ve bu kan Veda hutbesinde Hz. Peygamber tarafından kaldırılmıştır. Rebia'nın oğlunun adının Haris, Âdem ve Temmam diyenler olsa da İyas olduğunu bildirmiştir.

Darekutni bu konuda bir kan davası varsa o da yaşayan birinin kanı olabilir. Ölen birinin kan davası kaldırılmaz diye bir görüş öne sürmüştür. O yüzden Rebia'nın kanı olarak açıklama yapmıştır.²³²

²²⁷ İbn Hişam, *es-Sîre*, II/604; Taberî, *Târîh*, III/150; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/92; Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1. Bs (Hindistan: Matbaatü Dâiratü'l-Me'ârif en-Nizâmiyye, 1991), III/253; Diyarbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/162.

²²⁸ İbn Kesîr, *Bidâye*, VII/650; el-İsâmî, *Samtû'n-Nücûmî'l-Avâlî fî Enbâi'l-Evâilî ve't-Tevâlî*, I/250; et-Tahtâvî, *Sîreti Sâkini'l-Hicâz*, I/398; Ebü'l-Hasan Nedvi, *es-Sîretü'n-nebeviyye Ebü'l Hasan Nedvi*, 12. Bs (Dimeşk: Daru'l İbn Kesir, 2004), 581.

²²⁹ Zehebi, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, 257.

²³⁰ İbn Abdülber, *İstî'âb*, II/490; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, IV/85; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I/318.

²³¹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, II/259.

²³² Ebü'l-Mekârim Muhammed b. Muhammed b. Abdullah İbnü'l-Âkûlî, *er-Rasf lima ruviye ani'n-nebî mine'l fi'li ve'l-vasf* (Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1994), II/413.

Muhammed Rıza, diğer kaynaklarından farklı bir isim söylemiştir. Rebia b. Haris'in oğlunun adının Amr b. Rebia olduğunu iddia etmiştir.²³³

Cevad Ali, eserinde Rebia b. Haris'in Âdem b. Rebia adında bir oğlu olduğunu söylemiş ve kan davasının Hz. Peygamber tarafından Mekke'nin fethinde kaldırıldığı geçmektedir.²³⁴

Bilgilerin çoğunluğuna baktığımızda, bu isim tartışması konusunda birçok rivayet bulunmaktadır. Veda Hutbesinde de farklı isimler kullanılmıştır. Fakat biz bu konu hakkında yaptığımız araştırmalara göre, Rebia'nın oğlunun kan davası olarak tanımlamamız daha doğru olur. Çünkü çok önceden yaşanmış bir olay ve Rebia b. Haris hayatta olduğu için ona nispet edilmiştir. Örneğin Abbas'ın faizi de kaldırılmıştır. Bu Abbas'la ilgili olan bir durumdur lakin Rebia'nın kanı kaldırılamaz çünkü o zaman kendisi hala hayattaydı.²³⁵ Bu yüzden Rebia'nın oğlunun kanı olarak ifade etmenin daha doğru olduğu kanaatindeyiz.

2.1.5. Katıldığı Savaşlar

Rebia b. Haris Müslüman olduktan sonra birçok savaşa katılmıştır. Rebia b. Haris Hayber'in fethi, Mekke'nin fethi, Huneyn Gazvesi ve Taif seferleri gibi önemli savaşlarda Müslümanlarla beraber mücadele etmiştir. Hayber'in fethinden sonra Hz. Peygamber, Rebia b. Haris'e her yıl yüz vesk²³⁶ yardımda bulunmuştur.²³⁷ Huneyn gazvesinde Müslümanlar kaçtığı vakit, Rebia b. Haris, Hz. Peygamber'in yanından ayrılmamıştır.²³⁸

2.1.6. Hz. Peygamber'den Zekât İşlerini Yürütmek İçin İzin İstemesi

Rebia b. Haris ve Abbas b. Abdülmüttalib bir araya gelerek oğulları Abdülmüttalib b. Rebia ile Fadl b. Abbas'ı zekât işlerinde görevlendirmek için Hz. Peygamber'in yanına gittiler. Hz. Peygamber'den çocuklarını zekât işinde yetkili

²³³ Muhammed Rıza, *Muhammed Resulüllah* (Diyarbakir: Mektebetü'l İslamiyye, 1966), II/71.

²³⁴ Ali, *el-Mufasssal*, XII/258.

²³⁵ Şâmî, *Subulü'l-Hüda ve'r-Reşâd*, VIII/469.

²³⁶ 2000 kg

²³⁷ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gābe*, II/259; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, IV/92; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I/318; Şâmî, *Subulü'l-Hüda ve'r-Reşâd*, XI/139; Diyarbakirî, *Târihu'l-Hamîs*, I/162.

²³⁸ Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, 279; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, IV/241; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, V/261.

yapmasını, başkalarının kazandıklarını kendi çocuklarının da kazanmasını istemişlerdir.²³⁹ Hz. Ali bu istekte bulunmak üzere gelen Rebia b. Haris ile Abbas b. Abdülmuttalib'e: "*Ne yapmak istiyorsunuz?*" diye sorunca onlarda istekleri Hz. Ali'ye açıkladılar. Hz. Ali ise Hz. Peygamber'in bu tür talepleri kabul etmeyeceğini söyledi. Bunun üzerine Rebia b. Haris ile Abbas b. Abdülmuttalib, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber ile arkadaş olduğu ve onun kızıyla evlendiği için Hz. Ali'yi kıskanmadıklarını, Hz. Ali'nin de kendilerini kıskanmasına gerek olmadığını söylediler.²⁴⁰ Daha sonra Hz. Ali bu ithamlara karşılık onları yanından uzaklaştırdı. Rebia ile Abbas, Zeynep bt. Cahş'ın evine gelerek Hz. Peygamber'in öğlen namazını kılncaya kadar odada ayakta beklediler. Hz. Peygamber namazını kıldıktan sonra onların kulaklarından tutup onlara: "*İçinizde biriktiğiniz şeyleri ortaya çıkarın.*" diye buyurdu. Bunun üzerine Rebia ile Abbas, Hz. Peygamber'e: "*Ya Resullah, Sana geldik ki, bizi zekât memurluğunda yetkili yap da, insanların elde ettiği kazancı biz de elde edelim. İnsanların sana sunduğu hizmeti biz de sana sunalım.*" dediler.²⁴¹ Bunun üzerine Hz. Peygamber susup muhtemelen sinirlendiği için başını evin tavanına kaldırdı. Biraz bekledikten sonra onlara dönüp: "*Dikkat edin! Zekât ne Muhammed'e ve ne de Muhammed'in ailesine gerekmez. Zira o zekât insanların kirleridir.*" diye buyurdu. Hz. Peygamber onları bu istekten vazgeçirdikten sonra Rebia b. Haris'in oğlu ile Abbas b. Abdülmuttalib'i evlendirmek için Mahmiyye b. Cez ez-Zübeyd²⁴² ile Ebu Süfyan b. Haris'i çağırttı. Mahmiyye'ye: "Kızını Abbas'ın oğlu el-Fadl ile evlendir." dedi. Ebu Süfyan b. Haris'e ise: "*Sen de kızını Rebia'nın Abdülmuttalib b. Rebia b. Haris ile evlendir.*" dedi.²⁴³ Daha sonra Mahmiyye'ye: "*Sen de mevcut olan humusu onlara mihir yap.*" diye ekledi.²⁴⁴

Belazuri Ensabu'l Eşraf eserinde, bu olayı farklı anlatmıştır. Abbas b. Abdülmuttalib ile Rebia b. Haris'in Hz. Peygamber'in huzuruna kendileri yerine çocukları için çıktığını rivayet etmiştir. Çocukları Hz. Peygamber'in yanlarına gittiğinde, Resulullah birini sağına diğerini de soluna oturtmuştur. Daha sonra onların kulaklarından

²³⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, II/384.

²⁴⁰ İsfahânî, *Ma'rifetü's-sahâbe*, II/1085.

²⁴¹ Ebû Ahmed Abdullah b. Adî el-Cürcânî İbn Adî, *el-Kâmil fî Du'afâ'i'r-Ricâl* (Beyrut: el-Kütübü'l-İlmiyye, 1997), III/73.

²⁴² Mahmiyye b. Cez ez-Zübeyd humustan görevli sahabi idi.

²⁴³ Ebû'l-Hüseyn el-Haccâc Müslim, *Sahih-i Müslim* (Beyrut: Daru İhyai't-Türas, t.y.), böl. Zekât/51.

²⁴⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/53-54.

tutup ikisine: “Sakladılarınızı söyleyin.” demiştir. Onlar da: “ Bizi amcan Abbas b. Abdülmuttalib gönderdi ve bize zekât mallarından pay vermeni istediler.” Hz. Peygamber onlara: “ *Ey Abdülmuttalib’in çocukları Allah sizi insanların ellerindeki pis sudan ve kirden yemeyi yasaklamıştır. Ancak ikiniz benim yanımda iltifatınız ve şerefeniz var. Ey Fadl seni falanın kızıyla, Ey Abdülmuttalib seni de falanın kızıyla evlendirdim.*” demiştir.²⁴⁵

Hz. Peygamber insanların evlilik konusunda tavsiye ve öğütler de bulunsa da; onun tavsiye ve öğütleri bir emir niteliği taşımakta ve zorunlu olarak görülmekteydi. Kısaca Hz. Peygamber, Allah’ın peygamberi olması nedeniyle sahabeler onun tavsiyelerini ibadet hükmünde değerlendirmişlerdir. Ancak Hz. Peygamber’in tavsiyesine uymayıp red eden hanım sahabiler de olmuştur. Burdan da anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber’in hiç kimseyi zorla evlendirmedeği görülmektedir. Fakat toplum tarafından hoş karşılanmayıp kınandıkları da nakledilmektedir.²⁴⁶

2.1.7. Vefatı

Rebia b. Haris, ömrünün son zamanlarında Medine’de Hudeyoğulları mevkinde kendisine bir ev yaptırmıştır.²⁴⁷ Hz. Ömer’in hilafeti döneminde, hicri 23. Yılında, Medine’de vefat etmiştir.²⁴⁸ Rebba b. Haris’in, kardeşleri Nevfel b. Haris ve Ebu Süfyan b. Haris’ten sonra vefat ettiği rivayet edilmektedir.²⁴⁹

2.1.8. Çocukları

Rebia b. Haris’in birden çok hanımından çocukları olduğu kaynaklarda geçmektedir. Rasulullah’ın amcasının kızı Ümmü’l-Hakem bt. Ez-Zübeyr b. Abdülmuttalib ile evlenmiştir.²⁵⁰ Kızı Erva es-Suğra’nın annesi cariyedir. Onun dışında tüm çocuklar Ümmü’l Hakem’indir.²⁵¹ Kaynaklarda Rebba b. Haris’in çocukları hakkında

²⁴⁵ Belâzurî, *Ensâb*, IV/35.

²⁴⁶ Acarlıoğlu, *Hz. Peygamber (s.a.v) Döneminde Aile Hayatı*, 44-45.

²⁴⁷ Zehebî, *Siyeru A’lami’n-Nübelâ*, 257.

²⁴⁸ Ebû Amr Halife eş-Şeybânî el-Basrî Halife b. Hayyât, *et-Târih* (Beyrut: Daru’l Kalem, 1977), 153; İsfahânî, *Ma’rifetü’s-sahâbe*, II/1085; İbn Abdülber, *İstî’âb*, II/490; İbnu’l-Cevzî, *el-Muntazam*, IV/241; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Gâbe*, II/259; es-Sehâvî, *et-Tuhfetü’l-latîfe*, I/341; Şâmî, *Subulü’l-Hûda ve’r-Reşâd*, XI/139; Diyarbekrî, *Târihu’l-Hamîs*, I/162.

²⁴⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, III/128; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II/384.

²⁵⁰ İbn Kuteybe, *el-Ma’arif*, I/120; Taberî, *Târih*, XI/620; Diyarbekrî, *Târihu’l-Hamîs*, I/164.

²⁵¹ Taberî, *Zeylû’l-müzeyyel*, 111.

az bilgi verilmektedir. Çocuklarının bazılarının Hz. Peygamber ile münasebeti olmuş, İslam'a hizmette bulunmuşlardır.²⁵²

1-Abdullah

Bir gün Ümmü'l-Hakem, küçük oğlu Abdullah ile yolda giderken Hz. Peygamber'i görmüştü. Annesi, oğlu Abdullah'a Hz. Peygamber'in hırkasını alıp kendisine getirmesini söyledi. Abdullah ise Resûlullah'ın sırtındaki hırkayı çekip almıştı. Bunu üzerine Hz.Peygamber ona kimin oğlu olduğunu sordu. Abdullah kendini tanıttıktan sonra hırkayı annesinin almasını istediğini söyledi. Daha sonra Hz.Peygamber gönül rızası ile hırkasını verdi.²⁵³

2-Abbas

Hz. Osman'ın halifeliği döneminde ikta arazilerinden toprak ve bin dirhem para yardımında bulunmuştur²⁵⁴

3-Haris

4-Ümeyye

5-Abdüşşems

6-Erva el- Kübra. Hind el- Kübra olduğu da söylenir.

7-Hind es- Suğra²⁵⁵

8-Erva es- Suğra

2.2. Ebû Süfyân B. Haris

İslâm tarihinde birçok Ebû Süfyan adında veya künyesinde sahabi vardır. Ancak bunların menkibeleri bazen birbirlerine karıştırılmıştır. Ebû Süfyan b. Haris ile karıştırılan en meşhur sahabi Ebû Süfyan Sahr b. Harb b. Ümeyye'dir. Bizim burada anlatmaya çalışacağımız ise; meşhur şair²⁵⁶, Resûlullâh (s.a.v)'in amcası Hâris b.

²⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/378; Şâmî, *Subulü'l-Hûda ve'r-Reşâd*, XI/139; Diyarbekrî, *Târihu'l-Hamis*, I/162.

²⁵³ Mehmet Efendioğlu, "Ümmü'l-Hakem" (İstanbul: DİA, 2012), XLII/319.

²⁵⁴ Taberî, *Târih*, IV/404; Şâmî, *Subulü'l-Hûda ve'r-Reşâd*, XI/139.

²⁵⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V/499.

²⁵⁶ İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/1673; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, VI/141.

Abdûlmuttalib'in oğlu, asıl isminin el-Muğire, uzun künyesinin ise; Ebû Süfyan el-Muğire b. el-Hâris b. Abdûlmuttalib el-Hâşimi olan kişidir.²⁵⁷

2.2.1. Künyesi ve Doğumu

Miladi 565-571 arasında doğduğu rivayet edilir. Mekke'de doğmuştur. Asıl adı: El-Muğîre'dir. Validesi, Gaziyye bt. Kay s b. Tarif b. Abdüluzzâ b. Âmire b. Umeyre b. Vedî'a b. el-Hâris b. Fih'r'dir. Annesi Fih'r bin Malik'in evladlarındandır.²⁵⁸ Ebu Süfyan b. Haris ve Hz. Peygamber, Hz. Halime'den süt emdikleri için aynı zamanda sütkardeşlerdir. Fakat kimin ilk önce Hz. Halime tarafından süt evladı olarak alındığı bilinmemektedir.²⁵⁹

2.2.2. Çocukluğu ve Gençliği

Ebû Süfyân b. Haris, çocukluk ve gençlik dönemlerini Hz. Peygamber ile geçirmiştir.²⁶⁰ Ebu Süfyan, Hz. Peygamber'in yakın arkadaşı olup onun yanından hiç ayrılmamıştır.²⁶¹ Ebu Süfyan b. Haris, simaca, boyu, yürüyüşü ve konuşması akrabaları içerisinde Hz. Peygamber'e en çok benzeyendir.²⁶² Çocukluğu Mekke'de refah içinde geçmiştir. Aynı zamanda Mekke'de, okuma yazma bilen çok az sayıdaki şahsiyetlerden biri olmuştur. Babası gibi ticaretle meşgul olmuştur. Müslüman olmadan önce bile kısa sürede kendini kabul ettirerek görüşüne başvurulana, sözüne güvenilen, kabilesinin ticaret işlerini yöneten bir Kureyş büyüğü durumuna gelmiştir.²⁶³

Haris, Resûlullah'ın peygamberliğini ilân etmesinden sonra ilk iman edileceği düşünülenler arasındaydı. Fakat o iman etmemekle kalmamış olup Kureyşin ileri

²⁵⁷ İbn Hişam, *es-Sîre*, II/210; el-Begavî, *Mu'cemü's-sahâbe*, V/404; Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed es-Süheylî, *Ravdü'l-ünf fî Tefsîr's- Sîreti ibn Hişâm*, 3. Bs (Lübnan: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009), V/157; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 1. Bs (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2003), III/217; İbn Kesîr, *Bidâye*, X/105; el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ*, I/11; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII/157.

²⁵⁸ İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/1673; İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimaşk*, XXIX/72; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, VI/141; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, V/194; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/288.

²⁵⁹ Vâkîdî, *Meğâzî*, II/806; el-Begavî, *Mu'cemü's-sahâbe*, V/404; İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/1673; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, VI/141; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, V/194; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/288; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII/444; Ali, *el-Mufasssal*, XVIII/276; Rıza, *Muhammed Resulullah*, I/480.

²⁶⁰ Vâkîdî, *Meğâzî*, II/806.

²⁶¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/45-46.

²⁶² Mehmet Yaşar Kandemir, "Ebû Süfyân el-Hâşimi" (İstanbul: DİA, 1992), X/232.

²⁶³ İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/1673; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, VI/141; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, III/217; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII/157.

gelenleri gibi o da İslâm'a cephe almıştır. Müşriklerin Hz. Peygamber'e yaptıkları düşmanlıkların hiçbirinden geri kalmamıştır. Örneğin; Hz. Peygamber, Mekke'de iken Kureyş müşrikleri toplanmış olup Hz. Muhammed'i peygamberlik davasından vazgeçirmek için teklif de bulundukları esnada aralarından biri de Ebu Süfyan b. Haris idi. Savaşlarda da Müslümanlara karşı en ön safta kılıcıyla mücadele etmiştir. Kılıcının yanında şiirleriyle de Hz. Peygamber ve ashabını hicv etmediği gün olmamıştır.²⁶⁴

Ebu Süfyan, Hasan b. Sabit'e ve İslam'a karşı çok ağır sözler söylenmiştir.²⁶⁵ Bu hicivlere karşılık ashabdan bazıları Müslümanları savunması için sahabeden Şair Hasan b. Sabit'e Ebu Süfyan'ı tahkir ve hicv etmesini istemişlerdir. Hasan b. Sabit ise Rasullah'ın izni olmadan böyle bir karşılıktaki bulunamayacağını söylemiştir. Sahabenin ısrarı üzerine Hasan b. Sabit, Hz. Peygamber'den izin istemiştir.²⁶⁶ Hz. Peygamber ise amcanının oğlu olan Ebu Süfyan için nasıl olurda ana onu hicv, tahkir, tezyif et diye izin verebilirim diye tepki göstermiştir. Hasan b. Sabit, Hz. Peygamber'e cevaben Ebu Süfyan'a hicv yaparken onun soyunu hamurun içinden kıl çeker gibi ayırıp öyle tahkir edebileceğini söylemiştir. Hz. Peygamber, Hasan'a acele etmemesini ve Kureyşlilerin soyunu en iyi bilen Hz. Ebubekir olduğunu ve aynı zamanda kendi soyunun da Kureyşlilerin içinde olduğunu, Hz. Ebubekir'in ona bu durumu açıklayabileceğini söylemiştir. Hasan b. Sabit, hemen Hz. Ebû Bekir'e gitmiştir. Hz. Peygamber'in yanına döndüğünde, onun soyunu iyice öğrendiğini söylemiş ve Allah'a yemin ederek hicv ederken şüphesiz onu diğerlerinin arasından hamurdan kıl çeker gibi ayıracağını tekrar belirtmiştir. Hz. Peygamber, Hasan b. Sabit'e bu durumdan şüphesi olmadığını, Allah ve Rasulunu koruduğu müddetçe Cebrail'in onu destekleyeceğini buyurmuştur.²⁶⁹ Hasan b. Sabit hicv ve şiir yazıp Ebu Süfyan'ı susturduktan sonra Hz. Peygamber, Artık Hasan onları susturmakla hem kendini hem Müslümanları ferahlattı demiştir.²⁷⁰

²⁶⁴ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/806; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/50; İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/1673-1674; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, VI/141; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, III/217; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/288; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII/157.

²⁶⁵ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/806; es-Süheylî, *Ravd*, V/283; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, VI/141; İbn Kesîr, *Bidâye*, III/259.

²⁶⁶ es-Süheylî, *Ravd*, V/396.

²⁶⁹ İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/1674; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, III/217; İbn Kesîr, *Bidâye*, X/105; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/288.

²⁷⁰ Ali, *el-Mufasssal*, XVIII/304.

Ebu Süfyan b. Haris, Müşriklerin safında Bedir savaşına katılmıştı. Bedir Savaşına katılmayan Ebu Leheb ise Bedir Savaşının sonucu merak ediyordu. Ebu Süfyan savaş dönüşünde Ebu Leheb ile karşılaşmıştır. Ebu Leheb ona: *“Yanıma gel! Kardeşimin oğlu, haberler ancak sendedir.”* demiştir.²⁷¹ Daha sonra Ebu Süfyan, Ebu Leheb’in yanına oturmuş, Ebu Leheb savaşa katılan insanların durumu sorunca Ebu Süfyan: *“Vallahi ortada bir şey yok. Savaş uzun sürmedi. Biz onlara karşı cesaretle savaştık. Ancak Müslümanlar bizi istedikleri gibi öldürüyor, istedikleri gibi esir alıyorlardı. Bu durum yüzünden kendi adamlarımızı kınamadım. Çünkü gökle yer arasında duran yağız atlara binmiş beyaz giyinen adamlarla karşılaştık. Önlerine çıkan herkesi öldürüyor ve kimse onlara karşı koyamıyordu.”* demiştir.²⁷² Hz. Peygamber’in azatlı kölesi Ebu Rafi, beyaz giyinen atlı adamların melekler olduğunu söyleyince Ebu Leheb onu dövmüştür.²⁷³

2.2.3. Müslüman Olması

Ebu Süfyan bin Haris Hz. Peygamber ve Müslümanlara düşmalığını yirmi yıl boyunca sürdürdü. Ebu Süfyan Rum Kayseri ile bir sohbetinde: *“Rum Kayserinin yanında ne İslâmiyetten kaçıldığım, ne de Muhammed’den başkasının tanındığını gördüm. Bunun üzerine, kalbime İslâmiyet sevgisi girdi. İçinde bulunduğum müşrikliğin bâtil ve boş olduğunu anladım. Ne çare ki, biz akılları başlarında bir kavimle birlikte bulunuyorduk. İnsanların akıllarına ve görüşlerine göre yaşadıklarını sanıyordum. Onlar bir yol tutup gittiler, biz de o yolu tutup gittik Şerefli, yaşlı kişiler putlarından yardım dileyerek Muhammed’e karşı ayaklandıkları ve ataları yüzünden ona kızdıkları zaman, onlara uydum. Bir gün, kendi kendime: Ben kimlerle arkadaş oluyorum? Kimlerin yanında bulunuyorum?”* diye buyurmuştur.²⁷⁴

Ebü Süfyân b. el-Hâris, bir gün Şam'a gittiği bir vakit Hz. Peygamber’e benzediğinden²⁷⁵ dolayı oradaki halk onu tanımış ona: *“Bu, şu dinden dönenin amcasının*

²⁷¹ İbn Hişam, *es-Sîre*, II/210; Taberî, *Târih*, II/462; İbn Hibbân, *es-Sikât*, I/177.

²⁷² İsmâil b. Muhammed b. Fadl b. Ali İsfahânî, *Delâilü'n-Nübüvve* (Beyrut: Daru'n-Nefâis, 1986), 473; es-Süheyli, *Ravd*, V/120; el-Kelâî, *el-İktifâ fî Meğâzi Resûlillâh ve Selâseti'l-Hulefâ*, I/346; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, II/66; el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ*, VI/311; Şâmî, *Subulü'l-Hüda ve'r-Reşâd*, IV/67; Diyarbekrî, *Târihu'l-Hamîs*, I/388; et-Tahtâvî, *Sîreti Sâkini'l-Hicâz*, 487.

²⁷³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/97-98; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I/315.

²⁷⁴ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/811; Köksal, *İslam Tarihi (Medine Devri)*, I/753.

²⁷⁵ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/806; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, VI/141.

oğludur.” demişlerdi. Bu sözler üzerine Ebû Süfyân b. el-Hâris şiirinde ise şöyle demiştir:²⁷⁶

أَفِرَّ وَأَنَاى جَاهِدًا عَنْ مُحَمَّدٍ
وَأُدْعَى وَإِنْ لَمْ أَنْتَسِبْ بِمُحَمَّدٍ

Çaba sarf ederek kaçıyorum ve uzaklaşıyorum Muhammed'den...

*Ve çağrılıyorum, intisab etmesem de, Muhammed (adı) ile.*²⁷⁷

Hiz. Peygamber'in Mekke'ye doğru fethi konuşulduğu vakitte, Allah Ebû Süfyân b. el-Hâris'in kalbine İslâm'ı düşürdü.²⁷⁸ Bunun üzerine Ebû Süfyân zevcesine ve çocuklarına: “Çıkış için hazırlanın, kuşkusuz Muhammed'in gelişi yaklaşmıştır!” dedi. Bunun üzerine zevcesi ve oğlu Ebu Süfyan'a canlarının kendisine feda olduğunu, Arap olan ve olmayan herkesin Hiz. Peygamber'in yanında olduğu bir zamanda, eski dostu ve akrabası olarak yardım etmek yerine ona cephe almanın doğru olmadığını söylemiştir. Ardından Ebu Süfyan, kölesi Mezkûr'a birkaç deve ve at hazırlamasını istemiştir.²⁷⁹ Bu esnada yanlarında Hiz. Peygamber'in halası Atike bt. Abdülmuttalib'in oğlu Abdullah b. Ebu Ümeyye de vardı.²⁸⁰ Mekke ve Medine arasında bulunan Beni Ukba²⁸¹, Niku'l-akab²⁸², Seniyeti'l-ikab²⁸³, Sukyâ-Arc²⁸⁴ ya da Ebvâ²⁸⁵ kaynaklarda ihtilaf edilen bir mevkide Hiz. Peygamber ile karşılaştılar. Hiz. Peygamber, Ebu Süfyan'nın öldürülmesini helal kılmıştı.²⁸⁶ Bu yüzden Ebu Süfyan öldürülme korkusu nedeniyle kılık değiştirip oğlu Cafer'i de yanına alarak Hiz. Peygamber'in yanına gitmişti.²⁸⁷ Hiz. Peygamber hayvanına bineceği esnada kendisiyle konuşmak istediğini belirtmiş, fakat Hiz. Muhammed (s)

²⁷⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/48.

²⁷⁷ İbn Sa'd, çvr. Demircan, *Kitâbü't-Tabakakâtil'l-Kebir*, IV/56.

²⁷⁸ el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ*, I/11.

²⁷⁹ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/811; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/46-47.

²⁸⁰ İbn Hişam, *es-Sîre*, II/400.

²⁸¹ Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, II/165.

²⁸² İbn Hişam, *es-Sîre*, II/851.

²⁸³ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, VI/141.

²⁸⁴ İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/1674.

²⁸⁵ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/811; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/46; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, V/194; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/288.

²⁸⁶ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/811-812.

²⁸⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/46.

yüzünü başka tarafa çevirmişti. Bunun üzerine Ebu Süfyan: “*Bütün yakın uzak her şey beni tuttu ve sıktı. Ona ulaşmadıkça, ben bir ölüyümdür. Resûlullah (s)’in akrabası olduğum için, onun iyiliğini ve merhametini düşünerek beni affeder diye ummuştum lakin Müslüman olmama sevinecekleri yerine Hz. Peygamber (s) benden yüz çevirince onu gören Müslümanlar da benden yüz çevirdi.*”²⁸⁸ demiştir. Hz. Ömer, Ebu Süfyan’ı görünce: “*Ey Allah’ın düşmanı Resûlullah (s)’i ve ashabını inciten sensin ha! Sen İslam’a düşmanlığını batının ve doğunun her yerine ulaştırdın!*” diyerek serzenişte bulunmuştur.²⁸⁹ Ebu Süfyan, Hz. Ömer’in yanından uzaklaşıp Abbas’ın yanına gelerek ondan yardım istemiştir. Ebu Süfyan Abbas’a: “*Ey Abbas! Ben Resûlullah’ın yakını ve asaletli olmam hasebiyle Müslüman oluşumun Resulullah’ı mutlu edeceğini sanmıştım. Fakat ondan umduğum tepkiyi alamadım. Beni kabul etmesi için onunla konuş.*” demiştir. Bunun üzerine Abbas: “*Hayır! Vallahi, onun senden yüz çevirdiğini gördükten sonra, onunla tek bir kelime bile konuşamam. Resulullah (s) sinirlendirmekten korkarım.*” dedi. Ebu Süfyan, Abbas’a başka kimden yardım alabileğini sorunca Hz. Ali’yi tavsiye etmiştir. Fakat Hz. Ali’den de olumlu bir yanıt alamamıştır.²⁹⁰

Ebu Süfyan tüm uğraşlara rağmen Hz. Peygamber (s)’den olumlu yanıt alamamış, Hz. Peygamber’in çadırının önünde oturarak şöyle demiştir: “*Resulullah Cuhfe’ye varıncaya kadar kapının yanından ayrılmadım. Ne Resulullah ne de sahabe benimle konuşuyordu. Her konaklamada çadırının kapısının önünde oturuyordum. Oğlum Cafer ise ayakta duruyordu. Resulullah, beni ne zaman görse yüzünü çeviriyordu. Ezâhir yokuşundan Mekke’nin Ebtah vadisine inince, Resulullah’ın çadırının kapısının önüne geldim. Resulullah’ın bana bakışı ilk yumuşak bakıştıydı. Bana gülümseyeceğini umuyordum.*”²⁹¹ Bu sırada Hz. Ali, Ebu Süfyan’a Hz. Yusuf’u kuyuya atan kardeşlerine söylediği sözleri (ayetleri) Hz. Peygamber’e söylemesini tavsiye etmiştir.²⁹² Bunun üzerine Ebu Süfyan: “*Allah'a yemin ederiz ki, Allah seni bizden üstün tutmuştur; doğrusu biz suç işlemiştik*” ayetini okumuştur.²⁹³ Hz. Peygamber bu ayet üzerine başka bir ayetle

²⁸⁸ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/807; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV/46-47; el-Makrîzî, *İmtâ’u’l-esmâ*, I/356.

²⁸⁹ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/811; Köksal, *İslam Tarihi (Medine Devri)*, I/754.

²⁹⁰ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/812; Sibt İbnü’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-zamân*, V/194; Köksal, *İslam Tarihi (Medine Devri)*, I/754-755.

²⁹¹ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/808-809; Sibt İbnü’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-zamân*, III/135; İbn Kesîr, *Bidâye*, X/105.

²⁹² İbn Abdülber, *İstî’âb*, IV/1674; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII/157.

²⁹³ Yusuf 12/91

cevap vermiştir: “Size bugün hiçbir başa kakma ve ayıplama yoktur! Allah sizi yargılasın! O, Esirgeyenlerin en Esirgeyicisidir!”²⁹⁴

Ebu Süfyan b. Haris ve Abdullah b. Ebu Ümeyye Hz. Peygamber’in hoşnutluğunu almak için onun huzuruna çıkma çabalarından hiçbir zaman vazgeçmemişlerdi. Hz. Peygamber’in hanımlarından Ümmü Seleme bu durum hakkında Hz. Muhammed (s)’e: “Biri amcanın oğlu ve sütkardeşindir. Diğeri de halanın oğlu ve hısmındır. Allah, onları sana Müslüman olarak gönderdi. Onlar, senin huzurunda ve halkın önünde işe yaramaz olamazlar.” demiştir.²⁹⁵ Hz. Peygamber ise şöyle buyurmuştur: “Amcamın oğlu haysiyet ve şerefime dil uzattı. Halamın oğlu ve hısmım olan kişi de Mekke’de bana layık olmadığı sözleri söylemiştir. Bana onların ikisinin de yanımda olmaları gerekmez.”²⁹⁶ Ebu Süfyan, Hz. Peygamber (s)’in bu sözlerini duyunca: “Vallahi, ya yanına girmeme izin verir ya da bu oğlumu da alır, açlıktan ve susuzluktan ölünceye dek çekip gideriz. Sen, benim akrabam, milletin en uslusu, en naifi, en yardımseveri ve kerem sahibisin.” demiştir.²⁹⁷ Hz. Peygamber bu sözleri duyunca onlara acımış affetmiş, huzuruna gelmelerine izin vermiştir.²⁹⁸ Ebu Süfyan b. Haris ve oğlu içeri girdiğinde Hz. Peygamber onu tanımak için Ebu Süfyan’dan peçesini açmasını istemiştir.²⁹⁹ Daha sonra Ebu Süfyan kelime-i şهادetini getirip Müslüman olmuştur.³⁰⁰ Hz. Peygamber, Hz. Ali’ye Ebu Süfyan’a abdest ve sünnet hakkında bilgi vermesini emretmiştir. Ebu Süfyan gerekli fazifeleri yerine getirince Hz. Muhammed (s)’in arkasında namaz kılmıştır.³⁰¹ Ebu Süfyan b. Haris Müslüman olduktan sonra bir şiirinde:³⁰²

لَعَمْرُكَ إِنِّي يَوْمَ أَحْمِلُ رَايَةً

²⁹⁴ Yusuf 12/92

²⁹⁵ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/811; İbn Hişam, *es-Sîre*, II/200; es-Süheylî, *Ravd*, VI/61; Zehebî, *Siyeru A’lami’n-Nübelâ*, II/165.

²⁹⁶ Taberî, *Târih*, III/114.

²⁹⁷ İsfahânî, *Ma’rifetü’s-sahâbe*, V/2586; İbn Abdülber, *İstî’âb*, IV/1674; Zehebî, *Târihu’l-İslâm*, II/536; el-Âmirî, *Behcetü’l-meğâfil ve bugyetü’l-emâsil*, I/403.

²⁹⁸ İbn Abdülber, *İstî’âb*, IV/1673.

²⁹⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV/48.

³⁰⁰ İbnü’l-Esir, *Kâmil*, I/672; Sıbt İbnü’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-zamân*, V/194; Şâmî, *Subulü’l-Hüda ve’r-Reşâd*, V/300.

³⁰¹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV/47-48; el-Uleymî Muciruddin el-Hanbelî, *et-Tarihu’l-mu’teber fi enbâi men ğaber* (Dimeşk: Dâru’n-Nevâdir, 2011), I/89.

³⁰² İsfahânî, *Ma’rifetü’s-sahâbe*, V/2586; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Gâbe*, VI/141; el-Kelâî, *el-İktifâ fi Meğâzi Resûlillâh ve Selâseti’l-Hulefâ*, I/502; Sıbt İbnü’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-zamân*, I/194; Zehebî, *Târihu’l-İslâm*, II/536; İbn Kesîr, *Bidâye*, VI/531; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII/157; Ali, *el-Mufasssal*, XVIII/276.

لَتَغْلِبَ خَيْلُ اللَّاتِ خَيْلَ مُحَمَّدٍ
لَكَالْمُدْلِجِ الْحَيْرَانِ أَظْلَمَ لَيْلُهُ
فَهَذَا أَوَانِي الْيَوْمِ أَهْدِي وَأَهْتَدِي
هَدَانِي هَادٍ غَيْرُ نَفْسِي وَدَلَّنِي
عَلَى اللَّهِ مَنْ طَرَدْتُ كُلَّ مُطَرِّدٍ

“Senin hayatına yemin ederim ki, doğrusu ben, bir sancağı taşıdığım gün,

el-Lât'ın atı, Muhammed'in atına galip gelsin diye,

Doğrusu, gecesi kararan şaşkın kirpi gibiydim.

İşte bu benim zamanımdır, bugün hidayet ediliyorum ve yol alıyorum.

Nefsinden başka bir rehber bana yol gösterdi ve

Beni götürdü Allah'a, her kovma yerinde kovduğum kişi!”³⁰³

Hz. Peygamber şiirde -her kovma yerinde kovduğum kişi- cümlesinden sonra Ebu Süfyan b. Haris'e: “Bilakis biz seni kovduk” diye buyurmuştur.³⁰⁴

2.2.4. Müslümanlık Sonrası Ebû Süfyân

Ebû Süfyân b. el-Hâris, Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber'e bakmaktan hâya eder, her seferinde pişmanlığını çevresindekilere gösterirdi.³⁰⁵ Hz. Peygamber Ebu Süfyan hakkında: “Ebû Süfyân b. el-Hâris, Cennet ehli delikanlılarının efendisidir!” buyurmuştur. Ebu Süfyan b. Haris'in hayatı, İslam'ın en azılı düşmanlarından, Müslümanların en şerefliyelerinden olma yolunda ibret verici bir hayata dönüşmüştü.³⁰⁶

Ebû Süfyân b. el-Hâris, ibadetine düşkün bir kul idi. Yazın, sabah namazından zeval vaktine, öğlen namazından ikindi namazına kadar namaz kılardı. Ebu Süfyan b. Haris bir gün namazı erkenden kılıp ibadet ettiği yerden ayrılmıştı. O sırada Hz. Ali ile karşılaşmıştı. Hz. Ali ona: “Neyin var, bugün çekip gitmekte olduğun vaktinden önce

³⁰³ İbn Sa'd, çvr. Demircan, *Kitâbü't-Tabakakâtîl'l-Kebir*, IV/55.

³⁰⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/47.

³⁰⁵ İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/1673; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/288.

³⁰⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/50; İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/1674; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, VI/141; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, III/217; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/288; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI/157.

çekip gittin?” dedi. Ebû Süfyân ise şöyle dedi: “Osman b. Affân’a varıp, evlenmek için ondan kızını istedim; ancak bana hiçbir cevap vermedi. Ben de bir saat oturdum. Yine de bana hiçbir cevap vermedi!” Bunun üzerine Hz. Ali: “Ben seni ondan daha yakın olanla evlendiririm!” diyerek, kardeşi Cümane bt. Ebu Talip ile evlendirdi.³⁰⁷

Hz. Peygamber ile daha çok vakit geçirememenin üzüntüsü içinde yaşayan Ebu Süfyan b. Haris, Hz. Muhammed vefat ettikten sonra şiddetli üzüntü yaşamıştır.³⁰⁸ Hz. Peygamber’in vefatı üzerine şiir yazmıştır:³⁰⁹

أَصِيبَ الْمُسْلِمُونَ بِهِ قَلِيلُ

وَأَسْعَدَنِي الْبُكَاءُ وَذَاكَ فِيمَا

فَقَدْ عَظُمَتْ مَصِيبَتُنَا وَجَلَّتْ

عَشِيَّةَ قَيْلٍ: قَدْ قُبِضَ الرَّسُولُ

يَرُوحُ بِهِ وَيَغْدُو جِبْرِيلُ

فَقَدْنَا الْوَحْيَ وَالتَّنْزِيلَ فِينَا

“Müslümanların başına gelen için

Ağlamak azdır bile

Başımıza gelen şey çok büyük

Resûl öldü denildikten sonra

Şüphesiz Cibril’in getirdiği

Vahyin indirilişini artık kaybettik.”³¹⁰

2.2.5. Katıldığı Savaşlar

Ebu Süfyan b. Haris, Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber’in yanından ayrılmamıştır. Hayber’in fethinde Müslümanlarla ile mücadele etmiştir. Fetih

³⁰⁷ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV/49-50.

³⁰⁸ Kandemir, “Ebû Süfyân el-Hâşimi”, X/232.

³⁰⁹ Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, III/217; İbn Kesîr, *Bidâye*, IV/558.

³¹⁰ Sibt İbnü’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-zamân*, IV/258.

tamamlandıktan sonra Ketibe'nin³¹¹ Has vadisinde bulunan arpa, buğday, hurma ve hurma çekirdeği vs. taksim edildiği zaman Hz. Peygamber, Ebu Süfyan b. Haris'e 100 vesk ganimet vermiştir. Yüz yerine otuz vesk verildiği de söylenir.³¹² Hz. Peygamber Ebu Süfyan'a her yıl bu yardımı yapmıştır.³¹³

Ebu Süfyan b. Haris, Mekke'nin Fethi'ne de katılmıştır. Müslümanların yanında mücadele etmiştir.³¹⁴ Hz. Peygamber, Mekke'nin fethinde sonra Mescid-i Haram'da tavafını yapmıştır. Daha sonra zemzem kuyusunun yanına gelerek: *"Eğer bana uyulmayacak ve Abdülmuttalib oğullarının Zemzem suyunu çekme hizmetine üşüşülüp kendileri bu hizmetten alıkonulmuş olmayacak olsaydı, Zemzem kuyusundan bir kova da kendim çekerdim!"* buyurmuştur.³¹⁵ Vakidi, Meğazi eserinde, Hz. Peygamber'in bu söyleminden sonra Ebu Süfyan b. Haris'in zemzem kuyusundan bir kova su çektiğini, Hz. Peygamber'in de zemzem suyundan içtiğini rivayet etmektedir.³¹⁶

Ebu Süfyan b. Haris, Huneyn ve Taif gazvelerine de katılmıştır. Huneyn gavzesinde Hz. Peygamber'in yanında düşmana karşı sebat etmiştir.³¹⁷ Huneyn'de Ebû Süfyân'ın üzerinde çizgili kumaşlardan bir elbise ve çizgili kumaşlardan bir sarık vardı. Belini bir şal ile bağlamıştı.³¹⁸ Ebu Süfyan b. Haris Huneyn savaşında: *"Huneyn'de düşmanla karşılaştığımda kılıç çekerek, atımla fırladım ve o esnada Resûlullah ise benim onun uğrunda ölümü istediğimi bilmiyordu."* demiştir.³¹⁹ Abbâs, Ebu Süfyan'a bakarak: *"Ya Resûlullah! Bu, senin kardeşin ve amcanın oğlu Ebû Süfyân b. el-Hâris'tir. Artık ondan hoşnut ol!"* dedi. Resûlullah (sas) ise şöyle buyurdu: *"Kuşkusuz ben ondan hoşnut oldum! Allah da onun, bana yaptığı her düşmanlığını bağışlasın!"* daha sonra Ebu Süfyan'a doğru dönüp, *"Kardeşim!"* dedi. Bunun üzerine Ebu Süfyan: *"Hayatıma yemin ederim ki, ben onun üzengideki ayağını öptüm"* dedi.³²⁰

³¹¹ Hayber'de bulunan bir kale

³¹² Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, III/135.

³¹³ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/693-695; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/47-48; Köksal, *İslam Tarihi (Medine Devri)*, I/526.

³¹⁴ Kandemir, "Ebû Süfyân el-Hâşimî", 10/232.

³¹⁵ el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ*, I/390.

³¹⁶ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/832.

³¹⁷ İbn Hişam, *es-Sîre*, IV/85; İbn Kesîr, *Bidâye*, X/105; el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ*, I/11; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, III/217.

³¹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/49.

³¹⁹ el-Halebî, *es-Sîretü'l-Halebî*, III/67.

³²⁰ Müslim, *Sahih-i Müslim*, Cihad/76-78-80.

Savaşın seyri müşriklerin lehine olunca Müslümanlar kaçmaya başlamıştı. Hz. Muhammed (s) o sırada: “Peygamber benim! Yalan yok! Ben Abdulmuttalib’in oğluyum!” deyince Ebu Süfyan o sırada Resûlullah’ın (sas) dişi katırının gemini tutmuştur. Toz geçtiğinde, Resûlullah (sas), “Kim bu? ” dedi. Ebu Süfyan: “Kardeşin Ebû Süfyân!” dedi. O da, “Kardeşim, güzel (onaylıyorum) vallahi öyleyse!” dedi.³²¹

Hiz. Peygamber Ebu Süfyan’ın ailesinin en hayırlısı olduğunu³²² ve onun amcası Hiz. Hamza’nın yerini aldığını ashabına demiştir.³²³ Bundan sonra Ebû Süfyân’a, Esedullah (Allah’ın aslanı) ve Esedürresûl (Resûlün aslanı) denilmeye başlanmıştır.³²⁴ Ebû Süfyân b. el-Hâris, Huneyn günü hakkında çok sayıda şiir söylemiştir. Bir şiirinde Huneyn gününü şöyle anlatmıştır:³²⁵

لَقَدْ عَلِمْتُ أَفْنَاءَ كَعْبٍ وَعَامِرٍ
غَدَاةَ حُنَيْنٍ حِينَ عَمَّ التَّضَعُّعُ
بَأْنَى أَخُو الْهَيْجَاءِ أَرْكَبُ حَدَّهَا
أَمَامَ رَسُولِ اللَّهِ لَا أَتَتَّعُتُ
رَجَاءَ ثَوَابِ اللَّهِ وَاللَّهِ وَاسِعٌ
إِلَيْهِ تَعَالَى كُلُّ أَمْرٍ سَيَرْجِعُ

“Kuşkusuz Ka’b ve Âmir’in (ailesi bilinmeyen) insanları bildi.

Huneyn sabahında dağılmanın yayıldığı vakit ki

Ben kavganın kardeşiyim, onun en üst sınırını takip ederim.

Resûlullah’m önünde, kekelemem.

Allah’ın sevabını umarak ve Allah (c.c) rahmeti geniştir...

³²¹ Vâkidî, *Meğâzî*, III/898; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV/49; Belâzurî, *Ensâb*, IV/401; Sibt İbnü’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-zamân*, V/194; el-Fâsî, *el-Âkdu’s-Semîn*, VI/288; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII/157; el-Makrîzî, *İmtâ’u’l-esmâ*, I/356.

³²² Sibt İbnü’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-zamân*, V/194.

³²³ İbn Abdülber, *İstî’âb*, IV/1674-1675; el-Fâsî, *el-Âkdu’s-Semîn*, VI/288.

³²⁴ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV/48-49.

³²⁵ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV/49.

O yüce zata, her iş dönecektir.”³²⁶

2.2.6. Vefatı

Ebu Süfyan, hac ibadetini eda ettiği sırada Mina’da tıraş olmuştu.³²⁷ Başındaki bir siğili berber yanlışlıkla kesince Ebu Süfyan hastalandı. Kısa sürede durumu kötüleşti.³²⁸ Ebû Süfyân’a vefat gelip çatığında, ailesine şöyle dedi: “*Benim için ağlamayın. Zira ben Müslüman olduğumdan beri bir hata ile kirlenmedim.*”³²⁹

Ebu Süfyan b. Haris ölmeden üç gün önce kendisi kabrini kazmıştır.³³⁰ Kazdıktan sonra: “*Ey Allah’ım! Ne Resûlullah’tan ve ne de kardeşlerimden sonra geriye ben de kalmayacağım. Beni de o ikisinin yanına al!*” diye buyurdu. Bu duayı ettiği günün akşamı vefat etmiştir. Kardeşi Nevfel b. el-Hâris’ten yaklaşık dört ay sonra yani hicretin 20. yılında (641 m.) vefat etmiştir.³³¹ Nevfel’den üç ay on yedi gün sonra³³² veya dört ay on üç gün³³³ vefat ettiğini idda edenler de bulunmaktadır. Askalani ise ölüm tarihinin belli olmadığını, hicri 15. Ya da hicri 20. yılda vefat ettiğini nakletmektedir.³³⁴ Bunun dışında hicri 24. yılda vefat ettiğini söyleyenler de bulunmaktadır.³³⁵ Hz. Ömer onun cenaze namazını kılmış, Balâ’da, Akıl b. Ebû Tâlib’in evinin köşesinde bulunan Dârü’l-Kerâhî denilen yere gömülmüştür.³³⁶

2.2.7. Çocukları

Ebû Süfyân b. el- Hâris’in şu çocukları dünyaya geldi.³³⁷

1. Ca’fer

³²⁶ İbn Sa’d, çvr. Demircan, *Kitâbü’t-Tabakakâtil’l-Kebir*, IV/57.

³²⁷ Ali, *el-Mufasssal*, XVI/36.

³²⁸ İbn Abdülber, *İstî’âb*, IV/1675-1676; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Gâbe*, VI/141; Sıbt İbnü’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-zamân*, V/194; el-Fâsî, *el-Âkdu’s-Semîn*, VI/288-289.

³²⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV/50; el-Begavî, *Mu’cemü’s-sahâbe*, V/404.

³³⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII/157-158.

³³¹ Vâkıdî, *Meğâzî*, II/812; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV/50.

³³² İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Gâbe*, VI/141.

³³³ el-Fâsî, *el-Âkdu’s-Semîn*, VI/289.

³³⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII/158-159.

³³⁵ Sıbt İbnü’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-zamân*, V/195-196.

³³⁶ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV/50; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII/158; İbn Kesîr, *Bidâye*, X/105.

³³⁷ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV/45-46; İbn Asâkir, *Târihu Medineti Dımaşk*, XXIX/72; Diyarbekrî, *Târihu’l-Hamîs*, I/161; Rıza, *Muhammed Resulullah*, I/486.

Annesi, Cümâne bt. Ebû Tâlib b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay'dır.³³⁸

2. Ebü'l-Heyyâc. Adı, Abdullah'tır.

3. Cümâne

4. Hafsa. (Hamide de denir.)

Bu dört evladının annesi, Fağme bt. Hemmâm b. el-Efkam b. Ebû Amr b. Zuveylim b. Cu'ayi b. Dühmân b. Nasr b. Mu'âviye'dir. Hafsa'nın ve Ebü'l-Heyyâc'ın annesinin, Cümâne bt. Ebû Tâlib olduğu da söylenir.³³⁹

5. Âtike

Annesi, Ümmü Amr bt. el-Mukavvim b. Abdülmuttalib b. Hâşim'dir.³⁴⁰

6. Ümeyye

Annesi, ümmü veledir. Annesinin Ebü'l-Heyyâc'ın annesi olduğu da rivayet edilir.

7. Ümmü Külsûm

Annesi ümmü veledir.

Ebû Süfyân b. el-Hâris'in çocukları İslam'a hizmet etmiş ama zamanla nesilleri giderek azalıp yok olmuş; onlardan hiçbirisi geriye kalmamıştır.³⁴¹

2.3. Abdullah B. Haris

Künyesi: Abdullah Bin. Haris b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusaydır. Asıl adı, Abduşems'tir.³⁴² Annesi, Gaziyye bt. Kays b. Taif b. Abduluzza b. Amire b. Umeyr b. Vedia b. el-Haris b. Fih'r'dir.³⁴³

Doğum tarihi hakkında net bir bilgi yoktur. İslam'ı kabul etmesi Mekke'nin fethinden önce gerçekleşmiş, ardından Medine'ye hicret etmiştir.³⁴⁴ İslam'ı kabul ettikten sonra Hz. Peygamber ona Abdullah ismini vermiştir.³⁴⁵ Hz. Peygamber'in askeri

³³⁸ Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Abdillâh b. Muhammed el-Mekkî Muhibbüddîn et-Taberî, *Zahâiru'l-Ukbâ f'i Menâkibi Zevi'l-Kurbâ* (Kahire: Daru'l Kitabu'l-Misriye, 1937), 224; Şâmî, *Subulü'l-Hüda ve'r-Reşâd*, XI/116.

³³⁹ Belâzurî, *Ensâb*, IV/408.

³⁴⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/444.

³⁴¹ Muhibbüddîn et-Taberî, *Zahâiru'l-Ukbâ f'i Menâkibi Zevi'l-Kurbâ*, 224.

³⁴² İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, III/207.

³⁴³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/45.

³⁴⁴ İbn Kuteybe, *el-Ma'arif*, I/127.

³⁴⁵ Zübeyrî, *Kitâb-u Nesebi Kureyş*, 88.

seferlerinden birinde onunda giderken, es-Safra³⁴⁶ denilen mevkide vefat etti. Efendimiz onu kendi gömleği ile kefenledi ve defnetti.³⁴⁷ Hz. Peygamber onun arkasından: “*Kendisi mutlu bir saadete kavuştu.*” demiştir. Abdullah b. Haris’in nesli devam etmemiştir.³⁴⁸

2.4. Muğire

Haris b. Abdulmuttalib’in çocukları içinde Muğire diye bir oğlu olup olmadığı oldukça şüpheli bir mevzudur. Muğire’nin Ebu Sufyan b. Haris ile aynı kişi olduğunu dile getirenler de oldukça fazladır. Söylenenler fikirlerin çokluğu ve ortak söylemlerin olduğuna baktımızda, Ebu Sufyan’dan ayrı bir şahsiyet olmadığı, fakat onun asıl adı olmasından dolayı karıştırıldığı ve bu sebeple de Haris’in bir oğlu gibi gösterildiği söylenebilir.³⁴⁹

2.5. Abdullah

Abdullah, kaynaklarda tıpkı Muğire gibi Haris’in başka bir oğlu olarak yazılmış, Abduşems yani Abdullah b. Haris’ten ayrı bir kardeş olarak gösterilmiştir. Lakin bu kitaplarda ona dair hiçbir bilgi verilmemiştir. Abduşems ile aynı şahsiyet olarak gören eserlerin çokluğunu da göz önünde de bulundurursak sonu tıpkı Muğire gibi isim değişikliğinden dolayı Haris b. Abdulmuttalib’in çocukları arasında sayılmıştır.³⁵⁰

2.6. Ümeyye

Bu isim Belazuri’nin Ensâbü’l-Esrâf eserinde Haris b. Abdulmuttalib’in oğlu olarak geçmiştir. Fakat bu eser de dâhil hiçbir kaynakta kim olduğuna dair Ümeyye hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır.³⁵¹

³⁴⁶ Safrâ, Medine taraflarında bir vadidir. Hacıların yolunda olan bu vadiye hurma ve ziraat çoktur. Onunla Bedir arasında bir günlük mesafe vardır.

³⁴⁷ Sibt İbnü’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-zamân*, V/194.

³⁴⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV/45; İbn Kudâme, *et-Tebyîn fî ensâbi’l-Kureşiyîn*, 108; Diyarbekrî, *Târîhu’l-Hamîs*, I/160.

³⁴⁹ Belâzurî, *Ensâb*, IV/401.

³⁵⁰ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV/41; İbn Asâkir, *Târîhu Medineti Dimaşk*, XI/105.

³⁵¹ Belâzurî, *Ensâb*, IV/401.

2.7. Erva

Erva bt. Haris'in Müslüman olduğunu söyleyen Darekutniye karşıt olarak İbn Kuteybe Müslüman olmadığını zikretmiştir. Erva, Ebu Vedaa b. Sabra es-Sehmi ile bir izdivaç gerçekleştirmiştir. Bu evlilikten Muttalib ve Ebu Sufyan adlı çocukları dünyaya gelmiştir.³⁵²

Bazı kaynaklarda bu çocukların haricinde Ümmü Cemil, Rebia, Ümmü Hâkim isimli çocuklarının olduğu da rivayet edilmiştir.³⁵³ Fakat bu çocukları hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

³⁵² Zübeyrî, *Kitâb-u Nesebi Kureyş*, 85; Belâzurî, *Ensâb*, IV/408; Diyarbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/162.

³⁵³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X/50; Kiraz, *Hz. Peygamber'in Amcaları*, 42.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEVFEL B. HARİS'İN ÇOCUKLARI

Nevfel b. Haris'in çocukları, kaynaklarda sayı bakımından farklılık göstermektedir. İbn Sad, Nevfel'in çocuklarının sayısının on olduğunu söylemektedir. Bunlar: Haris, Abdullah, Muğire, Abdurrahman, Rebia, Said, Ubeydullah, Ümmü Said, Ümmü'l Muğire, Ümmü Hâkim'dir.³⁵⁴ Askalani ise, Ümmü Said hariç diğer çocuklarından bahsetmiştir.³⁵⁵ Şamî Diyarbekri ve İsamî'nin eserlerinde, Haris, Muğire, Abdullah, Ubeydullah, Abdurrahman, Rebia, Said ismindeki çocukları yer almış, fakat Ümmü'l Muğire, Ümmü Hâkim ve Ümmü Said ismindeki çocuklarına yer verilmemiştir.³⁵⁶ Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin eserine baktığımızda ise, Ubeydullah hariç diğer çocuklarından bahsetmektedir.³⁵⁷

Taberi ve İbn Abdülber'in eserlerinde diğerlerine nazaran çocuklarının sayısının daha az olduğu görülmektedir. Bunlar: Haris, Muğire ve Abdullah'tır.³⁵⁸ Buna ek olarak İbnü'l Esir, çocuklara Ümmü'l Muğire'yi de eklemiştir.³⁵⁹

Takiyyüddin el-Fâsî, Nevfel'in: Haris, Muğire, Abdullah, Abdurrahman, Said, Ümmü'l Muğire ve Ümmü Said adlı yedi çocuğu olduğunu nakletmiştir.³⁶⁰ Son olarak Belazuri sadece Haris, Muğire, Abdullah, Said ve Ümmü Hâkim'den bahsetmiştir.³⁶¹

³⁵⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/41.

³⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI/378.

³⁵⁶ Şamî, *Subulü'l-Hüda ve'r-Reşâd*, XI/137-138; Diyarbekrî, *Târihu'l-Hamîs*, I/161; el-İsamî, *Samtû'n-Nücûmî'l-Avâli fî Enbâi'l-Evâli ve't-Tevâli*, I/406.

³⁵⁷ Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, V/199-203.

³⁵⁸ Taberi, *Zeylû'l-müzeyyel*, 10; İbn Abdülber, *İstî'âb*, III/885-939.

³⁵⁹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V/347.

³⁶⁰ el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/168-169.

³⁶¹ Belâzurî, *Ensâb*, IV/297.

3.1. Haris B. Nevfel

Nevfel b. Haris'in en büyük oğludur.³⁶² Künyesi: el-Haris b. Abdülmüttalib b. Hişam b. Abdümenaf b. Kusay'dır.³⁶³ Annesi, Ezd kabilesinden Zaribe bt. Said b. el-Kışb'dır.³⁶⁴ Haris b. Nevfel, babası gibi İslam'a çokça katkılarda bulunmuştur.

Bilindiği üzere Hz Peygamber, yeğenlerine değer vermiş, onları çeşitli görevlere tayin etmiştir. Bunlardan biri de Haris b. Nevfel'dir. Haris b. Nevfel'in doğumu hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır.³⁶⁵ Sahabe olup olmadığı konusunda tarihçiler arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Tabiin olduğu konusundaki rivayetlerin de zayıf olduğu görülmektedir.³⁶⁶ Çünkü kaynakların tamamına yakını, Haris b. Nevfel'in sahabe olduğunu bildirmektedir.³⁶⁷

3.1.1. Müslüman Olması

Nevfel b. Haris ve Abbas b. Abdülmüttalib Bedir savaşında esirlikten azledildikten sonra Mekke'ye geri dönmüşlerdir. Mekke'de Hz. Peygamber'in akrabaları başta olmak üzere tüm Mekke halkının motivasyonu düşmüştür. Bu yenilgiden sonra Mekke'den Medine'ye hicretler yaşanmıştır. Haris b. Nevfel, babası Nevfel b. Haris ve Abbas b. Abdülmüttalib ile beraber Medine'ye hicret etmiştir.³⁶⁸ Bu nedenle Haris b. Nevfel ikinci tabakattan hicret edenlerden sayılmıştır.³⁶⁹ Bedir savaşına katılıp esir düştükten sonra iman ettiği kaynaklarda geçmektedir.³⁷⁰ Bu rivayetlerin zayıf olmasının yanında, Haris b. Nevfel'in Bedir savaşından sonra Medine'ye hicret edip, babası Nevfel b. Haris'in yanında Müslüman olduğu bilgisinin daha güçlü olduğu görülmektedir.³⁷¹ Müslüman olduğu zaman olgun bir adam olduğu da birçok kaynakta nakledilmiştir.³⁷²

³⁶² Askalanî, *el-İsâbe*, I/695.

³⁶³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/52.

³⁶⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/52; İbn Hibbân, *es-Sikât*, III/78; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, V/494.

³⁶⁵ Asri Çubukcu, "Hâris b. Nevfel" (DİA, 1997), c. 16/200.

³⁶⁶ Askalanî, *Tehzibü't-tehzîb*, II/160.

³⁶⁷ Taberî, *Târîh*, XI/529; Taberî, *Zeylül'l-müzeyyel*, 32; İsfahânî, *Ma'rifetü's-sahâbe*, II/748; İbn Abdülber, *İstî'âb*, I/291; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, III/463; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, II/158; Abdüsselam b. Muhsin Al-i İsa, *Dirasatun Nakdiyye li'r-rivateti'l-Maliye* (Medine: el-Camiatü'l-İslamiyye, 2002), II/677.

³⁶⁸ Taberî, *Zeylül'l-müzeyyel*, 32.

³⁶⁹ Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, V/494.

³⁷⁰ Çubukcu, "Hâris b. Nevfel", c. 16/200.

³⁷¹ Taberî, *Târîh*, XI/529; İbn Abdülber, *İstî'âb*, I/291; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, I/642; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, V/494; Safedi, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, XI/86; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, III/311.

³⁷² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/53; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, III/312.

3.1.2. Atandığı Görevler

İslamiyet Medine dışına yayılmaya başladığında Hz. Muhammed (s), çeşitli bölgelere, beldele ve kabilelere valiler tayin etmiştir. Bunlar “emir” olarak adlandırılmıştır. Ayrıca zekât tahsildarları da görevlendirilmiştir. Bu tahsildarlarına ise “âmil” denilmiştir. Zekât tahsildarları, zekâtları toplamanın yanı sıra ganimet ve cizye gibi devlet gelirlerini de tahsil ederlerdi.³⁷³ Âmillerden biri de Haris b. Nevfel idi. Haris b. Nevfel Hz. Peygamber’in akrabası olmasına rağmen önemli işlerde görev almıştır. Bunun nedeni Hz. Peygamber’in memur görevlendirirken göreve ehil olan kimselerin gelmesine önem vermesidir. Eskiden idareci olanlar Müslümanlar olduklarında eski görevlerine yeniden ataması yapılırdı. Ancak yeni emirler de tayin edilirdi. Hz. Peygamber (s) kabilelere öncelikle içlerinden olan bir zekât tahsildarı seçerdi. Valilerin ise, Hz. Muhammed (s)’i temsil etmek, adaleti sağlamak, davalara bakmak, güvenliği sağlamak, olayları önlemek, namaz kıldırmak, idari işleri yürütmek, İslam’ın yayılmasına öncülük etmek, gerektiğinde zekât toplamak gibi görevleri bulunmaktadır.³⁷⁴

Haris b. Nevfel’in gençlik ve orta yaş dönemleri, İslam devletinin temellerinin olgunlaştığı döneme denk gelmiştir. Haris b. Nevfel, Hz. Muhammed, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman tarafından önemli görevlere tayin edilmiştir.³⁷⁵ Hz. Peygamber, Haris b. Nevfel’i Mekke’de zekât tahsildarlığına görevlendirmiştir.³⁷⁶ Bunun yanında Cidde’ye çeşitli görevler için tayin etmiştir. Bu nedenle Huneyn savaşına katılmamıştır.³⁷⁷ Haris b. Nevfel’in atandığı görevler hususunda farklı rivayetler bulunmaktadır. İlk kaynaklarda Hz. Peygamber, Haris b. Nevfel’i Mekke’de önemli görevlere atamış, daha sonra Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman onu Mekke’nin valisi yaptığı geçmektedir.³⁷⁸ Bazı kaynaklarda Haris’in Hz. Ebubekir döneminde valilik görevini ifa ettiği aktarılmaktadır.³⁷⁹ İbnü’l Esir bu hususta, Hz. Ebubekir’in Haris’i, Hz. Peygamber’in atadığı görevden azlettiğini, yanı sıra vali olarak tayin etmesinin asılsız olduğunu lakin

³⁷³ Mehmet Erkal, “Âmil” (DİA, 1991), c. 3/58-60.

³⁷⁴ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 9. Bs (Ankara: DİB Yayınları, 2002), 298.

³⁷⁵ Al-i İsa, *Dirasatun Nakdiyye li’r-rivateti’l-Maliye*, II/677.

³⁷⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, III/78; Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, III/748; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I/695.

³⁷⁷ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Gâbe*, I/642.

³⁷⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV/53; Belâzurî, *Ensâb*, IV/297; Sibt İbnü’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-zamân*, V/494.

³⁷⁹ İbn Abdülber, *İstî’âb*, I/291; Safedî, *el-Vâfi bi’l-Vefeyât*, XI/86; Takyüddin Muhammed b. Ahmed el-Hasanî el-Fâsî, *Şifâ’ü’l-garâm bi-ahbâri’l-Beledi’l-harâm* (Beyrut: Darul Kitabul İlmiye, 2000), II/190.

Hz. Osman döneminde valilik görevini yaptığını aktarmıştır.³⁸⁰ Zehebi bu konuda, Haris'in dört halife döneminde çeşitli görevler verildiğini fakat vali olarak tayin edilmesinin imkânsız olduğunu belirtmektedir.³⁸¹ İbn Hacer, Haris'in dört halife döneminde vali olmadığını ancak Hz. Peygamber döneminde atandığı görevlere Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman döneminde devam ettiğini aktarmaktadır.³⁸²

3.1.3. Dürre bt. Ebu Leheb ile Evlenmesi

Dürre bt. Ebu Leheb, Haşim oğulları kabilesindendi. Ebeveynleri İslam'ın en azılı düşmanlarından olup babası Ebu Leheb, annesi Ümmü Cemil bt. Harb b. Ümeyye'dir. Dürre bt. Ebu Leheb düşmanlığa ve zorbalığa karşın ailesine ve çevresine meydan okuyarak Müslüman olmuştur.³⁸³ Haris b. Amir b. Abdülmuttalib, Dürre ile Bedir savaşında ölünceye kadar evli kalmıştır.³⁸⁴

Haris b. Nevfel, Dürre bt. Ebu Leheb'in, amcasının torunu ve üçüncü evliliğidir.³⁸⁷ Zehebi, Haris b. Nevfel yerine Haris b. Abdullah b. Nevfel adını yazmıştır.³⁸⁸ Dürre'nin Haris b. Nevfel ile evliliğinden bahsetmeyen kaynaklar da vardır.³⁸⁹ Dürre'nin Haris b. Nevfel'den üç çocuğu olmuştur. Bunlar Ukbe, Velid ve Ebû Müslim'dir. Bazı kaynaklarda bu çocukların Haris b. Amir b. Abdülmuttalib'ten olduğu söylenirse³⁹⁰ de Haris b. Nevfel'in çocukları olduğu noktasında fazlasıyla bilgi bulunmaktadır.³⁹¹

Dürre bt. Ebu Leheb, kocası ölünce Mekke'den Medine'ye hicret etmiştir. Meşhur sahabilerden olan ve aynı zamanda Hz. Peygamber'e vahiy getiren, Cebrail'in de bu sahabenin kılığına büründüğü, Dihyetü'l-Kelbi'yle evlenmiştir.³⁹² Hz. Peygamber'e itaat eden bazı kadın sahabiler Dürre bt. Ebu Leheb'i, Tebbet süresi inen adamın kızı olduğu için onu kınayıp onu her seferinde rahatsız etmişlerdir. O da Durumu Resûlullah'a haber

³⁸⁰ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gābe*, I/642-643.

³⁸¹ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, III/463; el-Fâsî, *Şifau'l-garâm*, II/192.

³⁸² İbn Hacer, *el-İsâbe*, I/695-696.

³⁸³ Ali Yardım, "Dürre bint Ebû Leheb" (İstanbul: DİA, 1994), c. 10/30-31.

³⁸⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II/13; İbn Kesir, *Bidâye*, V/499.

³⁸⁷ İbn Abdülber, *İstî'âb*, I/291; el-İsâmî, *Samtû'n-Nücûmi'l-Avâli fî Enbâi'l-Evâli ve't-Tevâli*, I/406.

³⁸⁸ Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I/199.

³⁸⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/52-53; İsfehânî, *Ma'rifetü's-sahâbe*, II/748.

³⁹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II/13; İbn Kesir, *Bidâye*, V/499.

³⁹¹ İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/1835; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gābe*, VII/103; Safedi, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, XIV/8.

³⁹² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII/50; Ebû Ca'fer Muhammed İbn Habîb, *Kitâbu'l-Muhabber* (Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, 2010), 65.

vermiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber halkı toplayarak: “Ey insanlar! Sizin nesebiniz var da benim nesebim yok mu? Dürre benim amcamın kızıdır. Onun hakkında hiç kimse hayırdan başka bir şey konuşmasın, diriler ölen yakınları yüzünden rahatsız edilmezler.” diyerek insanları uyarmıştır.³⁹³

3.1.4. Vefatı

Haris b. Nevfel birçok belde önemli görevleri tahsis ettikten sonra Abdullah b. Âmir b. Kureyz’in vali olduğu dönemde Basra’ya intikal etmiştir.³⁹⁴ Burada kendisine bir ev inşa ettirmiştir.³⁹⁵ Basra’da bir süre yaşadktan sonra, Hz. Osman’ın halifeliği döneminde, yetmiş³⁹⁶ yaşlarında iken vefat etmiştir.³⁹⁷ İsfehani, Haris b. Nevfel’in, Hz. Ömer döneminde vefat ettiğini ancak Hz. Osman döneminde vefat ettiğini söyleyenlerin de olduğunu aktarır.³⁹⁸ İbnü’l Esir, Haris’in, Hz. Ömer veya Hz. Osman döneminde vefat etmiş olabileceğini söylese de kesin bir bilgi vermemiştir.³⁹⁹ Askalani, Haris’in Muaviye döneminde vefat ettiğini ve Hz. Peygamber’e benzediğini bildirmiştir. Burada Haris’in, kardeşi Abdullah b. Nevfel ile karıştırıldığını söyleyebiliriz.⁴⁰⁰ Bu ihtilaflara karşın Haris’in Hz. Osman döneminde vefat ettiği birçok eserde geçmektedir.⁴⁰¹

3.1.5. Çocukları

- 1- Utbe
- 2- Muhammed el-Asğar
- 3- el-Haris b. el-Haris
- 4- Rayta
- 5- Ümmül Haris

³⁹³ Ebû Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb el-Lahmî Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebîr*, 2. Bs (Beyrut: Daru İhyai’t-Tûras, 1984), XXIV/257.

³⁹⁴ İbn Abdülber, *İstî‘âb*, I/292.

³⁹⁵ Taberi, *Zeylû’l-müzeyyel*, 32.

³⁹⁶ İsfehânî, *Ma‘rifetü’s-sahâbe*, II/748; İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Gâbe*, I/642.

³⁹⁷ Sibt İbnü’l-Cevzî, *Mir‘âtü’z-zamân*, V/494; el-Makrîzî, *İmtâ‘u’l-esmâ*, VI/157.

³⁹⁸ İsfehânî, *Ma‘rifetü’s-sahâbe*, II/748.

³⁹⁹ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Gâbe*, I/642-643.

⁴⁰⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, I/695.

⁴⁰¹ İbn Sad, *et-Tabakât*, IV/53; Taberi, *Zeylû’l-müzeyyel*, 32; İbn Hacer, *Takribü’t-Tehzib*, 148.

Bu çocukların annesi, Ümmü Amr bt. el-Muttalib b. Ebu Vedi'a b. Subeyre es-Sehmi'dir.⁴⁰²

6- Muhammed el-Ekber İbnü'l-Haris

7- Rebia

8- Abdurrahman

9- Remle

10- Ümmü'z-Zübeyr

11- Zureybe

Bu çocukların annesi, Ebu Süfyan'ın kızı Hind bt. Ebu Süfyan b. Harb'tır.⁴⁰³

Haris b. Nevfel'in, Said b. el-Haris adında bir oğlu daha vardır. Ama kimden olduğu hakkında kaynaklarda geçmemektedir.⁴⁰⁴

12- Abdullah b. Haris

Haris b. Nevfel'in çocukları içinde meşhur olan ve kaynaklarda ayrıntılı bilgi bulunan tek çocuğu Abdullah b. Haris'tir. Abdullah b. Haris, Hz. Peygamber'in vefatından iki yıl önce doğmuştur.⁴⁰⁵ Abdulah'ın annesi Hind bt. Ebu Süfyan, Hz. Peygamber'in baldızıdır.⁴⁰⁶ Birgün Hind, oğlu Abdullah b. Haris ile beraber Hz. Peygamber'in eşi Ümmü Habibe'nin evine gelmiştir. Hz. Peygamber, Abdullah b. Haris'i evde görmüş, ona tahnîk⁴⁰⁷ yaparak hayr duasında bulunmuştur.⁴⁰⁸ Abdullah, küçükken tumbul olduğu için annesi ona bebbe diyerek sevmiştir. Zamanla Abdullah'ın lakabı olmuştur.⁴⁰⁹ Babasıyla beraber Basra'ya yerleşmişlerdir. Bu nedenle Basra halkı Abdullah b. Haris'i çok sevmiş ve değer vermişlerdir. Yezid b. Muaviye ölünce Basra halkı Abdullah b. Haris'i vali seçmiştir.⁴¹⁰ Bir yıl bu görevi ifa ettikten sonra Abdullah b.

⁴⁰² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/52-53.

⁴⁰³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/52-53; İbn Habîb, *Kitâbu'l-Muhabber*, 104; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, V/494; el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ*, VI/157.

⁴⁰⁴ Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, V/494.

⁴⁰⁵ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, III/208.

⁴⁰⁶ Taberî, *Târîh*, XI/529; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I/695.

⁴⁰⁷ Hurma ezmesi veya bal gibi tatlı bir maddenin yeni doğan çocuğun damağına sürülmesidir.

⁴⁰⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII/28-29.

⁴⁰⁹ İbn Abdülber, *İstî'âb*, I/291.

⁴¹⁰ Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, V/593.

Zübeyr onu görevden almıştır. Abdullah b. Haris, Basra'dan ayrılıp Umman'a gitmiş, orada vefat etmiştir.⁴¹¹

3.2. Muğire B. Nevfel

Nevfel b. Haris'in bir diğer oğlu Muğire b. Nevfel'dir. Asıl adı el-Muğire b. Nevfel b. el-Haris b. Abdülmüttalib b. Haşim'dir.⁴¹² Künyesi: Ebu Yahya'dır.⁴¹³ Ebu Yakup künyesi asılsızdır.⁴¹⁴ Ebu Halime olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır.⁴¹⁵ Annesi Dureybe bt. Said b. el-Kaşbi'dir. el-Kaşbi adı, Cündüb b. Abdullah b. Rafi b. Nadle b. Mihdab b. Sab b. Mübeşşir b. Dühman silsilesinden gelip Ezd kabilesine aittir.⁴¹⁶ Muğire b. Nevfel Hz. Osman döneminde kadılık yapmıştır.⁴¹⁷

3.2.1. Doğumu

Muğire b. Nevfel'in doğumu hakkında kaynaklarda farklı rivayetler bulunmakla beraber tam olarak ne zaman dünyaya geldiği bilinmemektedir.⁴¹⁸ Muğire b. Nevfel'in hicretten önce Mekke'de dünyaya geldiği söylenmektedir. Muğire b. Nevfel'in Hz. Peygamber'in hayatına yetişmediği de rivayet edilir.⁴¹⁹ Ayrıca hicretten dört yıl sonra dünyaya geldiği de aktarılmaktadır.⁴²⁰ Kitaplardaki bu ihtilaflara baktığımızda Muğire b. Nevfel'in İslam devleti kurulmasına yakın bir dönemde dünyaya geldiği anlaşılmaktadır. Nevfel b. Haris'in 624 Bedir savaşından kısa bir süre sonra Medine'ye hicret ettiğini göz önünde bulundurduğumuz vakit, Muğire b. Nevfel'in Mekke'de doğsa bile çocukluğunun Medine'de geçtiği görülmektedir.

⁴¹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII/29; Halife b. Hayyât, *et-Târih*, 327; İbn Asâkir, *Târihu Medineti Dimaşk*, XXVII/313-327; Mehmet Yaşar Kandemir, "Abdullah b. Hâris el-Hâşîmi" (DİA, 1988), 1: 105.

⁴¹² Gülgün Uyar, "Muğire b. Nevfel" (Ankara: DİA, 2020), c. 30/374-375.

⁴¹³ İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/1447; Muhibbüddîn et-Taberî, *Zahâiru'l-Ukbâ f'i Menâkibi Zevi'l-Kurbâ*, 244; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, IV/124; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/113.

⁴¹⁴ et-Tahtâvî, *Sîreti Sâkini'l-Hicâz*, 84.

⁴¹⁵ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V/240.

⁴¹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII/26.

⁴¹⁷ İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/1447; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V/240; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, IV/124; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/113.

⁴¹⁸ Uyar, "Muğire b. Nevfel", 30/374-375.

⁴¹⁹ Muhibbüddîn et-Taberî, *Zahâiru'l-Ukbâ f'i Menâkibi Zevi'l-Kurbâ*, 244; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V/240; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, IV/124; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/113.

⁴²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI/158.

3.2.2. Hz. Ali ile Beraber Sıffin Savaşına Katılması

Muğire b. Nevfel iri yarı ve güçlü bir yapıya sahipti. Hz. Ali'nin koruması gibiydi, yanından hiç ayrılmazdı.⁴²¹ Muğire b. Nevfel'in İslam'a katkıları çok olmuştur.⁴²² Hz. Osman ve Hz. Ali döneminde zuhur eden iç karışıklara karşı ehli beytin hamilerinin yanında olmuştur. Hz. Aişe ve gurubunu oluşturan Talha b. Ubeydullah ile Zübeyr b. Avvam ve onun oğlu Abdullah b. Zübeyrin oluşturduğu Cemel gurubunu etkisiz hale getiren Hz. Ali, Muaviye'ye karşı oluşturmuş olduğu siyasi adımlar fayda vermeyince Şam üzerine bir askeri harekât başlatmıştır. Bunun üzerine Muaviye, H. 36. yılında Şam'dan Irak'a doğru yola çıkmış, Sıffin denilen yerde Hz. Ali karşı karşıya gelmiştir.⁴²³ Bu sırada karşılıklı görüşmeler başlamış ve akabinde Muaviye isteklerini Hz. Ali'ye bildirmiştir. Hz. Ali, Muaviye'nin görüşlerini kabul etmeyerek savaş kararı alınca Sıffin süreci başlamıştır.⁴²⁴ Savaş seyri Hz. Ali'nin lehine doğru giderken, Muaviye'nin mağlup olmasına yakın Hz. Ali, Muaviye'ye, mübareze yapmayı teklif etmiştir. Muaviye bu teklife cevap veremeyince savaş daha da hararetli hale gelmişti.⁴²⁵ Amr b. As Muaviye'nin eninde sonunda yenileceğini anlamış, her iki tarafı tahkime çağırmıştır. Muaviye tahkimi kesinleştirmek için askerlerine mızrakların başına Kuran-ı Kerim sayfalarını asmayı emretmiştir. Hz. Ali ve ordusu bu çağrıya kulak asıp tahkime gitmeyi kabul etmişlerdir.⁴²⁶ Bu olaylar olunca Muğire b. Nevfel, Hz. Ali'nin yanında yer almıştır.⁴²⁷

3.2.3. Hz. Ali'nin Şehit Olması Esnasında Muğire b. Nevfel

Hariciler, Hz. Ali'nin yönetimine karşı isyan tertip ettiler. Bu isyana karşı Hz. Ali, Nevharan'da Haricilerden bir kısmını öldürtmüştür. Bunun üzerine Hariciler, Hz. Aliye karşı kin ve nefret beslemişlerdir.⁴²⁸ Bunun yanı sıra Hz. Ali ve Şam valisi Muaviye arasında vuku bulan sıffin ve tahkim olayından ötürü meydana gelen siyasi çekişmelerin

⁴²¹ İbn Abdülber, *İstî'âb*, III/939.

⁴²² Uyar, "Muğire b. Nevfel", 30/374-375.

⁴²³ Taberî, *Târîh*, IV/563; İbn Kesîr, *Bidâye*, VII/256.

⁴²⁴ Taberî, *Târîh*, V/5-6; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, III/147-148.

⁴²⁵ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, V/120; İbn Kesîr, *Bidâye*, VII/272.

⁴²⁶ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, V/123; Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, II/322-328; Adnan Demircan, *Hz. Ali Dönemi ve Ehl-i Beyt*, 3. Bs (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), 165-167.

⁴²⁷ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V/240; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, IV/124; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/113; Diyarbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/167.

⁴²⁸ Demircan, *Hz. Ali Dönemi ve Ehl-i Beyt*, 204-205.

Mekke ve Medine gibi kutsal beldelelere sıçraması ve Müslüman toplumun bölünmesi sebebiyle Hariciler, Hz. Ali ile Muaviye'ye suikast planladılar.⁴²⁹ Bu suikast planına tahkim olayında rol oynayan Amr b. As'ı da dâhil ettiler. Muaviye ve Amr b. As bu suikastten kurtuldu.⁴³⁰ Hariciler, Hz. Ali'ye suikast düzenleme emrini Abdurrahman b. Mülcem'e verdiler. İbn Mülcem suikast eylemini gerçekleştirmek için Kufe'ye gitti. Kufe'de suikasti yapmak için Şebib b. Mecere ve İbn Verdan'dan destek aldı. Suikast gününün sabahı mescidin önünde pusu kurdular. Hz. Ali, ilk saldırıyı yapan Şebib b. Mercan'ı bertaraf ederek kurtuldu. İbn Mülcem daha önce hazırlamış olduğu zehirli hançeri başına sapladı.⁴³¹ Bu sırada Muğire b. Nevfel, Hz. Ali'nin daha fazla darbe almaması için kadife pelerinin üzerine attı.⁴³² Daha sonra Muğire b. Nevfel, İbn Mülcem'i yere atıp yüzüne birkaç kez vurarak etkisiz hale getirerek İbn Mülcem'in elindeki zehirli hançeri aldı.⁴³³ Belazuri, keçe parçasıyla başına vurup daha sonra onu bağladığını bildirir.⁴³⁴ Müslümanlar İbn Mülcem'i taşlamaya başlayınca Muğire b. Nevfel onu alarak Hz. Hasan'ın yanına götürmüştür.⁴³⁵ Muğire b. Nevfel ve Hz. Ali taraftarları, İbn Mülcem'i öldürmek istemelerine rağmen Hz. Ali müsaade etmemiştir. Hz. Ali bu süreçte, kendisine suikast düzenleyen Mülcem için intikam sebebiyle öldürülmemesinin gerektiğini söyleyerek, şayet yaşarsa kendisinin cezasını belirleyeceğini, vefat ederse kisasın uygulanmasını ancak müslu yapılmamasını söylemiştir.⁴³⁶ Muğire b. Nevfel ise Hz. Ali'nin yanından ayrılmamış vefat edinceye kadar yanında kalmıştır.⁴³⁷

3.2.4. Ümame bt. As ile Evliliği

Ümame bt. As, Hz. Muhammed'in (s) ilk torunudur. Annesi Zeyneb'tir. Babası Hz. Hatice'nin kız kardeşi Hale'nin oğlu Ebü'l As b. Rebi'dir. Ümame bt. As, hicretten bir yıl önce dünyaya gelmiştir. Hz. Muhammed'e (s) doğumu haber verildikten sonra Hz. Muhammed (s), onun kulağına ezan okuyup ona Ümame ismini koymuştur. Daha sonra

⁴²⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III/35-36; Taberî, *Târîh*, V/143-144; İbnu'l-Cevzî, *el-Muntazam*, V/172.

⁴³⁰ İbnü'l-Esir, *Kâmil*, III/198.

⁴³¹ Taberî, *Târîh*, V/144-149; İbnu'l-Cevzî, *el-Muntazam*, V/176; Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, II/369-370.

⁴³² Muhibbüddin et-Taberî, *Zahâiru'l-Ukbâ f'i Menâkibi Zevi'l-Kurbâ*, 244.

⁴³³ İbn Kuteybe, *el-Ma'arif*, 127.

⁴³⁴ Belâzurî, *Ensâb*, III/249.

⁴³⁵ İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/1447; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V/240; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, IV/124; el-Uleymî, *et-Tarihu'l-mu'teber fi enbâi men ğaber*, I/275.

⁴³⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III/37-38.

⁴³⁷ Takıyyüddin el-Fâsî, *el-İkdü's-Semin*, VI/113; Askalanî, *el-İsâbe*, VI/158.

bir hurmayı çiğneyip ağzına koymuştur.⁴³⁸ Ümame yedinci günü doldurduktan sonra babası bir koç kesmiştir. Hz. Zeynep, kocası Ebü'l-As'ın İslam'a girmemesi nedeniyle Medine'ye hicret etmemiştir. Bedir savaşında Ebü'l-As müşriklerin tarafında savaşa katılmış ve daha sonra esir düşmüştür. Hz. Peygamber (s) kızı Hz. Zeynep'i ve torunu Ümame'yi Medine'ye hicret etmesine engel olmaması şartıyla Ebü'l-As'ı serbest bırakmıştır. Ebü'l-As, Mekke'ye dönünce eşinin ve kızının Medine'ye hicret etmesine izin vermiştir.⁴³⁹

Ümame, annesiyle birlikte Medine'ye hicret ettiğinde dört yaşlarında idi. Hz. Zeynep Medine'de üç yıl yaşadıktan sonra vefat etmiştir. Ümame küçük yaşta annesini kaybetmiştir. Annesini kaybettikten sonra Hz. Muhammed'in (s) yanında ve gözetiminde yaşamıştır.⁴⁴⁰ Hz. Muhammed (s) onu torunları Hz. Hasan ve Hüseyin'den ayrı görmeyip ona sevgisini her zaman göstermiştir. Hz. Peygamber (s), Ümame'yi omzuna alarak mescide gitmiştir.⁴⁴¹ Omzundayken namaza başlamış, rükû ve secdeye varınca onu yere bırakmış, rükû ve secdeyi yaptıktan sonra tekrardan kucağına alıp namazın tamamını bu şekilde kıldırmıştır.⁴⁴² Hz. Muhammed (s) bir keresinde akik taşından kolye hazırlayıp ailesinin yanına gelmiştir. Ev ahalisine: “*Bunu en çok sevdiğime vereceğim*” diye buyurmuştur ve Ümame'yi çağırıp kolyeyi onun boynuna takmıştır.⁴⁴³ Daha sonra gözündeki çapakları eliyle silmiştir. Orada herkes Hz. Ayşe'ye vereceğini düşünseler de Hz. Peygamber (s) Ümame'ye vermiştir.⁴⁴⁴ Hz. Peygamber (s) hicretin 11. Yılında diğer dünyaya intikal ettikten sonra Ümame, teyzesi Hz. Fatıma'nın gözetiminde yaşamaya devam etmiştir. Altı ay gibi kısa bir süre sonra Hz. Fatıma da vefat etmiştir. Ümame'nin babasından başka kimsesi kalmamıştır. Ebü'l-As kızıyla bir süre yaşadıktan sonra ölümüne yakın Ümame'yi Zübeyr b. Avvam'a emanet etmiştir. Ebü'l-As, Zübeyr b. Avvam'a Ümame'nin Hz. Ali ile evlenmesi konusunda vasiyette bulunmuştur.⁴⁴⁵ Ümame babası vefat edince on üç yaşlarında idi. Zübeyr b. Avvam, Ümame'nin büyümesini bir

⁴³⁸ Ebü Bısr Muhammed b. Ahmed b. Hammâd el-Verrâk ed-Dûlâbî, *ez-Zürriyyetü 't-tâhire ve 'l-mutahhara* (Kuveyt: Daru'l Selefiye, 1986), 51; el-İsâmî, *Semtu 'n-nücûmi 'l-'avâlî fi enbâ 'i 'l-evâ'il ve 't-tevâlî*, I/506.

⁴³⁹ Ayşe Esra Şahyar, “Ümame bint Ebü'l-Âs” (İstanbul: DİA, 2012), c. 42/300-301.

⁴⁴⁰ Şahyar, “Ümame bint Ebü'l-Âs”, 42/300-301.

⁴⁴¹ Zehebî, *Siyeru A'lami 'n-Nübelâ*, III/203.

⁴⁴² İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/1789.

⁴⁴³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII/40.

⁴⁴⁴ Ebü Abdullah Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *Sahîhu 'l-Buhârî* (İstanbul, 1981), böl. Salat, 106.

⁴⁴⁵ el-Halebî, *es-Sîretü 'l-Halebî*, II/265; Diyarbekrî, *Târîhu 'l-Hamîs*, I/274.

süre bekledikten sonra Hz. Ali'ye konuyu açmıştır. Hz. Ali, Ümame'yi yakından tanıyordu. Bunun yanı sıra Hz. Fatıma, Hz. Ali'ye Ümame ile evlenmesini vasiyet etmiştir. Hz. Ali, Hz. Ömer'in halifeliği döneminde Ümame ile evlenmiştir.⁴⁴⁶ Ümame, Hz. Fatıma'nın çocuklarını büyüttüştür. Hz. Ali ile otuz yıl evli kalmıştır. Muhammed adında bir çocukları olmuş ancak küçük yaşta vefat etmiştir.⁴⁴⁷

Hz. Ali suikast girişimine uğradıktan sonra evine getirilmişti. Hz. Ali, yapılan tüm müdahalelerin olumlu sonuç vermediğini anlayınca Ümame'yi yanına çağırıştır. Hz. Muaviye'yi kastederek: “*Ben ölünce Peygamber torunu olduğun için seninle evlenme talebinde bulunacaktır. Böyle bir talepte bulunursa sakın kabul etme. Biriyle evlenmek istersen Muğire b. Nevfel ile evlen.*” diye vasiyette bulunmuştur.⁴⁴⁸ Bu konuşmadan birkaç gün sonra Hz. Ali şehit düşmüştür. Ümame'nin iddet süresi dolduktan⁴⁴⁹ sonra Muaviye Medine valisi Mervan b. Hakem'e mektup yazmıştır: “*Ümame'ye giderek benim adıma talip ol. Kabul ederse eğer düğün merasimine başla. Evlilik ve mehir için yüz bin dinar harcama yapabilirsin.*” demiştir.⁴⁵⁰ Mervan b. hakem emri aldıktan sonra Ümame'nin yanına gidip Muaviye'nin talebini ona iletmiştir.⁴⁵¹ Ümame Mervan b. Hakem'e bir şey dememiş, gizlice bir kişiyi Muğire b. Nevfel'in yanına göndererek Muaviye'nin Mervan b. Hakem'i onun yanına gelip kendisiyle evlenmek istediğini haber verdiğini bildirmiştir.⁴⁵² Hz. Ali'nin talebi hakkında Muğire'ye bilgi vermiştir.⁴⁵³ Muğire b. Nevfel, haberi aldıktan sonra Ümame ile evlenme kararı almıştır.⁴⁵⁴ Ümame'nin üvey

⁴⁴⁶ İbn İshak, *Sîre*, 246; Dûlâbî, *ez-Zürriyyetü't-tâhire ve'l-mutahhara*, 44.

⁴⁴⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII/39-40; İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/1789; et-Tahtâvî, *Sîreti Sâkini'l-Hicâz*, 84; Şahyar, “Ümame bint Ebü'l-Âs”, 42/300-301.

⁴⁴⁸ Belâzurî, *Ensâb*, I/400; İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/1789; Muhibbüddîn et-Taberî, *Zahâiru'l-Ukbâ fî Menâkibi Zevî'l-Kurbâ*, 1615; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/369; el-Halebî, *es-Sîretü'l-Halebî*, II/265; Diyarbekrî, *Târihu'l-Hamîs*, I/274.

⁴⁴⁹ el-İsâmî, *Samtû'n-Nücûmî'l-Avâlî fî Enbâi'l-Evâli ve't-Tevâlî*, I/506.

⁴⁵⁰ Belâzurî, *Ensâb*, I/400; İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/1789; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VI/477; el-Halebî, *es-Sîretü'l-Halebî*, II/265; et-Tahtâvî, *Sîreti Sâkini'l-Hicâz*, 84.

⁴⁵¹ Zübeyrî, *Kitâb-u Nesebi Kureyş*, 158.

⁴⁵² Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Süfyân b. Cüvvân el-Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târih* (Bağdat: Müessesetü'r-Risâle, 1981), III/270.

⁴⁵³ Şâmî, *Subulü'l-Hüda ve'r-Reşâd*, X/60.

⁴⁵⁴ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed el-Endelüsî İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre* (Kahire: Dârü'l-Maârif, 1900), 39; el-Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VII/2825; İbn Asâkir, *Târihu Medineti Dimaşk*, III/142; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V/240; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, IV/24; İbn Kesîr, *Bidâye*, IV/582; el-Âmirî, *Behcetü'l-mehâfil ve bugyetü'l-emâsil*, II/138; Sa'id Havva, *el-Esâs Fi's-Sünne*, 2. Bs (Kâhire: Daru'l İslam, 1995), III/1388.

oğlu Hüseyin b. Ali⁴⁵⁵, Medain'den Kufe'ye gelerek izdivaca şahit olmuştur.⁴⁵⁶ Şahitliğin Hasan b. Ali tarafından yapıldığı da rivayet edilmektedir.⁴⁵⁷ Muğire b. Nevfel ve Ümame bt. As evlendikten sonra Muğire, Mervan b. Hakem'e haber göndermiş haberde şöyle dedi: *"Ben Ümame bt. As ile evlendim. Mehîr olarak da 400 bin dinar belirledim."*⁴⁵⁸ Konu hakkında Mervan b. Hakem, Muaviye b. Süfyan'a bilgi verdi. Bunun üzerine Muaviye: *"Ümame herkesten daha fazla nefesine hâkimdir. Kendi haline bırak, ne yapıyorsa yapsın."* diyerek konuyu kapatmıştır.⁴⁵⁹

Muğire b. Nevfel ile Ümame evlenince Muaviye'nin ehli beytin gücünü alarak saltanatını güçlendirme planı ortadan kalkmıştır. Ümame ile Muğire b. Nevfel'den Yahya adında bir çocukları olmuştur.⁴⁶⁰ Ancak uzun süre yaşamayıp küçük yaşta vefat etmiştir.⁴⁶¹ Bazı kaynaklarda ise Ümame ve Muğire'nin çocuğu olmadığı rivayet edilmektedir.⁴⁶² Hz. Ümame'nin oğlu Yahya vefat ettikten birkaç yıl sonra Ümame hastalanmış, hicretin 45. Yılında Medine'nin Safra beldesinde vefat etmiştir.⁴⁶³ Ümame, Muğire b. Nevfel'in yanında yirmi yıl yaşamıştır.⁴⁶⁴

3.2.5. Hz. Hasan'ı Desteklemesi

Muğire b. Nevfel, Hz. Ali'yi hilafetinde desteklediği gibi Hz. Hasan'ı da desteklemiştir. Hz. Ali vefat etmeden önce Hz. Hasan'la görüşmüş, onun halife olmasını istemiştir. Hz. Ali'nin Hz. Hasan'ı desteklemesini gören Ali taraftarları, Hz. Hasan'ın halife olmasına itiraz etmemişleridir. Hz. Hasan halife olduktan sonra İbn Mülcem'i öldürmüştür. Daha sonra Kufe dışındaki şehirlere haber göndererek, yöneticilerin ve halkın, kendisine biat etmelerini istemiştir. Şam ve Mısır dışındaki tüm eyaletler Hz. Hasan'a biat etmiştir.⁴⁶⁵ Buna karşın Muaviye, Şam bölgesinde halifeliğini ilan etmiş, onu

⁴⁵⁵ el-İsâmî, *Samtü'n-Nücûmî'l-Avâlî fî Enbâi'l-Evâilî ve't-Tevâlî*, I/506.

⁴⁵⁶ Belâzurî, *Ensâb*, I/400; el-Halebî, *es-Sîretü'l-Halebî*, II/265.

⁴⁵⁷ İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/1789; Diyarbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/274.

⁴⁵⁸ İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/1789; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VI/477.

⁴⁵⁹ Belâzurî, *Ensâb*, I/400; et-Tahtâvî, *Sîreti Sâkini'l-Hicâz*, I/84.

⁴⁶⁰ İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/1447; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, IV/124; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/369.

⁴⁶¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII/31.

⁴⁶² İbn Hazm, *Cevâmi'us-Sîre*, 39; İbn Abdülber, *İstî'âb*, IV/1789; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, VII/22; Şâmî, *Subulü'l-Hüda ve'r-Reşâd*, X/60.

⁴⁶³ Dülâbî, *ez-Zürriyyetü't-tâhire ve'l-mutahhara*, 44; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I/335; et-Tahtâvî, *Sîreti Sâkini'l-Hicâz*, I/84.

⁴⁶⁴ Belâzurî, *Ensâb*, I/400; Şahyar, "Ümame bint Ebü'l-Âs", 42: 300-301.

⁴⁶⁵ Taberî, *Târîh*, V/161; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, III/202.

destekleyenlerden biat almıştır. Böylelikle çatışmaların yeniden zuhur etmesine sebep olmuştur.⁴⁶⁶ Hz. Hasan, Muaviye'ye karşı birçok sefer yapmıştır. Komutanları Kays b. Sad ile Ubeydullah b. Abbas'ı Muaviye'ye karşı savaşa göndermiştir.⁴⁶⁷ Daha sonra Hz. Hasan hilafetinden yaklaşık iki veya üç ay sonra Medain seferine çıkınca Muğire b. Nevfel'i Kufe'de vali olarak tayin etmiştir. Muğire b. Nevfel vali olmadan önce Hz. Hasan'dan biat almıştır.⁴⁶⁸ Hz. Hasan, Medain seferinde iken Muğire b. Nevfel'den destek birlik istemiştir. Muğire b. Nevfel askerleri toplayarak Hz. Hasan'a göndermiştir.⁴⁶⁹

3.2.6. Hz. Hüseyin'in Şehit Edilmesi

Muğire b. Nevfel, Hz. Ali'nin çocuklarına değer vermiş, onların zor duruma düşmesi kendisine zor gelmiştir. Yezid b. Ebu Süfyan'a karşı Kufelilerin kendisine destek vereceği haberini aldıktan sonra Hz. Hüseyin Irak'a doğru yola çıkma kararı almıştır. Yakın dostları ve akrabaları onu uyarmak isteseler de Hz. Hüseyin bu uyarıları dikkate almamıştır.⁴⁷⁰ Hicretin 61. yılında şehit düşmüştür.⁴⁷¹ Muğire b. Nevfel, Hz. Hüseyin için şu ağıtı okumuştur:

أضحكني الدهر وأبكاني

والدهر ذو صرف وألوان

يَا لَهْفَ نَفْسِي وَهِيَ النَفْسُ

لَا تَنْفَكُ مِنْهُمْ وَأَحْزَانُ

عَلَى أَنْاسٍ قَتَلُوا تِسْعَةَ

بِالطَّفِ أَمْسُوا رَهْنُ أَكْنَانُ

وَسِتَّةٌ مَا إِنْ أَرَى مِثْلَهُمْ

⁴⁶⁶ İbnu'l-Cevzî, *el-Muntazam*, V/99; İbn Kesîr, *Bidâye*, VII/253.

⁴⁶⁷ Taberî, *Târîh*, V/158; Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, II/379-380.

⁴⁶⁸ Belâzurî, *Ensâb*, III/297.

⁴⁶⁹ Alî b. el-Hüseyin b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *Mekatilü't-Tâlibiyyîn* (Beyrut: Dâru'l-Me'ârif, 1946), 70; Uyar, "Muğire b. Nevfel", 30: 374-375.

⁴⁷⁰ İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII/166.

⁴⁷¹ İbnu'l-Cevzî, *el-Muntazam*, V/340-341.

“Zaman beni güldürdü de ağlattı da
Zaman ki hem tüketimin hem renklerin sahibidir
Vah nefsim vah!
Bir nefis ki keder ve üzüntülerden ayrı kalmaz.
Fırat kenarında öldürülen ve kefenlerde rehin olan
Dokuz insan için vah vah!
Ve altı tanesi daha, Benî Akîl'den
Görmedim onlar gibi iyi süvarileri.”⁴⁷⁴

3.2.7. Vefatı

Muğire b. Nevfel'in vefat tarihi tam olarak bilinmemektedir. Muaviye b. Ebu Süfyan, Muğire b. Nevfel'i Safra'ya sürgün etmiştir.⁴⁷⁵ Sürgün nedeni Hz. Ali ve oğullarını desteklemesinden kaynaklı olduğu gibi Haşim oğullarının nüfuzunu kırma amacı da olabilmektedir. Muğire b. Nevfel Safra'ya sürgün edilince eşi Ümame bt. As da onunla beraber gitmiştir. Ümame bt. As'ın vefatından bir süre sonra Muğire b. Nevfel de vefat etmiştir.⁴⁷⁶

3.2.8. Çocukları

Muğire b. Nevfel'in çocukları hakkında ilk dönem kaynaklarında yeterli bilgi bulunmayıp tarih sayfalarından uzak bir hayat yaşadıkları görülmektedir. Muğire b. Nevfel, amcası Ebu Süfyan'ın kızı Âmine bt. Ebu Süfyan b. el-Haris b. Abdülmuttalib ile evlenmiştir. Ebu Süfyan adında bir çocukları olmuştur. Fakat küçük yaşta vefat etmiştir.⁴⁷⁷

⁴⁷³ Belâzurî, *Ensâb*, III/421.

⁴⁷⁴ Ahmed b. Yahya Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, trc. Adnan Demircan - Musa Kazım Yılmaz, 1. Bs (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2021), c. II/371.

⁴⁷⁵ Belâzurî, *Ensâb*, I/400.

⁴⁷⁶ İbn İshak, *Sîre*, 246; Muhibbüddin et-Taberî, *Zahâiru'l-Ukbâ f'i Menâkibi Zevî'l-Kurbâ*, 1615; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/369; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI/158.

⁴⁷⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII/26.

Abdûlmelik ve Abdûlvahid adında iki çocuğu daha vardır. Bunların anneleri ümmü veledir.

Said, Lut, İshak, Salih ve Abdurrahman'ın anneleri farklı ümmü veledlerdir.

Abdullah ve Avn adında iki çocuğu daha vardır. Bunların annesi de ümmü veledir.⁴⁷⁸

Ümame ve Ümmü'l- Muğire adlı çocuklarının annesi Beni Ukayl kabilesinden Hümam b. Mutarrif'in kızıdır.⁴⁷⁹

3.3. Abdullah B. Nevfel

Adı, Abdullah b. Nevfel b. el-Haris b. Abdulmuttalib b. Abdulmenaf b. Kusay'dır. Künyesi: Ebu Muhammed'dir.⁴⁸⁰ Annesi Duraybe bt. Sa'id b. el-Kaşib'tir.⁴⁸¹ El Kaşib'in ismi ise Cündüb b. Abdullah b. Rafi b. Nadle b. Mıhdab b. Sa'd b. Mübeşşir b. Dühman olup Ezd kabilesine mensuptur.⁴⁸² Abdullah b. Nevfel, Hz. Peygamber döneminde dünyaya gelmiştir.⁴⁸³ Abdullah, genç yaşta Müslüman olmuş, sahabenin arasına katılmıştır.⁴⁸⁴ Bu sebepten İbn Hibban, Abdullah b. Nevfel'i Tabiin'den saymıştır.⁴⁸⁵

Abdullah b. Nevfel, Hz. Peygamber'e en çok benzeyenler arasından biriydi.⁴⁸⁶ İbn Habîb el-Münemmak eserinde, Ebu Süfyan b. Haris ile Abdullah b. Nevfel'in Hz. Peygamber'e benzeme konusunun, aynı dönemde doğmaları yönünden bir benzerlik olduğunu söylemiştir.⁴⁸⁷

⁴⁷⁸ Belâzurî, *Ensâb*, IV/297.

⁴⁷⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/26-27; Uyar, "Muğire b. Nevfel", 30/374-375.

⁴⁸⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V/5; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, IV/404; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, IV/263.

⁴⁸¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V/5.

⁴⁸² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII/24.

⁴⁸³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII/24-25; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, IV/124.

⁴⁸⁴ ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, IV/124; Ahmet Özel, "Abdullah b. Nevfel" (İstanbul: DİA, 1988), c. 1/126.

⁴⁸⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V/5.

⁴⁸⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII/25; İbn Habîb, *Kitâbu'l-Muhabber*, 46; Belâzurî, *Ensâb*, IV/297; Taberî, *Târîh*, XI/628; Taberî, *Zeylû'l-müzeyyel*, 118; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, IV/404; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, IV/263; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV/435; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV/216; es-Sehâvî, *et-Tuhfetü'l-latîfe*, I/457; et-Tahtâvî, *Sîreti Sâkini'l-Hicâz*, 356.

⁴⁸⁷ İbn Habîb, *el-Münemmak*, 424.

3.3.1. Medine'nin İlk Kadısı Olması

Muâviye b. Ebû Sufyan, hicretin 42. yılındaki ilk emirlik döneminde Medine'ye Mervan b. el-Hakem'i vali olarak görevlendirdi.⁴⁸⁸ Mervan ise Abdullah b. Hattab'ı azlederek,⁴⁸⁹ Abdullah b. Nevfel'i Medine'ye ilk kadı olarak tayin etmiştir.⁴⁹⁰ Abdullah b. Nevfel'in Medine'de yaklaşık sekiz yıl kadılık yaptığı bilinmektedir. Mervan b. Hakem, Abdullah b. Nevfel'e çok değer vermiştir. Aynı zamanda Medine halkı da Abdullah b. Nevfel'in verdiği kararlardan razı olmuş, ondan memnun kalmışlardır.⁴⁹¹ Ardından Muâviye, hicretin 47. yılında Mervân b. Hakem'i görevden alıp valiliğe Saîd b. Âs'ı tayin edince yeni vali Abdullah b. Nevfel'i vazifesinden almıştır. Yerine Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf'ı tayin etmiştir.⁴⁹² Abdullah b. Nevfel'in Medine kadılığından sonra başka bir görevde bulunup bulunmadığı hususunda kaynaklarda bilgiye rastlanmamıştır.⁴⁹³ Ebu Hureyre Nevfel hakkında şöyle söylemiştir: “*Benim İslâm'da gördüğüm ilk kâdı budur.*”⁴⁹⁴ Sahabiden bir grup Abdullah'ın Mervan b. el-Hakem'in Medine'de ki ilk kadısı olduğu hakkında fikir birliği içindedirler lâkin onun ailesi, Abdullah b. Nevfel'in ve Beni Haşim'den birinin Medine'de kâdı olarak görevlendirildiğini kabul etmezler. Çünkü onlara göre Abdullah'ın vefatı Muaviye b. Ebu Sufyan'ın zamanında vefat ettiğini söylerler.⁴⁹⁵

3.3.2. Vefatı

Vefat tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmayan Abdullah b. Nevfel'in hakkında verilen farklı rivayetler şöyledir: Abdullah b. Nevfel, Muaviye'den bir süre sonra da yaşamış, Abdulmelik b. Mervan zamanında hicretin 84. senesinde vefat ettiği nakledilmiştir.⁴⁹⁶ Abdullah b. Nevfel, hicretin 63. yılında cuma günü⁴⁹⁷ Harre

⁴⁸⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII/25; Taberî, *Târîh*, XI/628.

⁴⁸⁹ Muhammed b. Halef Vekî, *Ahbârü'l-kudât* (Beyrut: Mektebetü't Ticareti'l Kebîr, 1947), I/114.

⁴⁹⁰ Belâzurî, *Ensâb*, IV/297; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, IV/404; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, IV/263; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV/216; es-Sehâvî, *et-Tuhfetü'l-latîfe*, I/457.

⁴⁹¹ Vekî, *Ahbârü'l-kudât*, I/114.

⁴⁹² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII/24-25.

⁴⁹³ Özel, “Abdullah b. Nevfel”, 1/126.

⁴⁹⁴ Taberî, *Zeylû'l-müzeyyel*, 118; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, IV/124.

⁴⁹⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII/24-25; Vekî, *Ahbârü'l-kudât*, I/114; Taberî, *Târîh*, XI/628; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V/5.

⁴⁹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII/25; Belâzurî, *Ensâb*, IV/297; Vekî, *Ahbârü'l-kudât*, I/114; Taberî, *Târîh*, XI/628; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, IV/404; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV/21.

⁴⁹⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V/5.

Vakası'nda⁴⁹⁸ vefat ettiği nakledilmiştir.⁴⁹⁹ İbn Hibban, Abdullah'ın, Harre Vakası'nda vefat ettiğini, sahabeden ve o şehirde yaşayan birçok kişinin de onun ölümüne şahit olduğunu iddia etmiştir.⁵⁰⁰ Abdullah b. Nevfel'in Muâviye'nin halifeliğinin son dönemlerinde vefat ettiği de nakledilmiştir.⁵⁰¹ Veki eserinde, Abdullah'ın Muaviye döneminde vefat ettiğini söyleyenlerin hata yaptığını dile getirmiştir. İbnü'l Esir ise Muaviye döneminde vefat eden kişinin, Abdullah'ın yeğeni Haris b. Nevfel'in oğlu Abdullah b. Hâris olduğunu söylemiştir.⁵⁰² Birçok kaynak Abdullah b. Nevfel ile Abdullah b. Hâris'i karıştırmıştır. Hicretin 79. yılında zehirlenip vefat eden ve daha sonra Ebva'ya defnedilen kişinin Abdullah b. Nevfel olduğunu rivayet eden tarihçiler bulunmaktadır. Aslında vefat eden kişi Abdullah b. Haris'tir.⁵⁰³

3.3.3. Çocukları

Abdullah b. Nevfel'in çocukları hakkında çok az bilgi bulunmaktadır.⁵⁰⁴ Halide bt. Mu'attib b. Ebu Leheb b. Abdulmuttalib b. Haşim'den olan çocuklar:

1-Muhammed

2-Abdullah

Ümmü Abdullah bt. Abbas b.Rebi'a b. el-Haris b. Abdulmuttalib b.Haşim'den olan çocuklar:

1-İshak

2-Ubeydullah

3-el-Fadl

4-Ümmü'l Hakem

5-Ümmü Ebihâ (Babasının annesi)

6-Ümmü Sa'id

⁴⁹⁸ Harretüvâkım'da Medineliler ile Emeviler arasında yapılan savaş.

⁴⁹⁹ Halife b. Hayyât, *et-Târih*, 240; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, III/219; el-İsâmî, *Samtü'n-Nücûmi'l-Avâlî fî Enbâi'l-Evâili ve't-Tevâlî*, III/205.

⁵⁰⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V/22.

⁵⁰¹ Belâzurî, *Ensâb*, IV/297; Taberî, *Târih*, XI/628; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV/21.

⁵⁰² İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, IV/404.

⁵⁰³ Vekî, *Ahbârü'l-kudât*, I/115-116; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V/9.

⁵⁰⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII/24.

7-Ümmü Ca'fer

Muhammed b. Sayfî b. Ebû Rifâ'a b. Âiz b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum'un kızından olan Abdurrahman adında bir oğlu daha vardır. Farklı ümmü veledlerden olan çocukları ise.⁵⁰⁵

1-Avn

2-Zuraybe

3-Halide

4-Ümmü Avn

5-Hind

3.4. Sa'id B. Nevfel

Asıl adı: Sa'id b. Nevfel b. Haris b. Abdulmuttalib b. Haşim'dir. Annesi Duraybe bt. Sa'id b. el-Kaşib'tir. El Kaşib'in ismi ise Cündüb b. Abdullah b. Rafî b. Nadle b. Mıhdab b. Sa'd b. Mübeşşir b. Dühman olup Ezd kabilesine mensuptur.⁵⁰⁶ Kaynaklarda Sa'id b. Nevfel hakkında çok bilgi geçmemekle beraber kendisinin fâkih ve âbid bir zat olduğu bilinmektedir.⁵⁰⁷ Hz. Peygamber'den hadis nakletmiştir.⁵⁰⁸ Şâmî ve Diyarbekrî'nin eserlerinde Said b. Nevfel'in sadece adı geçmektedir.⁵⁰⁹

3.4.1. Çocukları

Sa'id b. Nevfel'in çocukları hakkında yeterli malumat bulunmamaktadır. Huzâ'a kabilesinin Hubşiyye kolundan Ümmü'l Velîd b. Hareşe b. el-Hâris b. Mâlik b. el-Müseyyeb'den olanlar:⁵¹⁰

1-İshâk el-Ekber

2-Hanzale

⁵⁰⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII/24-25.

⁵⁰⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII/27.

⁵⁰⁷ Belâzurî, *Ensâb*, IV/297; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/169.

⁵⁰⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III/97.

⁵⁰⁹ Şâmî, *Subulü'l-Hüda ve'r-Reşâd*, XI/137-138; Diyarbekrî, *Târîhu'l-Hamîs*, I/161.

⁵¹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII/27.

3-Velîd

4-Süleyman

5-el-Eş'as

6-Ümmü Sa'id (Eme)

Ümmü Külsüm bt. Ca'fer b. Ebû Süfyân b. el-Hâris b. Abdülmuttalib'ten Rukiyye adında bir kızı vardır. Âmir b. Lüey kabilesinden Bekir b. Hüseyin adında bir adamla evlenmiştir.⁵¹¹

Annelerinin isimleri bilinmeyen diğer çocuklar:

1-)İshâk el-Asğar

2-)Ya'kûb

3-)Ümmü Abdullah

4-)Ümmü İshâk

3.5. Abdurrahman B. Nevfel

Abdurrahman b. Nevfel b. Haris b. Abdülmuttalib b. Hişam hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Annesi Duraybe bt. Sa'id b. el-Kaşib'tir. Neslinin zamanla yok olup bittiği, kendisinden hiç kimsenin kalmadığı gibi kaynaklarda çok az bilgi yer almaktadır.⁵¹²

3.6. Ubeydullah B. Nevfel

Asıl adı: Ubeydullah b. Nevfel b. Haris b. Abdülmuttalib b. Haşim'dir. Annesi Duraybe bt. Sa'id b. el-Kaşib'tir. Ubeydullah b.Nevfel, Sa'id ve Muğire gibi Kureyş'in kurrasından bir sahabedir.⁵¹³ Bu üç kardeş, her Cuma güneşin doğduğu vakte kadar kalkmış olurlar ve geç kalmadan cumaya giderlerdi. Böyle yapmalarının sebebi ise Cuma günü duaların kabul olunacağı saate denk gelmek, o saati bulmak içindi. Bir gün

⁵¹¹ Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, V/203.

⁵¹² İbn Sad, *et-Tabakât*, IV/41; İbn Kuteybe, *el-Ma'arif*, 127; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, V/203; Takıyyüddin el-Fâsî, *el-İkdü's-Semin*, VI/169; Şâmî, *Subulü'l-Hüda ve'r-Reşâd*, XI/137-138; Zehebi, *Târîhu'l-İslâm*, I/161; el-İsâmî, *Sem'ü'n-nücûmi'l-'avâlî fi enbâ'i'l-evâ'il ve't-tevâlî*, I/406.

⁵¹³ Askalanî, *el-İsâbe*, IV/337.

Ubeydullah b. Nevfel uyuğu esnada kendisine bir tokat vuruldu ve şöyle bir ses işitti: “*Senin bulmayı murad ettiğin saat işte budur.*” Ubeydullah b. Nevfel aniden başını kaldırdı ve o esnada semaya doğru yükselen bir bulut olduğunu gördü. Zaman ise güneşin zeval vaktine ulaşmasına yakın bir zamandı.⁵¹⁴

3.7. Rebia B. Nevfel

Rebia b. Nevfel b. Haris b. Abdülmuttalib’in, kardeşi Abdurrahman b. Nevfel gibi hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Rebia b. Nevfel’in annesi Duraybe bt. Sa’id b. el-Kaşib’tir. Rebia’nın soyu kısa sürede yok olup bitmiştir.⁵¹⁵ İbn Hacer, Rebia b. Nevfel’in, Hz. Peygamber’i görme ihtimalinin yüksek olduğunu söylemiştir.⁵¹⁶

3.8. Ümmü’l Muğire BT. Nevfel

Asıl adı: Ümmü’l Muğire bt. Nevfel b. Haris b. Abdülmuttalib’tir. Annesi Duraybe bt. Sa’id b. el-Kaşib’tir.⁵¹⁷ Ümmü’l Muğire’nin hayatı hakkında az bilgi bulunmaktadır. Ümmü’l Muğire’nin Temîm ed-Dârî ile izvacı olmuştur.⁵¹⁸ Temîm ed-Dârî, Şam’dan Medine’ye kandil getirmiştir.⁵¹⁹ Mescid-i Nebi’ye asmıştır. Akşam olunca kandilleri yakmıştır. O sırada Hz. Peygamber Mescid-i Nebi’e gelmiş, kandilleri görünce kimin getirdiğini sormuştur. Daha sonra, Temîm ed-Dârî’nin olduğunu söylemişler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Temîm ed-Dârî’ye: “*Sen İslam’ı nurlandırdın. Allah da seni hem bu dünyada hem de diğer dünyada nurlandırsın.*” buyurmuştur. Arkasından Hz. Peygamber: “*Kızım olsaydı onu seninle evlendirirdim.*” demiştir. Bunun üzerine Nevfel b. Haris: “*Ey Allah’ın Resulü, benim Ümmü’l Muğire adında kızım var. İsterseniz benim kızım ile evlendirebilirsiniz.*” dedikten sonra, Hz. Peygamber hemen orada Temîm’e nikâhlanmıştır.⁵²⁰

⁵¹⁴ İbn Sad, *et-Tabakât*, VII/26; Şâmî, *Subulü’l-Hûda ve’r-Reşâd*, XI/137-138; Diyarbekrî, *Târîhu’l-Hamîs*, I/161; el-İsâmî, *Semtu’n-nücûmi’l-‘avâlî fî enbâ’i’l-evâ’il ve’t-tevâlî*, I/406.

⁵¹⁵ İbn Sad, *et-Tabakât*, IV/41; Sıbt İbnü’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-zamân*, V/203; Şâmî, *Subulü’l-Hûda ve’r-Reşâd*, XI/138; Diyarbekrî, *Târîhu’l-Hamîs*, I/161; el-İsâmî, *Semtu’n-nücûmi’l-‘avâlî fî enbâ’i’l-evâ’il ve’t-tevâlî*, I/406.

⁵¹⁶ Askalanî, *el-İsâbe*, II/419.

⁵¹⁷ Sıbt İbnü’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-zamân*, V/203.

⁵¹⁸ Takıyyüddin el-Fâsî, *el-İkdü’s-Semin*, VI/169.

⁵¹⁹ Halit Özkan, “Temîm ed-Dârî” (İstanbul: DİA, 2011), c. 40/419-421.

⁵²⁰ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Gâbe*, V/244; Askalanî, *el-İsâbe*, VII/30; Şâmî, *Subulü’l-Hûda ve’r-Reşâd*, V/203.

3.9. Ümmü Sa'id BT. Nevfel

Ümmü Sa'id bt. Nevfel hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmaktadır. Ümmü Sa'id'in annesi, Duraybe bt. Sa'id b. el-Kaşib'tir.⁵²¹ Ümmü Said, vahiy kâtipliği yapan ve daha sonra İslam aleyhindeki propagandaları destekleyen Abdullah b. Sad b. Serh ile evliydi.⁵²²

3.10. Ümmü Hâkim BT. Nevfel

Ümmü Hâkim bt. Nevfel'in hayatı hakkında yeterli malumat bulunmamaktadır. Annesi Duraybe bt. Sa'id b. el-Kaşib'tir.⁵²³ Belazuri, eserinde Ümmü Hâkim'in Temîm ed-Dârî ile evli olduğunu iddia etmiştir.⁵²⁴ İbnü'l Esir ve İbn Hacer eserlerinde, Temîm ed-Dârî'nin Ümmü Hâkim ile değil Nevfel b. Haris'in diğer kızı, Ümmü'l Muğire'yle evli olduklarını aktarmıştır.⁵²⁵

⁵²¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/41.

⁵²² Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, V/203; el-Fâsî, *el-Âkdu's-Semîn*, VI/169.

⁵²³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV/41; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, V/203.

⁵²⁴ Belâzurî, *Ensâb*, IV/297.

⁵²⁵ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, V/244; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII/480.

SONUÇ

İslam'ın doğuşu ve sağlam temellere oturmasında Hz. Peygamber'in ve akrabalarının katkısı epey fazladır. Bu çalışmada Hz. Peygamber'in amcası Haris b. Abdülmuttalib'in oğlu Nevfel b. Haris ve ailesi hakkında bilgi verilmiştir. Nevfel b. Haris'in kim olduğu ve kökeninin nereye dayandığına dair araştırmalarda bulunulmuştur. Kusay'dan başlayıp Haris'e kadar Mekke'de yürüttükleri hizmetlerden ve özel hayatlarından bahsedilmiştir.

Nevfel b. Haris'in babası Haris, Abdülmuttalib'in en büyük oğludur. Diğer çocukları Haris'ten bir zaman sonra dünyaya gelmiştir. Bu sebeple Abdülmuttalib zemzem kuyusunu kazarken yanında sadece Haris bulunmuştur. Zemzem kuyusunun yeniden açılması Mekke coğrafyasında Haşimoğulları'nın itibarının artmasına imkân sağlamıştır. Haşimoğulları Mekke'nin liderliğini üstlenmiş, Kâbe'nin Rifade ve Sikaye gibi önemli hizmetlerini yerine getirmişlerdir.

Bedir savaşı Müslümanlar için bir dönüm noktası olmuştur. İslam'ın yayılmasında ve vücut bulmasında büyük bir öneme sahiptir. Hak ve batılın birbirinden ayrılmasını sağlamıştır. Çocukların, babaların, dostların, akrabaların birbirine karşı mücadele ettiği bir savaş olmuştur. Hz. Peygamber bu savaşta yakın akrabalarına karşı mücadele etmiş ancak onların Müslümanların safında yer almasını istemiştir. Bu akrabaların başında Nevfel b. Haris ve Hz. Peygamber'in amcası Abbas'ta bulunmaktaydı. Savaş sonunda Müslümanların gayretiyle ve Allah'ın yardımıyla Müslümanlar Bedir savaşını kazanmıştır.

Bedir savaşından sonra esirlerin durumu hakkında Hz. Peygamber ile sahabe arasında istişare yapılmıştır. Sahabeden bazılarının esirleri cezalandırılması istenilse de Hz. Peygamber esirlere merhamet gösterilmesini emretmiştir. Esirlerin arasında Nevfel b. Haris ve Abbas da bulunmaktaydı. Hz. Peygamber, Nevfel b. Haris'ten serbest kalması için fidye istemiştir. Nevfel, kendisinin fidye verecek bir malı olmadığını söyleyince Hz. Peygamber ona kimsenin bilmediği bir yerde mızraklarının olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Nevfel şaşırıp ve Müslüman olmuştur. Daha sonra Nevfel İslam ordusuna bin mızrak vermesi sonucunda serbest bırakılmıştır. Bazı kaynaklarda Abbas'ın Nevfel'in

yerine fidye verdiği aktarılsa da Nevfel zengin biri olması nedeniyle kendi fidyasını kendisinin verdiği görülmüştür.

Nevfel b. Haris serbest kaldıktan sonra Mekke'ye geri dönmüş, Hendek günlerinde Medine'ye hicret etmiştir. Nevfel'in hicret ettikten sonra Müslüman olduğu söylenirse de esir düştüğünde Müslüman olduğu daha güçlü görülmektedir. Nevfel b. Haris hicret ettikten sonra Mekke'nin Fethi, Taif ve Huneyn Gazvesi'ne katılmıştır. Bu çalışmada Mekke'nin Fethi ve Huneyn Gazvesi ayrıntılı bir şekilde anlatma gereği duyulmuştur. Çünkü Nevfel b. Haris ve ailesinin çoğu bu savaşlara katılmış, Müslümanların safında mücadele etmiştir. Nevfel b. Haris Huneyn Gazvesi'nde İslam ordusuna üç bin mızrak hibe etmiştir. Bu mızraklar sayesinde İslam ordusunun askeri teçhizatına önemli katkısı olduğu görülmüştür. İslam ordusunun savunma kabiliyeti ve düşman üzerinde üstünlük kurmasını sağlamıştır.

Çalışmamızda, Nevfel b. Haris'in kardeşleri hakkında da bilgi verilmiştir. Rebia b. Haris Hz. Osman'nın yakın dostu olup beraber ticaret yapmıştır. Rebia, Nevfel gibi Hendek günlerinde hicret etmiş ve Müslüman olmuştur. Hz. Peygamber Veda Hutbesi'nde yıllardır süren kan davalarını kaldırmıştır. Bu kan davalarının başında Rebia b. Haris'in oğlunun kanı bulunmaktaydı. Rebia b. Haris'in oğlunun ismi konusunda farklı rivayetler bulunsa da Rebia'nın oğlunun kanı kaldırıldığı hususunda tarihçilerin hem fikir olduğu görülmüştür. Rebia b. Haris ve Abbas Hz. Peygamber'in yanına giderek çocuklarının zekât işlerinde görev almaları talebinde bulunmuşlardır. Ancak Hz. Peygamber bu isteklerini kabul etmemiştir.

Nevfel b. Haris'in bir diğer kardeşi ise Ebu Süfyan b. Haris'tir. Ebu Süfyan b. Haris, Hz. Peygamber'in sütkardeşi olup gençlik yılları beraber geçmiştir. İslam doğuşuyla beraber Hz. Muhammed'e düşman olmuş ona karşı Müşriklerin yanında yer almıştır. Şiirleriyle Müslümanları hicvetmiş, Müşrik önderlerle beraber toplantılara katılmıştır. Fetih yıllarında Allah kalbine İslam'ı yerleştirmiştir. Pişmanlığını Hz. Peygamber'e bildirerek Müslüman olmuştur. Yirmi yıllık düşmanlığın ardından Huneyn Savaşı'nda Müslümanların safında savaşmış, Müslümanların bozguna uğradığı zaman Hz. Peygamber'in yanından ayrılmamıştır. Nevfel'in kardeşleri Rebia b. Haris ve Ebu Süfyan b. Haris dışında diğer kardeşleri hakkında kaynaklarda bilgiler çok kısıtlı olmakla beraber Nevfel'in kardeşleri olup olmadığı hususunda kesin bilgi bulunmamıştır.

Son olarak Nevfel b. Haris'in çocuklarından bahsedilmiştir. Nevfel b. Haris'in en büyük oğlu Haris b. Nevfel'dir. Hz. Peygamber döneminde yetişkin bir birey olduğu, babasıyla beraber Hendek günlerinde Medine'ye hicret ettiğinden bahsedilmiştir. Ebu Süfyan b. Harb'in kızı Hind ile evlenmiştir. Haris b. Nevfel bilgili ve çalışkan biri olması nedeniyle Hz. Peygamber onu zekât işlerinde görevlendirmiştir. Hz. Peygamber genellikle akrabalarını zekât tahsidarlığı görevinden uzak tutmuştur. Ancak bu işi becerebilecek ve layıkıyla yapabilicek kimseleri de gözardı etmemiştir. Bunlardan biri de Haris b. Nevfel olmuştur. Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman döneminde Mekke'de valilik yaptığı aktarılmıştır. Haris'in valilik görevini değil de Hz. Peygamber'in görevlendirdiği zekât işlerini ilk üç halife döneminde de devam ettiği görülmüştür.

Nevfel b. Haris'in Muğire adında bir oğlu daha vardı. Muğire b. Nevfel hicretten sonra doğmuştur. Hz. Ali döneminde ortaya çıkan kargaşalarda Hz. Ali'yi savunmuş onunla beraber düşmana karşı mücadele etmiştir. Hz. Ali şehit edildiğinde Abdurrahman b. Mülcem'i bertaraf etmiş, Mülcem'i Hz. Hasan'a teslim etmiştir. Hz. Ali'nin emriyle Ümame bt. As ile evlenmiş, Muaviye'nin planlarını ortadan kaldırmıştır. Hz. Hasan'ın Muaviye ile mücadelesinde Hz. Hasan'a her türlü desteği vermiştir. Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinde üzüntüsünü şiirle bildirmiştir.

Nevfel'in Abdullâh, Sa'id ve Ubeydullah adında çocukları da vardı. Abdullâh b. Nevfel'in Medine'nin ilk kadısı olduğu, Said ve Ubeydullah'ın ise fakih oldukları bahsedilmiştir. Diğer kalan çocukları hakkında malumatların az olduğu görülmüştür. Nevfel b. Haris'in çocuklarının İslam dünyasına birçok katkısı olmuştur. Allah kitabını ve Hz. Peygamber'in sünnetini muhafaza edip doğru anlaşılması için mücadele etmişlerdir.

Nevfel b. Haris ve ailesinin İslam'a desteklerinin her daim devam ettiği, Hz. Peygamber'in zorlukları karşısında onun yanında olduklarını, hem o dönemde hem de diğer dönemlerde örnek şahsiyetler olduğu görülmektedir.

Ayrıntılı olarak ele aldığımız bu çalışmanın İslam âlemine faydalı olmasını, yapılacak diğer çalışmalara katkı sağlamasını temenni ediyoruz.

BİBLİYOGRAFYA

- Acarlıoğlu, Ahmet. *H. Peygamber (s.a.v) Döneminde Aile Hayatı*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2017.
- Adıgüzel, Osman. *H. Peygamber'in Dedesi Abdülmuttalib ve Halalarının Hayatları*. Yüksek Lisans, Harran Üniversitesi, 2018.
- Ali, Cevad. *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*. I-XX Cilt. Beyrut: Darul Sagi, 2001.
- Al-i İsa, Abdüsselam b. Muhsin. *Dirasatun Nakdiyye li'r-rivateti'l-Maliye*. I-II Cilt. Medine: el-Camiatü'l-İslamiyye, 2002.
- Âmirî, Ebû Zekerîyyâ İmâdüddîn Yahyâ b. Ebû Bekr el-. *Behcetü'l-meḥâfil ve bugyetü'l-emâsil fî telhîşi's-siyer ve'l-mu'cizât ve'ş-şemâ'il*. I-II Cilt. Beyrut: Daru's-Sadr, t.y.
- Apak, Adem. *Anahatlarıyla İslam Tarihi*. 6. Bs, I-IV Cilt. İstanbul: Ensar, 2011.
- Ateş, Ali Osman. "Kusay b. Kilâb". 26: 460-461. Ankara: DİA, 2002.
- Begavî, Ebû'l-Kâsım Abdullâh b. Muhammed b. Abdilazîz b. el-Merzûbân el-. *Mu'cemü's-sahâbe*. 1. Bs, I-V Cilt. Kuveyt: Mektebetü'l Daru'l-Beyan, 2000.
- Belâzurî, Ahmed b. Yahya. *Ensâbü'l-Eşrâf*. I-XIII Cilt. Beyrut: Daru'l Fikr, 1996.
- Belâzurî, Ahmed b. Yahya. *Ensâbü'l-Eşrâf*. Trc. Adnan Demircan - Musa Kazım Yılmaz. 1. Bs, I-IX Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2021.
- Beyhaki, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî(ö. 630/1233) el-. *Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifetü Ahvali Sâhibi's-Şerîa*. I-VII Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1988.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl el-. *Sahîhu'l-Buhârî*. I-VIII Cilt. İstanbul, 1981.
- Çubukcu, Asri. "Hâris b. Nevfel". 16: 200. DİA, 1997.
- Demircan, Adnan. *H. Ali Dönemi ve Ehl-i Beyt*. 3. Bs. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.

- Demircan, Adnan. *Nebevi Direniş Hicret*. 3. Bs. İstanbul: Beyan Yayınları, 2017.
- Demircan, Adnan. *Siyer*. 1. Bs. İstanbul: Beyan Yayınları, 2017.
- Diyarbakırî, Hüseyin b. Muhammed b. Hasan. *Târîhu 'l-Hamîs Fî Ahvâli 'n-Nefs*. I-II Cilt. Beyrut: Daru's-Sadr, t.y.
- Dûlâbî, Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed b. Hammâd el-Verrâk. *ez-Zürriyyetü 't-tâhire ve 'l-mutahhara*. Kahire: Müessesetü'n- Neşri'l-İslâmî, 1987.
- Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî. *Mekatilü 't-Tâlibiyyîn*. Beyrut: Dâru'l-Me'ârif, 1946.
- Efendioğlu, Mehmet. "Ümmü'l-Hakem". 42: 319. İstanbul: DİA, 2012.
- Erkal, Mehmet. "Âmil". 3: 58-60. DİA, 1991.
- Erul, Bünyamin. "Vedâ Hutbesi". 42: 591-593. İstanbul: DİA, 2012.
- Ezrakî, Ebu'l-Velid Muhammed b. Abdillâh el-. *Ahbâru Mekke ve mâ câe fihâ mine 'l-Âsâr*. I-II Cilt. Mekke: Mektebetü's-Sekâfe, 2002.
- Fâsî, Takyüddin Muhammed b. Ahmed el-Hasanî el-. *el-Âkdu's-Semîn fî- Tarihi 'l - Beledi 'l-Emin*. 28. Bs, I-V Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998.
- Fâsî, Takyüddin Muhammed b. Ahmed el-Hasanî el-. *Şifâ 'ü'l-garâm bi-ahbâri 'l-Beledi 'l-harâm*. Beyrut: Darul Kitabul İlmiye, 2000.
- Fayda, Mustafa. "Abdumenaf b. Kusay". 287-288. İstanbul: DİA, 1988.
- Fayda, Mustafa. "Bedir Gazvesi". 5: 325-327. İstanbul: DİA, 1992.
- Fesevî, Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Süfyân b. Cüvvân el-. *el-Ma'rife ve 't-târîh*. I-III Cilt. Bağdat: Müessesetü'r-Risâle, 1981.
- Halebî, Ebu'l-Ferec Nûreddîn Ali b. Burhâneddîn el-. *İnsanu 'l-Uyûn fî Sîreti 'l-Emîni 'l-Me'mûn*. 2. Bs, I-III Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâb, 2006.
- Halife b. Hayyât, Ebû Amr Halife eş-Şeybânî el-Basrî. *et-Târîh*. Beyrut: Daru'l Kalem, 1977.
- Hamidullah, Muhammed. "Huneyn Gazvesi". 18: 376-377. İstanbul: DİA, 1998.

- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. Trc. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
- İbn Abdülber, en-Nemeri. *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*. I-IV Cilt. Beyrut: Daru'l-Cîl, 1992.
- İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah b. Adî el-Cürcânî. *el-Kâmil fî Du'afâ'i'r-Ricâl*. I-IX Cilt. Beyrut: el-Kütübü'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali b. Hasen. *Târihu Medineti Dımaşk*. 8. Bs, I-LXX Cilt. Beyrut: Daru'l Fikr, 1995.
- İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed. *Kitâbu'l-Muhabber*. Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, 2010.
- İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed. *Kitabü'l-Münemmak fî Ahbâri Kureyş*. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1985.
- İbn Hacer, Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sahâbe*. I-VIII Cilt. Beyrut: Daru'l Kitabu'l-İlmiye, 1994.
- İbn Hacer, Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Lisanu'l-Mizan*. 2. Bs, I-VII Cilt. Hindistan: Matbaatü Dâiratü'l-Me'ârif en-Nizâmiyye, 1971.
- İbn Hacer, Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Takribü't-Tehzib*. Suriye: Daru'l Reşad, 1986.
- İbn Hacer, Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Tehzîbü't-Tehzîb*. 1. Bs, I-XII Cilt. Hindistan: Matbaatü Dâiratü'l-Me'ârif en-Nizâmiyye, 1991.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed el-Endelüsî. *Cevâmiu's-Sîre*. Kahire: Dârü'l-Maârif, 1900.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *es-Sikât*. I-IX Cilt. Beyrut: Dârü'l Fikr, 1975.
- İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik(ö. 218/833). *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. I-II Cilt. Kahire: Mektebetü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1955.
- İbn İshak, Muhammed b. İshâk b. Yesâr. *Sîretu İbn İshâk Kitâbü'l-Mübtedei ve'l-Meb'asi ve'l-Meğâzî*. Kahire: Daru'l Kitabu'l-İlmiye, 2004.

- İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmâîl. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. I-XXI Cilt. Beyrut: Dâru Hicr, 1997.
- İbn Kudâme, Ebû Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed. *el-Muğnî*. Beyrut, 1985.
- İbn Kudâme, Ebû Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed. *et-Tebyîn fî ensâbi'l-Kureşîyyîn*. Beyrut: Alemu'l-Kutub, 1988.
- İbn Kunfûz, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Hasen b. Ali el-Kustantini. *Vesîletü'l-İslâm bi'n-nebi aleyhi's-salâtü ve's-selâm*. 1. Bs. Beyrut: Darul Garbil İslami, 1984.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî. *el-Ma'arif*. 2. Bs. Kahire: Heyetu'l-Misriyye el-Âmmetü'l Kitap, 1992.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *Kitâbü't-Tabakakâtîl'l-Kebir*. Trc. Adnan Demircan. 1. Bs, I-XI Cilt. İstanbul: Siyer Yayınları, 2020.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *Kitâbü't-Tabakati'l- Kebir*. 2. Bs, I-XI Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 2001.
- İbn Seyyidünnâs, Ebû'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî. *Uyûnü'l-Eser fî Fünûni'l-Meğâzî ve's-Şemâili ve's-Siyer*. I-II Cilt. Beyrut: Daru'l Kalem, 1993.
- İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec. *el-Muntazam fî Târihi'l-Mulûk ve'l-Umem*. I-XIX Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, 1992.
- İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec. *Telkîhu Fuhûmi Ehli'l-Eser fî Uyûni't-Târih ve's-Siyer*. Beyrut: Daru'l Erkam b. Ebi Erkam, 1997.
- İbnü'l-Âkûlî, Ebû'l-Mekârim Muhammed b. Muḥammed b. Abdullah. *er-Rasf lima ruviye ani'n-nebî mine'l fî li ve'l-vasf*. I-II Cilt. Beyrut: Mü'essesetü'r-Risâle, 1994.
- İbnü'l-Esir, Ebû'l-Hasen İzzeddin Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî(ö. 630/1233). *el-Kâmil fî't-Târih*. I-XI Cilt. Lübnan: Darul Kitabu'l Arabî, 1997.
- İbnü'l-Esir, Ebû'l-Hasen İzzeddin Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî(ö. 630/1233). *Üsdü'l-Gābe fî Ma'rifeti's-Sahābe*. 8. Bs, I-VIII Cilt. Beyrut: Daru'l Kitabu'l-İlmiye, 1994.

- İsâmî, Abdülmelik b. Hüseyin el-. *Samtü'n-Nücûmi'l-Avâlî fî Enbâi'l-Evâli ve't-Tevâlî*. I-IV Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- İsfehânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshak b. Musa b. Mehrân. *Ma'rifetü's-sahâbe*. 1. Bs, I-VI Cilt. Riyad: Daru'l-Vatan, 1998.
- İsfehânî, İsmâil b. Muhammed b. Fadl b. Ali. *Delâilü'n-Nübüvve*. I-II Cilt. Beyrut: Daru'n-Nefâis, 1986.
- Kandemir, Mehmet Yaşar. "Abdullah b. Hâris el-Hâşîmi". 1: 105. DİA, 1988.
- Kandemir, Mehmet Yaşar. "Ebû Süfyân el-Hâşîmi". 10: 232. İstanbul: DİA, 1992.
- Kastallânî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed. *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye bi'l-Menhi'l-Muhammediyye*. I-III Cilt. Kahire: el-Mektebetü'l-Tevfikiyye, t.y.
- Kelâî, Ebü'r-Rebî' Süleymân b. Mûsâ b. Sâlim el-. *el-İktifâ fî Meğâzi Resûlillâh ve Selâseti'l-Hulefâ*. I-IV Cilt. Lübnan: Âlemü'l-Kütüb, 1997.
- Kiraz, Ömer Faruk. *Hz. Peygamber'in Amcaları*. Yüksek Lisans, Sakarya Üniversitesi, 2007.
- Köksal, Mustafa Âsım. *Hz. Muhammed ve İslâmiyet Medine Devri*. 2. Bs, I-II Cilt. İstanbul: Işık Yayınları, 1981.
- Köksal, Mustafa Âsım. *Hz. Muhammed ve İslâmiyet Mekke Devri*. 2. Bs, I-II Cilt. İstanbul: Işık Yayınları, 1981.
- Küçükkaşçı, Mustafa Sabri. "Mekke". 28: 563-572. İstanbul: DİA, 2003.
- Küçükkaşçı, Mustafa Sabri. "Tâif". 39: 443-447. İstanbul: DİA, 2010.
- Küçükkaşçı, Mustafa Sabri. "Zemzem". 44: 242-246. İstanbul: DİA, 2013.
- Makrîzî, Ebû Muhammed (Ebû'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-. *İmtâ'u'l-esmâ bimâ li'r-resûl mine'l-ebnâ'i (enbâ'i) ve'l-ahvâl ve'l-hafede ve'l-metâ*. 8. Bs, I-II Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Muhibbüddîn et-Taberî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Abdillâh b. Muhammed el-Mekkî. *Zahâiru'l-Ukbâ fî Menâkibi Zevî'l-Kurbâ*. Kahire: Daru'l Kitabu'l-Mısriye, 1937.

- Müslim, Ebû'l-Hüseyin el-Haccâc. *Sahih-i Müslim*. I-V Cilt. Beyrut: Daru İhyai't-Tülas, 1955.
- Nedvi, Ebû'l-Hasan. *es-Sîretü'n-nebeviyye Ebü'l Hasan Nedvi*. 12. Bs. Dimeşk: Daru'l İbn Kesir, 2004.
- Önkal, Ahmet. "Hicret". 17: 458-462. İstanbul: DİA, 1998.
- Özel, Ahmet. "Abdullah b. Nevfel". 1: 126. İstanbul: DİA, 1988.
- Özkan, Halit. "Temîm ed-Dârî". 40: 419-421. İstanbul: DİA, 2011.
- Rıza, Muhammed. *Muhammed Resulüllah*. Diyarbakir: Mektebetü'l İslamiyye, 1966.
- Safedi, Ebü's-Safâ Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh. *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*. 8. Bs, I-XXIX Cilt. Beyrut: Daru İhyai't-Tülas, 2000.
- Sa'id Havva. *el-Esâs Fi's-Sünne*. 2. Bs, I-X Cilt. Kâhire: Daru'l İslam, 1995.
- Sarıçam, İbrahim. "Hâris b. Abdülmuttalib". 16: 194. İstanbul: DİA, 1997.
- Sarıçam, İbrahim. "Haşim b. Abdümenâf". 16: 405-406. İstanbul: DİA, 1997.
- Sarıçam, İbrahim. *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. 9. Bs. Ankara: Dîb Yayınları, 2002.
- Sehâvî, Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed es-. *et-Tuhfetü'l-latîfe fî târîhi'l-Medîneti's-şerîfe*. I-II Cilt. Lübnan: el-Kütübü'l-İlmiyye, 1993.
- Sezikli, Ahmet. "Abdülmuttalib". 1: 272-273. İstanbul: DİA, 1988.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Muzaffar Şemsüddîn Yûsuf b. Kızıoğlu et-Türkî el-Avnî el-Bağdâdî. *Mir'âtü'z-zamân fî târîhi'l-a'yân*. I-XXIII Cilt. Şam: Daru'l Risaleti Alemiye, 2013.
- Sırma, İhsan Süreyya. *Müslümanların Tarihi*. 3. Bs, I-V Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
- Süheylî, Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed es-. *Ravdü'l-ünf fî Tefsîr's-Sîreti ibn Hişâm*. 3. Bs, I-VI Cilt. Lübnan: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2009.

- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed es-. *el-Hasâ'isü'l-Kübrâ*. I-II Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1967.
- Şahyar, Ayşe Esra. "Ümâme bint Ebü'l-Âs". 42: 300-301. İstanbul: DİA, 2012.
- Şâmî, Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî. *Subulü'l-Hûda ve'r-Reşâd fî Sîreti Hayri'l-İbâd*. 1. Bs, I-XII Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- Şenel, Abdülkadir. "Nevfel b. Hâris". 33: 51. İstanbul: DİA, 2007.
- Şulul, Kasım. *Son Peygamber Hz. Muhammed (sas)'in Hayatı*. 1. Bs. İstanbul: Siyer Yayınları, 2011.
- Taberânî, Ebû Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb el-Lahmî. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. 2. Bs, I-XXV Cilt. Beyrut: Daru İhyai't-Turas, 1984.
- Taberi, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd. *el-Müntehab min Kitâbi Zeyli'l-Müzeyyel*. Lübnan: Daru'l Alemiye, 1998.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd. *Târîhu'r-Rusul ve'l-mülûk*. I-XI Cilt. Beyrut: Dâru't-Turâs, 1967.
- Tahtâvî, Rifâ'a Râfî' b. Bedevî et-. *Nihâyetu'l-İcâz fî Sîreti Sâkini'l-Hicâz*. 1. Bs. Kahire: Dâruz'z-Zahhâr, 1998.
- Terzi, Mustafa Zeki. "Mızrak". 30: 3-4. Ankara: DİA, 2020.
- Uleymî, el-, Mucîruddin el-Hanbeli. *et-Tarihu'l-mu'teber fî enbâi men ğaber*. I-III Cilt. Dimeşk: Dâru'n-Nevâdir, 2011.
- Uyar, Gülgün. "Muğire b. Nevfel". 30: 374-375. Ankara: DİA, 2020.
- Vâkıdî, Muhammed b. Ömer. *Kitâbu'l-Meğâzî*. I-III Cilt. Beyrut: Alemu'l-Kutub, 1984.
- Vekî, Muhammed b. Halef. *Ahbârü'l-kudât*. I-III Cilt. Beyrut: Mektebetü't Ticareti'l Kebîr, 1947.
- Yardımlı, Ali. "Dürre bint Ebû Leheb". 10: 30-31. İstanbul: DİA, 1994.
- Yavuz, Zeynep. *Hz. Peygamber'in Halaları*. Yüksek Lisans, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2019.

Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*. I-XXV Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1991.

Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Târîhu'l-İslâm*. 1. Bs, I-XVII Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2003.

Zengin, Fatih. "Veda Hutbesi ve Tahlili". *Malatya Büyükşehir Belediyesi Yayınları*. 2019.

Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ez-. *el-A'lâm Kâmûsü Terâcim li-Eşher'ir-Ricâl ve'n-Nisâ*. 15. Bs, I-XIII Cilt. Beyrut: Daru'l-İlm lil-Melâyîn, 2002.

Zübeyrî, Ebû Abdullâh Mus'ab. *Kitâb-u Nesebi Kureyş*. Kahire, 1982.

